

MAASSA MAAN TAVALLA – LAADULLINEN TUTKIMUS
LÄHETYSLASTEN AKKULTURAATIOSTA JA ETNISEN
IDENTITEETIN MUUTTUMISESTA AKKULTURAATION AIKANA

Tiinamari Niskanen

Kevät 2004

Pro gradu -tutkielma

Luokanopettajakoulutus

Lapin yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	7
1.1 Tutkimuksen käsiteperustaa	8
1.2 Lähetylapsia käsittelevän tutkimuksen tekemisen merkitys	9
1.3 Tutkimuksen rakenne	10
2 PERSOONALLISUUS LÄHETYSLAPSEN ETNISEN IDENTITEETIN YMMÄRTÄMISEN PERUSTANA	12
2.1 Minä	12
2.1.1 Minän kehittyminen	14
2.1.2 Minäkäsitys ja minän merkitys	14
2.2 Identiteetti	15
2.2.1 Persoonallinen ja sosiaalinen identiteetti	16
2.2.2 Identiteetin kehittyminen	17
2.2.3 Identifikaatio	18
3 KULTTUURI LÄHETYSLAPSEN SOPEUTUMISEN YMMÄRTÄMISEN PERUSTANA	20
3.1 Kulttuuri käsitteenä	20
3.2 Kulttuuri yksilössä ja kulttuurin siirto enkulturaatiossa	21
3.3 Kulttuurin siirto akkulturaatiossa	22
4 BERRYN AKKULTURAATIOMALLI LÄHETYSLAPSEN SOPEUTUMISEEN JA ETNISEN IDENTITEETIN MUUTTUMISEEN VAIKUTTAVIEN TEKIJÖIDEN PERUSTANA	24
4.1 Akkulturaatiota edeltävät vaikuttavat tekijät	25
4.2 Akkulturaation aikana vaikuttavat tekijät	33
4.3 Padillan akkulturaatiomallissa vaikuttavat tekijät	37

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	45
5.1 Tutkimusongelmat	45
5.2 Fenomenografinen ote	45
5.3 Aineiston keruu	46
5.4 Tutkimushenkilöt	48
5.5 Aineiston analysointi	52
5.6 Tutkimuksen luotettavuus	53
6 TUTKIMUSTULOKSET	54
6.1 Lähetyslapsen sopeutuminen kohdemaassa	54
6.2 Lähetyslapsen sopeutuminen kotimaassa	57
6.3 Lähetyslapsen etninen identiteetti	62
6.3.1 Erilaisuuden kokeminen etnisen identiteetin muuttumiseen vaikuttavana tekijänä	62
6.3.2 Lähetyslapsen etnisen identiteetin muuttuminen	65
6.3.3 Lähetyslapsen viivästynyt identiteetikriisi etnisen identiteetin muuttumiseen vaikuttavana tekijänä	70
6.4 Lähetyslapsen sopeutumiseen ja etnisen identiteetin muuttumiseen vaikuttavat tekijät	72
6.4.1 Kieli	72
6.4.2 Muuttaminen – Odotukset, muuttomotivaatio ja aikaisemmat akkulturaatiokokemukset	75
6.4.3 Kesto	80
6.4.4 Kulttuurien välinen ero	91
6.4.5 Ikä	96
6.4.6 Sosiaalinen asenne ja sosiaalinen tuki – ystävät	100
6.4.7 Koulu	104
6.4.8 Selviytymisstrategia	110
6.4.9 Persoonallisuus	126
6.4.10 Sosiaalinen tuki – perhe	130
7 POHDINTA	133
7.1 Yhteenveto ja johtopäätöksiä	133

7.2 Lähetylapsen sopeutumiseen ja etniseen identiteetin muuttumiseen vaikuttavien tekijöiden malli	135
7.3 Jatkotutkimushaasteet	139
LÄHTEET	141
LIITTEET	
Liite 1: Tutkimushenkilöille sähköpostitse ja postitse lähetty kirjoitelmapyyntö	153
Liite 2: Tutkimushenkilöiden vanhemmille sähköpostitse ja postitse lähetty kirjoitelmapyyntö	154
Liite 3: Kirjoitelmapyyntö ja teemahaastattelun runko	155
Liite 4: Jyväskylän helluntaiseurakunnan nuorten sähköpostilistan kautta 3.1.2004 lähetetty kirjoitelmapyyntö	159
Liite 5: Lapsille sovellettu elämäntapahtumien arviointiasteikko	160
Liite 6: Selviytyjän persoonallisuudenpiirteitä	162
Liite 7: Joharin ikkuna	163

ESIPUHE

Tämän tutkimuksen tekeminen on lähtenyt kokemuksista, joita olen saanut toimiessani viime vuosien aikana niin lähetyslasten ystävänä kuin opettajana. Aihepiiriä koskevaan kirjallisuuteen tutustuessani mielenkiintoni lähetyslapsia kohtaan on lisääntynyt ja olen ikään kuin havahtunut näissä kolmannen kulttuurin yksilöissä piilevään ainutkertaiseen voimavaraan haluten tukea heitä kaikin mahdollisin keinoin.

Tämä tutkimus on saanut alkunsa henkilökohtaisista motiiveistani, mutta sen tuottama tieto lähetyslasten sopeutumista ja etnistä identiteettiä koskevissa asioissa on merkittävää itseni lisäksi kaikille lähetyslasten kanssa tekemisissä oleville henkilöille lähetyslapsekset itsensä mukaan lukien.

Kiitän tämän tutkimuksen tutkimushenkilöitä, jotka antoivat minun ottaa osaa elämänsä seikkailuun. Kiitos kuuluu myös niille lähetysjärjestöille, jotka auttoivat minua aineiston keruussa, sekä ohjaajalleni Kaarina Määttäälle, joka tuki ja neuvoi minua viisaudessaan.

Sydämeni iloitsee jokaisesta lähetyslapsesta, vaikka tässäkin tutkimuksessa nousee esille lähetyslapseuden mukanaan tuoma kipu ja suru. Tiedän kaikkien tilanteiden ja ihmisten olevan Jumalan käsissä. Kiitän Jumalaani tekemästään työstä sekä lähetyslasten että minun elämässäni tämän työn kautta.

Työni on omistettu kiitollisuudella ja rakkaudella kummipojalleni sekä hänen perheellensä, jotka ovat tuoneet lähetyslapsekset elämäni.

1 JOHDANTO

Muuttaminen eli asuinpaikan vaihtaminen on aina kuulunut ihmisten elämään. Paimentolaisheimot ovat siirtyneet ruuan perässä paikasta toiseen. Sodassa hävinneet ovat joutuneet luovuttamaan maansa tai seuraamaan valloittajiaan. Luonnonkatastrofit ovat pakottaneet kokonaisia kyliä jättämään kotinsa. Yksilöille ja perheille liikkuminen on tullut yhä suuremmassa määrin mahdolliseksi liikennevälineiden kehittymisen ja tiedon lisääntymisen myötä. (Pollock 1998, 45.) Maahanmuuttajat ovat kasvava joukko myös suomalaisessa yhteiskunnassa, ja maahanmuuton mukanaan tuomat ilmiöt vaativat koko yhteiskuntaa huomioimaan tämän muutoksen vaikutukset. (Salakka 2000, 265).

”On syksy ja koulut ovat alkaneet. Opettaja kysyy oppilailta, kuka osaa kirjoittaa nimensä? Kaikki vastaavat myöntävästi ja he saavat tehtäväkseen kirjoittaa nimensä paperille, jotka on tarkoitus nostaa näkyviin niin, että jokainen näkee toisen nimen. Luokassa on Vietnamista Suomeen muuttanut pieni tyttö Ming, jota opettaja kehottaa kirjoittamaan nimensä vietnamin kielellä, äidinkielellään. Niin Ming myös tekee. Luokassa oleva Mika kirjoittaa innokkaana oman nimensä. Nähtyään Mikan kirjoituksen opettaja soittaa vanhemmille kotiin ja pyytää heitä luokseen. Opettaja ottaa esiin kysymyksen Mikan kirjoitustaidosta tai pikemminkin sen puutteesta. Poika itse luulee osaavansa kirjoittaa, mutta todellisuus on toinen. Ovatko vanhemmat kiinnittäneet tähän huomiota? Eivät ole. Ongelmasta sukeutuu keskustelu, miten Mika saataisiin ymmärtämään, että hänen käyttämänsä kirjoitus ei ole oikeaa kirjoitusta. Keskustelun lomassa vanhemmat pyytävät nähdä lapun, jolle Mika on nimensä kirjoittanut. ’Mutta tässähän lukee Mika’, sanovat vanhemmat yllättäen. Opettaja on hieman hämillään. ’Kyllä, tässä lukee Mika, paikallisella afrikkalaisella kielellä.’” (Salakka 2000, 266.)

Tämä työ käsittelee piiloutuneita maahanmuuttajia joukossamme; lapsia, jotka kuuluvat joukkoomme, kulttuuriimme, mutta joiden kulttuuriperintö

on erilainen kuin monokulttuurisessa ympäristössä kasvaneilla lapsilla. Maasta toiseen muuttaessaan ihmiset jättävät osan omasta kulttuuristaan, eikä heistä tule täysivaltaisia kulttuurin jäseniä uudessa maassakaan. He ovat kahden kulttuurin välissä, kolmannessa kulttuurissa. (Pollock 1998, 45.)

1.1 Tutkimuksen käsiteperustaa

Kolmannen kulttuurin lapseksi (TCK, Third Culture Kid / Trans Cultural Kid) kutsutaan henkilöä, joka on viettänyt merkittävän osan kasvuvuosistaan muussa kuin vanhempiensa kulttuurissa kehittyen kuulumatta yhteen tiettyyn kulttuuriin. Kustakin kulttuurista saadut elementit on yhdistetty elämäkokemukseen, mutta yhteenkuuluvudentunne on kohdistettu toisiin samanlaisen kokemuksen omaaviin henkilöihin (Wells 2000, 128). Merkittävän osan kasvuvuosista katsotaan olevan noin kaksi vuotta. Suuri vaikutus on myös yksilöllisillä tekijöillä, kuten ulkomailla oloajan kestolla, ajoituksella kasvuvuosiin nähden, eri kulttuureille alttiina olemisen voimakkuudella, yksilön persoonallisuudella, kokemustaustalla sekä asemalla sisarusarjassa (Pollock 1998, 46–47).

Lähetystyöntekijöiden lapset, joita tutkimukseni koskee, ovat tyyppiesimerkkejä kolmannen kulttuurin lapsista. Heistä käytetään yleisesti nimitystä lähetyslapsi (MK, missionary kid) sekä suomenkielisessä kirjallisuudessa Matkalaukkulapsi. Erityisiksi heidät tekee se syy, jonka vuoksi he viettävät kasvuvuotensa maailmalla. Lähetysperheen motiivi ulkomailla asumiseen on sisäinen motivaatio universaaliin hyvään (Jarvis 1997) eli tässä tapauksessa kristinuskon levittäminen sekä siihen liittyvän koulutus-, terveydenhoito- ja kehitysyhteistyön tekeminen (Suomen kielen perussanakirja 2 1992, 122). Oman elämän uhraamiseen vaikuttavat tekijät ovat usko Jumalaan ja kuuliaisuus Hänen asettamalleen lähetyskäskylle: *”Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni; kastakaa heitä Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen ja opettakaa heitä*

noudattamaan kaikkea, mitä minä olen käskenyt teidän noudattaa” (Raamattu, Matteuksen evankeliumi 28:19–20). Lähetyskutsun katsotaan koskevan koko perhettä, myös lapsia.

Usko Jumalaan vaikuttaa koko elämään – niin vanhempien ammatinvalintaan kuin perheen vapaa-ajanviettotapoihinkin. Kaikista kolmannen kulttuurin perheistä lähetysperheet elävät myös sosiaalisesti eristyneemmin (liittyy maantieteelliseen eristyneisyyteen esimerkiksi viidakkoheimojen parissa työtä tehtäessä) ja käyttävät enemmän sisäoppilaitoksia ja paikallisia kouluja lastensa kouluttamiseen. Heidän on myös havaittu saavuttavan sujuvamman kielitaidon sekä ymmärryksen toista kulttuuria kohtaan, muodostavan syvempiä ja kestävämpiä ihmissuhteita paikallisten ihmisten kanssa sekä viipyvän pidempiä aikoja ulkomailla kuin muut kolmannen kulttuurin perheet. (Powell 1998, 436–437.) Lähetystyössä oleva perhe on myös vapaampi tulemaan ja menemään erotuksena esimerkiksi kaupallisen alan perheisiin, joilla on koko omaisuus ja elämä ulkomaankomennuksessa kiinni (van Reken 1989, 27–28).

1.2 Lähetyslapsia käsittelevän tutkimuksen tekemisen merkitys

Olen lähtenyt tämän tutkimuksen tekemiseen tarpeesta. Kolmannen kulttuurin lapsia koskevaa kirjallisuutta ja tutkimustyötä on tehty Yhdysvalloissa etenkin kahden tutkijan, Pollockin ja Useemin, toimesta. Suomessa asiasta kiinnostuneet etsivät tietonsa ulkomaisista lähteistä. Näen tämän suurena puutteena ennen kaikkea lähetyslapsia itseään ajatellen. Ulkomailla vietetty lapsuus tulee aina olemaan osa heitä. Menneisyyttä on pystyttävä ymmärtämään, jotta tasapainoinen elämä nykyhetkessä olisi mahdollinen. Se, että lähetyslapsi kokee, että hänen on mahdollista saada tarvitsemaansa tukea sekä väyliä itsensä ilmaisuun, ei ole mahdollista ilman muiden ihmisten toimimista kulttuurienvälittäjänä. On kohtalokasta, sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta, unohtaa nämä näkymättömät maahanmuuttajat kouluissamme, sillä se merkitsee arvokkaan potentiaalisuuden tukahduttamista.

En lähde aiheen käsittelyyn kuitenkaan koulun, vaan lähetyslapsen omasta näkökulmasta. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että koulun vaikutus ja mahdollisuudet lähetyslapsen sopeutumiseen ja elämään eivät nouse tärkeimpinä asioina esille työssäni. Monia tutkimuksia on jo tehty niin maahanmuuttajien, pakolaisten, paluumuuttajien kuin lähetyslapsen koulunkäynnistä (esim. Liimatainen & Luoma 1999; Mikkola 2001; Vikman 1989), joten näen lähetyslapsia koskevan tiedon lisäämisen ja monien eri elämänsä vaikuttavien tekijöiden yhteisen tarkastelun tuottavan paremmin tarvittavaa keskustelua ja jatkotoimenpiteitä asian tiimoilta.

Pyrin työlläni auttamaan kaikkia niitä vanhempia, opettajia, lähetysjärjestöjä sekä ystäviä, jotka ovat tekemisissä lähetyslapsen kanssa lisäämällä tietoa sopeutumiseen ja etniseen identiteettiin vaikuttavista tekijöistä.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni tavoite oli tarkastella lähetyslapsen uusien kulttuurien kohtaamista ja niihin sopeutumista. Työni kattaa lähetyslapsia ajatellen sopeutumisen kahteen maahan; sekä vieraaseen että takaisin omaan kotimaahan. Tämä auttaa muodostamaan kokonaisvaltaisemman käsityksen siitä, mikä vaikutus koko lähetyslapseudella on ollut yksilölle. Pyrin saamaan selville, miten lähetyslapsen sopeutuvat sekä kohdemaan että kotimaan kulttuuriin. Olennaista oli myös selvittää, miten ja mitkä eri tekijät vaikuttavat sekä sopeutumiseen että etnisen identiteetin muodostumiseen. Kyseessä on laadullinen fenomenografinen tutkimus, jonka aineisto on kerätty kirjoitelmin ja haastatteluin 39 lähetyslapselta. Tutkimuksessa nousi esille suuri määrä niin sopeutumiseen kuin etniseen identiteettiin vaikuttavia tekijöitä lähetyslapsen saaman sosiaalisen tuen laadun ja persoonallisuuden ollessa keskeisimpiä vaikuttajia.

Luon työni alussa pohjan, selitän käsitteitä ja avaan teoriaa, alkaen yksilöstä, kulttuurista ja niiden suhteesta toisiinsa. Tämä johtaa yhden tunnetun akkulturaatio- eli sopeutumismallin tarkempaan tarkasteluun, jota

käytän perustana työlleni. Teen tämän tietoisesti yleisellä tasolla siten, että käsittelen teoriaa lapsen huomioiden, mutta jätän varsinaisen teorian soveltamisen lähetylapsiin niin sanottuun toiseen osioon, jossa etenen teorian pohjalta nojaten keräämääni aineistoon. Lopussa yhdistän koko työssä maalaamani viivat yhdeksi kokonaisuudeksi, uudeksi maalaukseksi, sekä esitän jatkotutkimushaasteita.

2 PERSONALLISUUS LÄHETYSLAPSEN ETNISEN IDENTITEETIN YMMÄRTÄMISEN PERUSTANA

Ihmisen elämä on kuin näyttämö. Yksilö ei ole passiivinen sivustaseuraaja näyttämön reunalla, vaan luo tarkoituksenmukaisesti itse oman elämänsä draamaa elinyhteisönsä ja kulttuurinsa asettamissa rajoissa näytellen eri yhteyksissä erilaisia rooleja. (Klemi 1988, 67–77.) Roolit syntyvät ympäristön asettamista vaatimuksista ja niiden opettelu alkaa heti uuden näyttelijän synnyttyä (Sörensen 1978, 37).

Persoonallisuus on johdettu latinankielisestä sanasta *persona*, joka merkitsee naamia (Sörensen 1978, 37). Sen osatekijöitä ovat motivaatio ja emootiot, temperamentti sekä älykkyys (Wolff 1989, 10). Persoonallisuutta muovaavat biologiset, sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät ja kokemukset sekä tilannetekijät eli yksilöön kullakin hetkellä vaikuttavat ärsykkeet (Mussen 1979, 69–80).

Katson tutkimuksessani persoonallisuuden tarkoittavan yksilöllisten ominaisuuksien järjestelmää, psyykkisten toimintojen ainutkertaista kokonaisuutta, joka saa ”*jokaisen ihmisen muistuttamaan kaikkia muita ihmisiä, joitakin muita ihmisiä, eikä ketään muuta ihmistä*” (Hirsjärvi 1983, 145–146). Minäkokemus eli kokemus itsestä ja suhde itseen on persoonallisuuden hallitseva momentti. Yksilön pyrkimys säilyä itsenään eli säilyttää identiteettinsä toimii sen ylläpitävänä tekijänä. (Vuorinen 1990, 20.)

2.1 Minä

Naamarin takana, persoonallisuuden ytimessä, sijaitsee minä. Minää käsittelevät teoriat voidaan johtaa ainakin psykoanalyttiseen ja sosiaalipsykologiseen teoriaan. Psykoanalyttinen minäkäsitys korostaa varhaislapsuuden kokemusten vaikutusta koko persoonallisuuden

kehittymisessä. Freud jakoi persoonallisuuden rakenteet tietoisiin, esitietoisiin ja tiedostamattomiin rakenteisiin, joista viimeksi mainittu käsittää niin elämysten muistijäljet, torjutut pyrkimykset kuin käyttäytymisen automaattiset osatekijät. (Achté, Alanen & Tienari 1982, 88–100.) Tehtäviensä mukaan ryhmiteltyinä persoonallisuuden kerrostumat ovat id eli se, joka toimii mielihyväperiaatteella, superego eli yliminä, joka on ympäristön tuotteena syntynyt omatunto sekä näiden kahden välillä sijaitseva ego, minä. Näin ollen minä on realiteettiperiaatteella tasapainoileva, hallitseva persoonallisuuden osa. (Lazarus 1982, 41.)

Sosiaalipsykologinen minäteoria perustuu Jamesin sosiaalisen minän käsitteeseen. Sen mukaan ihmisellä on yhtä monta sosiaalista minää kuin on olemassa yksilöitä, jotka hänet tuntevat ja joilla on hänestä kuva mielessään. (James 1890, 291–401.) Cooley ja Mead kehittivät tätä ajatusta edelleen pitäen keskeisenä minän jakamista subjektiminään ja objektiminään. Cooley esitti teorian ihmisen peiliminästä eli yksilön kyvystä asettua älynsä avulla itsensä ulkopuolelle ja tulla kohteeksi omalle olemassaololleen. Täten yksilö peilaa minuuttaan toisten silmillä muodostaen itsensä sen perusteella. (Cooley 1969, 229–247.)

Mead uskoi minän syntyvän toisten ihmisten kautta minän olemassaolon vaatiessa muiden minuuksien olemassaoloa (Kalliopuska 1990, 15). Yksilö omii itselleen ne asenteet, jotka muilla on häntä kohtaan. Tämä tapahtuu sitä voimakkaampana, mitä enemmän yksilö on mukautunut ryhmän rooliin. Myös ulkopuoliset arviot vaikuttavat sitä voimakkaammin, mitä enemmän yksilö itse arvostaa arvioinnin kohteena olevaa asiaa. (Rönholm 1999, 45.) Minämme on siis objektiasemassa silloin, kun arvioimme tai muistelemme omia toimiamme tai kun sisäistämme muiden ihmisten asenteita itsestämme. Minää tiedostamisen subjektina kutsutaan subjektiminäksi. Se edustaa yksilön kykyä suhteuttaa henkilökohtaiseen järjestykseen ympäristöstä itseensä kohdistuvat käsitykset ja asenteet (Rönholm 1999, 45–46) eli kyseessä on ajatteleva, tunteva ja toimiva yksilö (Liebkind 1988, 63). Se käsitys, mikä meillä on itsestämme, vaikuttaa enemmän siihen käsitykseen, minkä me uskomme muilla olevan meistä, kuin päinvastoin (Gecas & Schwalbe 1983). Tässä tutkimuksessa minä tarkoittaa ihmisen omaa kokemusta persoonastaan sekä kykyä löytää kokemuksiinsa mielekkyys niitä järjestelemällä (Keltikangas-Järvinen 1994, 97).

2.1.1 Minän kehittyminen

Mahlerin teorian mukaan minä kehittyy ihmiselle biologisen syntymän jälkeen ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (Mahler, Pine & Bergman 1975). Lapsi muodostaa käsityksen itsestään sen perusteella, miten muut häntä kohtelevat niin äänensävyt kuin kielikuvatkin mukaan lukien (Veenkivi 1998, 107). Psykologinen syntymä, joka ajoittuu biologisen syntymän ja sosiaalistumisprosessin aloittavan sosiaalisen syntymän väliin, alkaa lapsen ja äidin symbioottisesta suhteesta edeten eriytymis-, harjoittelu- ja uudelleenlähestymisvaiheiden kautta yksilöllisyyden kiinteytymiseen. Lapsi käsittää toisen vuoden loppuun mennessä olevansa erillinen yksilö, jolla on tietynlainen pysyvyys. Tämä merkitsee irtautumista äidin minästä ja itsellä katsotaan olevan merkitystä tästä lähtien. (Vuorinen 1998, 81–135.) Minän perusrakenteet syntyvät kolmen ensimmäisen ikävuoden aikana, mistä alkaa minän kehittyminen (Keltikangas-Järvinen 1994, 100). Kehityksen lopputuloksena on kypsä minä, joka merkitsee tasapainoa yksilön autenttisen minuuden sekä ympäristön toiveiden välillä. Minän kehitys jatkuu läpi ihmiselämän riippuen yksilön kokemuksista. Ihminen ei kuitenkaan muutu toiseksi kokemustensa seurauksena, vaan tulkitsee niitä sen mukaan, miten ne sopivat hänen käsityksiinsä itsestä. Minäkuva, jonka avulla yksilö kuvaa itseään, on näin ollen realistinen ja vastaa myös muiden ihmisten käsityksiä yksilöstä. (Keltikangas-Järvinen 1994, 97–118.)

2.1.2 Minäkäsitys ja minän merkitys

Näyttelijä pääsee roolistaan eroon näytelmän päätyttyä naamarinsa riisumalla. Ihmisen vapaus perustuu itsensä kohtaamiseen. Tarvitsemme tietoa ihmisestä sosiaalisessa toiminnassa ollessamme, mutta myös itsekasvatuksen, oman toimintamme ymmärtämisen ja muokkaamisen perustaksi. Kaiken pohjalla on kokonaiskäsitys ihmisestä, ihmisen olennaisista kyvyistä ja ominaisuuksista, sekä myös siitä, mikä elämässä on

arvokasta, tavoittelemisen arvoista. Minän refleksiivisen toiminnan tuotetta kutsutaan minäkäsitykseksi. Sen katsotaan muovautuvan yksilön omasta minästään saamien kokemusten sekä sosiaalisen vertailun myötä sisältäen myös yksilöä koskevat tunteet ja arvot. (Antikainen, Rinne & Koski 2000, 267.)

Ihminen tulkitsee kaikkia tilanteita minäkäsityksensä muodostaman suodattimen läpi, ja onkin ensiarvoisen tärkeää, että eri minäkäsitykset, kuten reaalinäkäsitys, ihanneminäkäsitys ja sosiaalinen minäkäsitys, muodostavat kokonaisuuden (Aho & Laine 1997, 19). Niiden välillä vallitseva suuri ristiriita saa aikaan vain sen, että yksilö menettää kosketuksen itseensä, omaan minuuteensa. Yksilö, joka ei kykene varmistumaan omasta olemassaolostaan ja toimintansa mielekkyydestä pääosin omien, sisältäpäin tulevien palautteiden kautta, antaa tilanteiden ja muiden ihmisten muovata itseään oman aktiivisen toimintansa sijaan. Minäkäsitys murenee pala palalta ja jäljelle jää vain tyhjyyden taakseen kätkevä naamari, jonka kuka tahansa satunnainen kulkija voi potkaista pois. Ilman realistista itsestään lähtevää reflektiota ihminen on elävänä kuollut. (Veenkivi 1998, 110–112.)

2.2 Identiteetti

Identiteetti on kuin ihmisen sosiaalinen käsikirjoitus, josta näkyy, kuka yksilö on ja millaisessa näytelmässä hän on mukana (Lehtonen 1997, 25). Psykologiassa identiteetin käsite nivoutuu läheisesti egon ja minän käsitteisiin. Sen voidaan nähdä koostuvan erilaisista minäkäsityksistä sekä itsearvostuksesta eli yksilön henkilökohtaisesta näkemyksestä omasta arvostaan. (Kalliopuska 1990, 11.) Identiteetti tunnistetaan eron kautta yksilön tietäessä, kuka on suhteessa toiseen, joka hän ei voi olla (Hall 1999, 41). Sanan latinankielinen alkuperä merkitsee itsensä kaltaisuutta, samuutta, ja esimerkiksi sanakirjamääritelmät kuvaavat identiteetin olevan yksilön suhteellisen pysyvä tapa kokea itsensä (Nykysuomen tietosanakirja 3 1993, 494).

Yhtenäisen ja vakaan identiteetin kritiikki nousee postmodernin identiteetin käsitteestä, jonka mukaan identiteetin sirpaloituminen on väistämätöntä aikakautemme yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa olosuhteissa. Ei ole olemassa kiinteää ja pysyvää identiteettiä, vaan se muokkaantuu jatkuvasti suhteessa ympäröivään kulttuuriin. (Gecas & Burke 1995, 57–58; Hall 1999, 21–23.)

Symbolista interaktionismia lähinnä olevan käsitykseni mukaan identiteetti muodostuu minän ja yhteiskunnan vuorovaikutuksessa. Ihmisellä on eri rooleja eri tilanteissa ja hänen kokemuksensa rakentavat jatkuvasti minäkäsitystään. Silti on olemassa pysyvä perusta, minuus, joka ei muutu yksilön ympäristössä tai identiteeteissä tapahtuvista muutoksista huolimatta. Identiteetti toimii ikään kuin siltana sisäpuolen ja ulkopuolen, henkilökohtaisten ja julkisten maailmojen välillä (Hall 1999, 21–23). Ihminen ei voi menettää sitä muuttumatta toiseksi (Saarinen 1994, 269).

Huolimatta muiden ihmisten tärkeydestä yksilölle, tai siitä, että identiteetin sisältö voi olla sekä annettua, saavutettua tai omaksuttua (Kantor-Vuorinen 1996, 6), hän on itse vastuussa omasta elämästään luoden sitä aktiivisesti (Kalliopuska 1990, 49). Kasvu tapahtuu siis sisältä ulospäin eli yksilön itsensä on valittava roolinsa ja se käsikirjoitus, jota hän noudattaa (Veenkivi 1998, 111–113).

2.2.1 Persoonallinen ja sosiaalinen identiteetti

Yksilö ei ole ainoa näyttelijä elämänsä näytelmässä, sillä elämme ihmisinä ihmisten keskellä. Identiteetti voidaankin jakaa persoonalliseen ja sosiaaliseen identiteettiin olennaisen eron syntyessä siitä, kumpaa painotetaan enemmän – *”yksilöiden yhteenliittymää vai yksilöä tämän liittymän osana”* (Rönholm 1999, 26; Suoranta & Ylä-Kotola 2000, 105).

Sosiaalista identiteettiä voidaan tarkastella ihmiselle sosiaalisen kanssakäymisen ja muiden kognitiivisesti ja emotionaalisesti vaikuttavien tekijöiden, kuten median, kautta kehittyvästä kuvasta itsestään niin fyysisenä, psyykkisenä kuin sosiaalisenakin olentona. Termiin liitetään

yksilön elämänarvot ja tavoitteet yhteiskuntaan suhteutettuna, mikä merkitsee identiteetin vahvaa sosiaalista ulottuvuutta sekä suuremmissa kokonaisuuksissa tapahtuvien muutosten vaikutusta yksilön identiteetin tilaan. (Iso tietosanakirja 3 1995, 347.)

Jo psykoanalyttisen minäteorian yhteydessä mainittuun Freudin ego-käsitteeseen liittyy ihmisen kyky elää yksin, massasta erillään, mutta myös osana sosiaalista yhteisöä. Yksilö on tärkeä ryhmälle ja ryhmä on tärkeä yksilölle. Tämän seurauksena syntyvät roolit osoittamaan sitä asemaa, jossa yksilö on yhteisössä. (Sörensen 1978, 37–47.)

2.2.2 Identiteetin kehittyminen

Eriksonin psykososiaalisen kehitysteorian mukaan ihmisen on elämänsä eri vaiheissa ratkaistava joukko kriisejä, joiden onnistunut läpäisy perustuu aiempaan kehitykseen ja jotka antavat pohjan tasapainoiselle kehittymiselle. Identiteettikriisi ajoittuu tässä teoriassa nuoruusikään. Sitä edeltävät kriisit vauvaiästä alkaen liittyvät perusuottamuksen, itsenäisyyden, aloitteellisuuden ja pätemisen ongelmiin. (Erikson 1983.) Näiden kriisien ratkaisut tuovat vuosikausia kestäväan identiteetin etsintään nuoruusiässä merkittävää yksilön omaa olemassaoloaan koskevaa tulkintaa. Nuoren on saatava tuntee, että hän elää itse valitsemaansa, omaa elämäänsä, ollen itse vastuussa teoistaan. (Pulkinen 1984, 18–20.) Vaikuttavina tekijöinä prosessissa ovat nuoren oma itsearviointikyky, itsetuntemus sekä toveriipiirin ja vanhempien ihmisten antama tuki harrastusten, opiskelun ja työn puitteissa.

Ihmisen identiteetti nousee huomion kohteeksi yleensä vasta silloin, kun se tulee uhatuksi. Nuoruusiässä nuoren irrottautuessa tunnetasolla vanhemmista voidaan sanoa, että hän on pudonnut pois yhdestä osakulttuurista, eikä ole vielä omaksunut toista. Vie aikansa ennen kuin nuori pystyy luomaan oman normijärjestelmänsä kotoaan saamiensa vaikutteiden sekä omien kokemustensa pohjalta. Tämä välivaihe saa aikaan kriisin (Pulkinen 1984, 18), jonka ilmaisutavat vaihtelevat kulttuurien

asettamissa rajoissa (Rutherford 1990, 10). Identiteetikriisiin kuuluu kulttuurista riippumatta tärkeinä vaiheina uusien mielipiteiden ja käyttäytymismuotojen kokeileminen, hylkääminen ja hyväksyminen identiteetin lujittamiseksi (Pulkkinen 1984, 19).

Identiteetikriisin tuloksena voi olla neljä erilaista identiteettitilaa. Saavutettu identiteetti on vaihtoehtojen läpikäynnin tuloksena tehty tietoinen valinta ja sitoutuminen arvoihin. Lainattu tai otettu identiteetti kuvaa lapsuuden arvoissa kiinni pysymistä ilman kriisin läpikäymistä. Selvittelyvaiheessa oleva nuori etsii vielä omaa identiteettiään; hän on kokenut kriisin, muttei sitoutunut arvoihin. Nuoren, joka ei ole käynyt läpi kriisiä, ja joka ei ole sitoutunut mihinkään arvoihin, voidaan sanoa olevan selkiytymättömän identiteetin tilassa. (Vuorinen 1998, 219.) Suojatakseen itseään ympäristön paineita ja vaatimuksia vastaan nuori saattaa myös omaksua negatiivisen identiteetin, joka perustuu yksilön pyrkimykseen olla juuri sellainen, kuin ympäristö ei toivo (Keltikangas-Järvinen 1994, 112–113).

Minän kehittyminen varhaislapsuudessa ja yksilön identiteetin vahvistuminen nuoruusiän kriisissä ovat merkittäviä, mutta ei lopullisia vaiheita elämänkaaressa, sillä ihminen saa myös myöhemmin uusia mahdollisuuksia etsiä identiteettiään ja valita elämänsä suunta (Mustonen 1997, 149).

2.2.3 Identifikaatio

Identiteettiä rakennetaan identifikaation eli samaistumisen kautta, jolloin yksilö omaksuu itselleen tärkeiden ihmisten ajatuksia, mielipiteitä, arvoja ja käyttäytymismalleja. (Keltikangas-Järvinen 1994, 112) Identiteettiä muovaavia tekijöitä voidaan katsoa olevan muun muassa historia, kasvatus, sosiaalis-poliittis-taloudelliset vaikuttajat, omat elämänvaiheet ihmissuhteineen, nykyinen elinympäristö sekä persoonallisuus (Yhteiset lapsemme ry. 1997, 27–32).

Aikakauttamme kuvaava selkeiden roolimallien sekä arvojen puute tekee kunnollisten samaistumiskohteiden ja sitä myötä myös yksilön identiteetin vakiinnuttamisen sekä hyväksymisen yhä vaikeammaksi. On havaittavissa, että ihmiset tylsistyvät valitsemaansa arkiseen minäänsä ja hakevat sille uusia ulottuvuuksia, tavoitellumpia muotoja niin rodun, seksuaalisuuden kuin sukupuolenkin alueelta (Suoranta ym. 2000, 194). Tämän seurauksena maailmamme on täynnä epävarmoja, itseään tuntemattomia aikuisten vaatteisiin puettuja lapsia. He esittävät narrin roolia elämän draamassa tajuamatta sitä itse.

3 KULTTUURI LÄHETYSLAPSEN SOPEUTUMISEN YMMÄRTÄMISEN PERUSTANA

Kulttuuri on kuin kuvaus elämändraamasta ja siihen liittyvästä käsikirjoituksesta (Klemi 1988, 77).

”Miehet ja naiset eivät ole vain itse itsensä; he ovat myös seutu, jolla he syntyivät, kaupunkilaisasunto tai maalaistalo, jossa he oppivat kävelemään, pelit, joita he lapsena pelasivat, tarinat, joita he kuullivat, ruoka, jota he söivät, koulut, joita he kävivät, urheilulajit, joita he seurasivat, runoilijat, joita he lukivat ja se jumala, johon he uskoivat.” (Maugham, Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssin 2000, 30 mukaan.)

3.1 Kulttuuri käsitteenä

Kulttuuri-sanan latinankielinen alkuperä, cultura, tarkoittaa maaperän kylvämistä ja kyntämistä (Roembke 1998, 19). Kulttuuri voidaankin ymmärtää ihmisen toimintana ja toiminnan tuotteina (Salo-Lee, Malmberg & Halinoja 1996, 6). Kaikkialla, missä on ihmisiä, on myös kulttuuria, sillä ihmiset ovat kulttuurisia olentoja, jotka aktiivisesti ylläpitävät sitä ollen samanaikaisesti sen tuotteita.

Kulttuuria käsitteenä voidaan lähestyä monella eri tavalla. Psykologiassa kulttuuri liitetään kansakunnan käsitteeseen, jolloin ollaan tekemisissä kielen, rotuominaisuuksien, uskonnon ja historian aikaansaaman yhteenkuuluvuuden tunteen omaavan ihmisryhmän kanssa. (Salminen & Poutanen 1996, 8.) Kulttuuri voidaan myös liittää taiteisiin, jolloin viitataan korkeakulttuuriin. Lisäksi on erilaisia toimintakulttuureja sekä alakulttuureja, kuten nuorisokulttuureja. (Alitolppa-Niitamo 1993, 18.)

Kulttuuriantropologia, johon tässä tutkimuksessa nojaudun, esittää kulttuurin muodostuvan kaikista niistä tavoista, tottumuksista, arvoista,

asenteista ja uskomuksista, jotka ihminen oppii yhteisönsä jäsenenä. Kulttuuri on siis tietyille ihmisyhteisölle tyypillisiä yhteisöllisiä elämäntapoja (käyttäytymistapoja, elinkeinoja, valtasuhteita) ja ajattelutapoja (arvoja, uskomuksia, merkityksiä). Jokaisella yhteisöllä on oma kulttuurinsa ja jokainen yksilö toimii maailmassa oman kulttuurinsa arvojen ja tapojen mukaan. (Valsiner 2000, 50–53.)

Kulttuurit ovat sisäkkäisiä, päällekkäisiä ja toisiaan leikkaavia. Niiden voidaan ajatella koostuvan näkyvästä ja näkymättömästä osasta. Kulttuuriin kuuluvat näkyvät osat, kuten käyttäytyminen, sanat, tavat ja perinteet, eivät yksinään yhdistä ihmisiä toisiinsa, vaan kokonaisuuteen liittyy myös näkymättömissä olevat taustalla jaetut merkitykset, kuten uskomukset, arvot, oletukset sekä ajatteluprosessit. (Salo-Lee ym. 1996, 6–8.) Näkyvällä osalla on perustansa näkymättömässä, kulttuurin ytimessä, minkä tähden ei ole sattumaa, mitkä sankarit, symbolit ja rituaalit mistäkin kulttuurista nousevat (Salminen ym. 1996, 9).

3.2 Kulttuuri yksilössä ja kulttuurin siirto enkulturaatiossa

Kulttuuri on aina ryhmään sidottua, mutta toteutuu myös yksilötasolla (Salo-Lee ym. 1996, 9). Sen lisäksi, että ihmisellä on ainutlaatuinen ulkonäkö, henkilöhistoria, heikkoudet ja vahvuudet sekä subjektiivinen maailmankuva, kaikille ihmisille on yhteistä geneeissä peritty ihmisluonto, joka vaikuttaa yksilön fyysiseen ja psykososiaaliseen toimintaan. Ihmisen kyky tuntea pelkoa, vihaa, iloa, surua ja rakkautta, havainnoida ympäristöään, tarve kuulua ryhmään ja tulla hyväksytyksi sekä kehittää itseään, ovat osa ihmisluontoa. Se, mitä ihminen tekee tunteillaan, miten hän ilmaisee iloaan ja niin edelleen, on kuitenkin kulttuurin muokkaamaa. (Lewter 1989, 26–31.)

Kulttuuri voidaan nähdä mielen kollektiivisena ohjelmointina, joka erottaa yhden ihmisryhmän toisesta (Hofstede 1997, 4). Ihminen ei siis kasva tyhjiössä, vaan hän on aina olemassa suhteessa johonkin saaden siitä vaikutuksia. Yksilö sisäistää oman kulttuurinsa arvot, uskomukset ja tavat

primaarin ja sekundaarisen sosialisatiion myötä enkulturaatiossa. Primaariryhmän muodostaa perhe, johon lapsi liittyy tunnesitein. Sekundaariryhmä muodostuu ihmisistä, jotka jakavat samat arvot, toiminnan päämäärät ja päämäärän saavuttamisen keinot. Sosialisatioprosessi tapahtuu sekä tiedostamattomin että tietoisin pyrkimyksin yhteiskunnan sisällä ollen riippuvainen lapsen primaariryhmän sitoumuksista ja arvoihin liittyvistä eroista erilaisten ryhmien ja eri sosiaalisiin kerrostumiin kuuluvien perheiden välillä. Myös eri sukupuolet sosiaalistetaan erilaisiin normeihin, rooleihin, arvoihin ja yhteiskunnallisiin tehtäviin. (Antikainen ym. 2000, 18–27.)

Sosialisatioprosessi verhoaa ihmisen kehityksen kahta ulottuvuutta: *”kasvua kykeneväksi elämään yhdessä toisten kanssa kulttuurin ajattelu- ja toimintatavat sisäistäneenä ja kykenevänä muokkaamaan niitä aktiivisesti, omasta minuudestaan tietoisena, omia kykyjään ja taipumuksiaan kehittävänä yksilönä.”* (Antikainen 1998, Antikaisen ym. 2000, 35 mukaan). Tavoitteena on sekä yksilöllisten ominaisuuksien kehittäminen että yhteisöön ja kulttuuriin sopeutuminen. (Antikainen ym. 2000, 35.)

3.3 Kulttuurin siirto akkulturaatiossa

Yksilön kohdalla voidaan puhua akkulturaatiosta uudelleensosialisatiion prosessina. Akkulturaatioprosessi alkaa kontaktivaiheesta, jolloin yksilö on kosketuksissa toisen kulttuurin kanssa. Tästä seuraa konflikti, jonka aikana myös identiteettikriisi on mahdollinen, mutta ei välttämätön. Prosessi päättyy adaptaatioon, jonka kautta yksilö sopeutuu tilanteeseen valitsemallaan tavalla. (Lähde 1995, 61.)

Lukuisat akkulturaatioprosessia koskevat teoriat voidaan jakaa kahteen ryhmään, joista toinen esittää akkulturaation olevan yksiulotteista päättyen kulttuurivähemmistön sulautumiseen valtakulttuuriin. Toinen malli on kaksiulotteinen monikulttuurisuutta painottaen. Sen mukaan etnisten vähemmistöryhmien jäsenet säilyttävät enemmän tai vähemmän oman kulttuurinsa sopeutuessaan uuteen kulttuuriin. Samalla myös

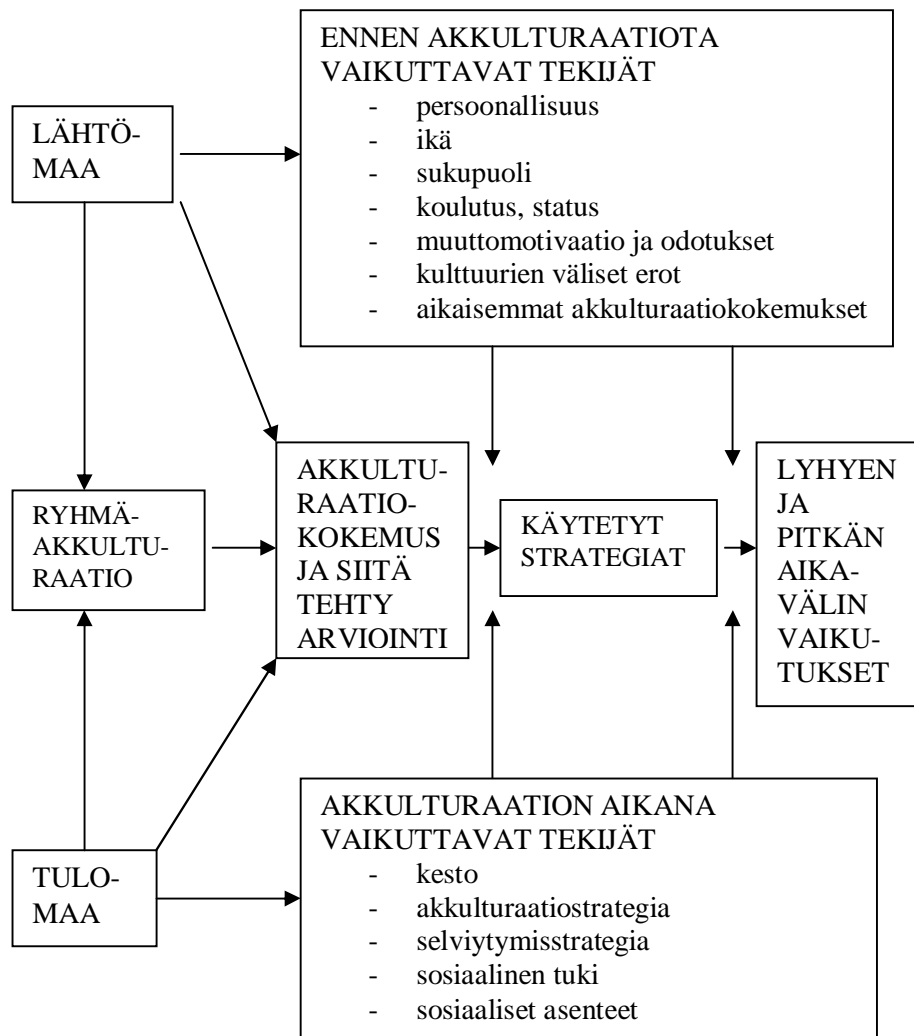
enemmistökulttuuri muuttuu ja sopeutuu monikulttuurisuuteen. (Liebkind 2000, 14.)

Psykologinen akkulturaatio merkitsee ajan kuluessa tapahtuvia muutoksia toisen kulttuurin kanssa kosketuksissa olevien ihmisten uskomuksissa, tunteissa, asenteissa, arvoissa, käyttäytymisessä ja samastumiskuviossa (Berry 1997). Akkulturaatioon liittyvä sopeutuminen eli adaptaatio voidaan jakaa psykologiseen ja sosiokulttuuriseen, eli tässä tapauksessa emotionaaliseen ja käyttäytymiseen liittyvään, sopeutumiseen (Liebkind 2000, 17), mikä on nähtävissä niin subjektiivisella kuin objektiivisella tasolla. Subjektiivisen sopeutumisen määrittäjänä on yksilö itse ja hänen kokemuksensa omasta sopeutumisestaan. Kyseessä on sekä sisäinen että ulkoinen tasapaino suhteessa yksilön ympäristöön ja omaan itseensä. Objektiivinen sopeutuminen kuvaa sitä, miten sosiaalinen ympäristö on tyytyväinen tapaan, jolla yksilö toimii. (Alho, Raunio & Virtanen. 1988, 54–57.)

Sopeutumisessa katsotaan olevan myös laatutaso. Maslowin tarvehierarkiaan viitaten yksilö tulee toimeen uudessa ympäristössä, jos vain hänen perustarpeensa tyydytetään, mutta henkisten tarpeiden täyttymättömyys näkyy elämänlaadussa. (Goodstein & Lanyon 1979, 148–151.)

4 BERRYN AKKULTURAATIOMALLI LÄHETYSLAPSEN SOPEUTUMISEEN JA ETNISEN IDENTITEETIN MUUTTUMISEEN VAIKUTTAVIEN TEKIJÖIDEN PERUSTANA

Akkulturaation tutkimisen juuret juontavat Berryyn, jonka urauurtavaan akkulturaatiomalliin paneudun seuraavaksi tarkemmin.

KUVIO 1. Berryyn akkulturaatiomalli (Berry 1997, 15)

Berryyn akkulturaatiomallissa sijaitsevat vasemmalla tilannekohtaiset tekijät ja oikealla henkilökohtaiset tekijät. Yläosasta löytyvät ennen akkulturaatiota

vaikuttavat tekijät, alapuolelta akkulturaation aikana vaikuttavat tekijät sekä keskeltä akkulturaation olennaiset osat, joiden ilmeneminen riippuu yksilöstä. (Berry 1997.)

Lähtömaalla ja tulomaalla on akkulturaation kannalta keskeinen merkitys. Lähtömaan poliittinen ja ekonominen tilanne vaikuttavat lähtöpäätöksen tekemiseen määrittäen lähdön joko vapaaehtoiseksi tai pakotetuksi. Se, miten tulomaassa suhtaudutaan uuteen tulokkaaseen, säätelee pitkälti sopeutumista sekä viihtymistä. Ryhmäakkulturaatio eli ryhmän tulomaassa kohtaamat fyysiset, biologiset, ekonomiset, sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset sekä suhtautuminen niihin ja muuttuminen niiden kautta, ovat yhteydessä yksilön sopeutumiseen. (Berry 1997.)

Berryn akkulturaatiomallissa itse akkulturaatioprosessi etenee akkulturaatiokokemuksen, siitä tehdyn arvioinnin, käytettyjen akkulturaatio- ja selviytymisstrategioiden kautta välittömiin käytöksessä, kognitioissa ja tunteissa ilmeneviin vaikutuksiin sekä pitkäaikaisiin vaikutuksiin eli psykologiseen, sosiokulttuuriseen ja ekonomiseen adaptaatioon (Berry 1997).

Yksilön akkulturaatioprosessi ja se, miten hän sen kokee, riippuu ennen akkulturaatiota ja sen aikana vaikuttavista yksilöllisistä tekijöistä, joita käsitellen seuraavaksi yksitellen. (Berry 1997.)

4.1 Akkulturaatiota edeltävät vaikuttavat tekijät

Berryn akkulturaatiomallissa vaikuttavia edeltäviä tekijöitä ovat ikä, persoonallisuus, kulttuurierot, aiemmat akkulturaatiokokemukset, muuttomotiivaatio ja odotukset sekä sukupuoli.

Ikä

Muuttaminen on monien tutkimusten (esim. Vikman 1987) mukaan helpointa alle kouluikäisten lasten kanssa, koska heidän maailmansa,

identiteettinsä ja turvallisuudentunteensa ovat kiinteässä yhteydessä perheeseen ja kotiin, erityisesti vanhempien vointiin ja läsnäoloon. Sopeutumista uudessa maassa auttaa myös se, että lapset voivat leikkiä keskenään ilman yhteistä kieltä. (Maria & Junkkari 2003, 29.) Kaikesta huolimatta jo vauvat havaitsevat ja reagoivat muutoksiin äänissä, hajuissa ja lämpötiloissa (Tanner 2002, 56) ja konkreettisen ajattelun vaiheessa olevat lapset voivat kokea asunnosta ja tavaroista luopumisen hyvin uhkaavana ja vaikeana (Hurme 1978, 12–13). Nuoremmat lapset ymmärtävät kuitenkin tulevasta elämänmuutoksesta vähemmän kuin vanhemmat lapset, eivätkä välttämättä osaa osoittaa näkyvästi tai ymmärrettävästi muuttoon liittyviä tunteitaan (Kalb & Welch 1992, 78–80).

Ala-asteikäisten lasten maailma on laajentunut käsittämään muutakin kuin kodin ja heidän kiinnostuksenkohteensa ovat suuntautuneet enemmän kavereihin ja kouluun. Heillä on jo selkeä käsitys siitä, missä he haluavat olla. (Maria ym. 2003, 29.) Muutto merkitsee heille yleensä suurta seikkailua, vaikka he ovat surullisia joutuessaan jättämään tutun kouluympäristönsä sekä kaverinsa ollen varmoja sosiaalisten suhteiden lopullisesta katkeamisesta. Heidän huolenaiheensa koskevat lähinnä kohdemaassa selviytymistä ja sopeutumista, kuten esimerkiksi sitä, löytävätkö he uusia kavereita uudessa koulussaan. (Vikman 1987, 22.)

Murrosikäiset ovat muuttajina riskiryhmä ja heidän ongelmansa ovat puolisoiden viihtymättömyyden ohella suurin syy työn keskeyttämiseen ulkomailla (Maria ym. 2003, 29). Asuinpaikan vaihto on erityisen kuormittava murrosikäisille, sillä heidän tulisi samanaikaisesti hallita käynnissä olevat ja edelleen jatkuvat biologisen kypsymisen ja yhteiskunnan ikänormien asettamat haasteet. Murrosikäisille nuorille on jo kehittynyt etninen identiteetti ja sosiaaliset sidokset perheen ulkopuolelle ovat kiinteitä ja psykologisesti sitovampia kuin aikaisemmin. (Vikman 1987, 48–49.) Nuoria huolettää etukäteen se, tulevatko he olemaan hyväksytyjä uudessa asuinpaikassaan (Kalb ym. 1992, 80). Kielitaidon puute voi nousta uudessa maassa ongelmaksi ja nuorten valmiisiin kavერიpiireihin on vaikea päästä jäseneksi.

Murrosikäiset nuoret pystyvät ennakoimaan muutokset ja kuvittelemaan niiden vaikutukset etukäteen paremmin kuin nuoremmat lapset, minkä vuoksi heidän ensireaktionsa voivat olla hyvin voimakkaat. Myös

vanhempien tekemä päätös itsessään loukkaa nuoren itsenäisyyttä ja sitä vastaan kapinoidaan voimakkaasti. (Maria ym. 2003, 29.) Muuton jälkeisiä asenteita ei helpota se, että nuoret pystyvät muistamaan menneen ja vertaamaan asuinpaikkaansa entiseen (Vikman 1987, 49).

Persoonallisuus

Akkulturaatioprosessin ja sen mukanaan tuomien konfliktien käsittelemisen on katsottu vaativan yksilöltä avoimuutta, kestävyyttä, positiivisuutta ja joustavuutta. (Ward, Bocher & Wurnham 2001, 84–86) Tutkimuksissa (esim. Dyal 1984) on kuitenkin noussut esille tärkeimpänä tekijänä sisäinen hallinnantunne.

Sisäinen hallinnantunne tarkoittaa ihmisen uskoa sisäiseen kontrolliin. Hän uskoo tapahtuvien asioiden olevan seurausta hänen omista teoistaan eli hän voi vaikuttaa itse kohtaloonsa. Ulkoiseen kontrolliin uskovat ihmiset näkevät asioiden tapahtuvan sattuman tai jonkin ulkoisen voiman sanelemana ilman, että he voivat itse vaikuttaa omilla toimillaan elämäänsä. (Cantell 2000, 111–116.)

Yksilön käsitys siitä, kuka kontrolloi hänen elämäänsä (locus of control), voidaan yhdistää käsitykseen siitä, kenellä on vastuu yksilön elämästä (locus of responsibility). Sisäiseen vastuuseen uskovat tulkitsevat yksilön onnistumisen tai epäonnistumisen vastuun ja syyn olevan yksilössä itsessään, kun taas ulkoiseen kontrolliin uskovat katsovat sosiaalisten, poliittisten ja taloudellisten tekijöiden olevan yksilöä vaikutusvaltaisempia. Kontrollin ja vastuun yhdistelmistä muodostuvat seuraavat neljä erilaista maailmankatsomusta eli yksilön tapaa nähdä muu maailma ja itsensä suhteessa siihen:

* sisäinen kontrolli ja sisäinen vastuu

Yksilö luottaa suuresti itseensä ja omien ponnisteluidensa merkitykseen pyrkien hallitsemaan sekä itseään että muita.

* ulkoinen kontrolli ja sisäinen vastuu

Yksilö uskoo vastuun omasta elämästä ja teoista olevan itsellä, mutta vaikuttamismahdollisuuksien olevan rajatut.

* ulkoinen kontrolli ja ulkoinen vastuu

Yksilö uskoo kontrollin ja vastuun hänen elämästään olevan jollakin ulkopuolisella voimalla. Tämä johtaa luovuttamiseen ja opittuun avuttomuuteen, jolla on vaarana yleistyä myös sellaisiin tilanteisiin, joissa yksilöllä olisi mahdollisuuksia vaikuttaa.

* sisäinen kontrolli ja ulkoinen vastuu

Yksilö uskoo omiin kykyihinsä ja sisäiseen kontrolliinsa, mutta katsoo vastuun onnistumisesta tai epäonnistumisesta olevan ulkopuolellaan. (Cantell 2000, 111–116.)

Yksilön suhtautuminen akkulturaatioprosessin aikana syntyviin konflikteihin on riippuvainen edellä esitetystä maailmankuvasta (Cantell 2000, 111–116). Mikäli yksilö uskoo voivansa vaikuttaa itse elämäänsä omaten realistiset mahdollisuudet ratkaista ongelmia, hänen on havaittu saavuttavan tyytyväisyyden elämässään (Seipel 1988).

Kulttuurierot

Mitä suurempi ero kulttuurien välillä on, sitä vaikeampi on yksilön akkulturoituminen. Näin uskovat monet tutkijat. (Ward ym. 2001, 95.) Kansalliset kulttuurit, joita tässä tutkimuksessa pääosin käsitellään, voidaan jakaa erilaisiin ryhmiin niitä yhdistävien ja erottavien piirteiden avulla. Samassa yhteiskunnassa elävät ihmiset toimivat pitkälti samoin periaattein, vaikka arvoperusta on hajautunut arvojen moninaistumisen myötä, ja normit vaihtelevat eri ryhmien välillä (Antikainen ym. 2000, 24).

Gert Hofstede tutki 1980-luvulla kulttuuri- ja arvoeroja yli viidestäkymmenestä maasta kerätyn aineiston pohjalta. Hän päätyi neljään ulottuvuuteen, joiden avulla voidaan osoittaa, selittää ja ymmärtää kulttuurien eroja ja samankaltaisuuksia. Nämä ulottuvuudet ovat valtaetäisyys, yksilöllisyys, maskuliinisuus sekä epävarmuuden välttäminen. (Hofstede 1997.)

Valtaetäisyydessä on kyse vallasta ja tasa-arvosta, siitä, miten valtaa käytetään, miten sitä jaetaan ja millainen on suhde auktoriteetteihin. Pienen valtaetäisyyden maissa, kuten Suomessa, vallitsee usein demokratia sekä miesten ja naisten välinen tasa-arvo. Kollektiivisuus ja yksilöllisyys

kuvaavat sitä, millainen on yksilön ja ryhmän suhde toisiinsa ja kumman säilymistä ja hyvinvointia pidetään arvokkaampana. Esimerkiksi monissa Aasian kulttuureissa yksilön epäonnistuminen häpäisee koko ryhmän, johon hän kuuluu. Näin ollen ”me” on ”minää” arvokkaampi. Kolmas ulottuvuus, eli maskuliinisuus ja feminiinisyys, viittaa kilpailuun ja tasaisuuteen. Maskuliinisessa kulttuurissa korostetaan kovia arvoja, kuten menestymistä, suorittamista ja kilpailua, kun taas feminiininen kulttuuri pyrkii tasapäästämään ihmisiä pitäen keskivertaisuutta normina. Se, miten voimakkaaksi kulttuurin jäsen tuntee itsensä epävarmoissa tilanteissa ja millaisia suojamekanismeja yhteiskunnassa on, kertoo kulttuurin epävarmuuden siedosta. (Hofstede 1997.)

Myöhemmin Hofsteden tutkimusta on laajennettu kahteenkymmeneenkolmeen Aasian maahan ja näin on saatu mukaan viides dimensio: kungfutselainen dynamiikka, jossa on kyse ajan käsittämisestä. Toisaalla aika on lineaarisesti etenevä voimavara, joka tulisi käyttää mahdollisimman tehokkaasti, toisaalla siihen suhtaudutaan joustavammin, syklisen aikakäsityksen mukaisesti. (Hofstede 1997.)

Kansalliset ja alueelliset kulttuurit voidaan jakaa myös karkeasti kolmeen ryhmään: tehtäväkeskeisiin ja hyvin järjestäytyneisiin suunnittelijoihin (yksiulotteisesti eli lineaarisesti toimiviin), ihmiskeskeisiin ja puheliaisiin suhteuttajiin (moniulotteisesti eli multiaktiivisesti toimiviin) sekä sisäänpäinkääntyneisiin ja suhteeseen keskittyviin kuuntelijoihin (reaktiivisiin). Nämä ovat hyvin lähellä Hallin monokronista eli yksiaikaista ja polykronista eli moniaikaista aikakäsitystä. Yksiaikaisen ajankäsitteen maissa sovituisista tapaamisista pidetään tiukasti kiinni, kun taas moniaikaisissa kulttuureissa ihmiset elävät enemmän hetkessä kuin sen suunnittelussa, jolloin viivästymiset, keskeytykset ja monien asioiden hoitaminen yhtä aikaa ja rinnakkain ovat luonnollisia. (Lewis 1996, 32–34.)

Muut kulttuuria selittävät tekijät ovat esimerkiksi yhteisöllinen tai yksilöllinen uskonto sekä luonto, ilmasto ja asutuksen sijoittuminen vaikuttaen kulttuurin tapoihin, tottumuksiin, arvoihin, normeihin ja uskomuksiin (Salminen ym. 1996, 25–28). Myös yksilön tilankäsite – tilaan saapuminen, siellä paikalleen asettuminen, siitä lähteminen ja sinne saapumatta jättäminen – kertovat ihmisestä ja hänen taustastaan paljon. Ihmisten sallitut ja kielletyt välimatkat toisiinsa vaihtelevat kulttuurista

toiseen, ja esimerkiksi yksin kadulla kävelevä nainen tulkitaan monessa kulttuurissa eri tavalla kuin Suomessa. (Kulttuuriguru.)

Aikaisemmat akkulturaatiokokemukset

Yksilön aikaisempien akkulturaatiokokemusten uskotaan auttavan sopeutumisessa, sillä niiden kautta hän on saanut ensikäden tietoa kulttuurien kohtaamisesta, mikä on käytännön tasolla vaikuttanut hänen asenteisiinsa toisia kulttuureita kohtaan.

Kulttuurien kohtaaminen tarkoittaa kahden eri kulttuurin kasvatin kohtaamista. Asioita, jotka auttavat kohtaamisen onnistumisessa ovat muun muassa samanarvoisuuden kunnioittaminen, positiivisuus tarkoittaen ennakkoluulottomuutta, avoimuutta, vilpittömyyttä, halua oppia uutta sekä pyrkimystä keskinäiseen ymmärtämiseen vaatien hyvää itsetuntemusta ja vahvaa identiteettiä, empatia eli kyky eläytyä toisen ihmisen osaan sekä rohkeus kohtaamiseen. (Yhteiset lapsemme ry. 1997, 33–37.) Onnistunutta kulttuurien kohtaamista haittaavat tekijät löytyvät kolikon kääntöpuolelta eli niitä ovat esimerkiksi arvottaminen, oman kulttuurin yliarvostaminen, tunteiden pohjalta reagoiminen, samankaltaisuuden edellyttäminen sekä turvautuminen puolustusmekanismeihin. (Adler 1992, 75–81.)

Kulttuurien kohtaamista auttavien ja haittaavien tekijöiden välinen raja ei ole aina täysin selvä, sillä esimerkiksi stereotyyppioilla on sekä huono että hyvä puoli. Yleensä stereotyyppioihin liittyy saman ryhmän jäsenien depersonalisoinen eli yhdenmukaistaminen alueilla, joilla ei ole mitään tekemistä heidän ryhmäjäsenyytensä kanssa, mikä johtaa luokitteluun myönteisen tai kielteisen arvomielteen mukaan (Wilder 1986, Liebkindin 1988, 74 mukaan). Ihmiset, joihin stereotyyppiset käsitykset kohdistuvat, saattavat myös alkaa muokata omaa käyttäytymistään stereotyyppioita vastaavaksi, mikä luo kuvitellun samankaltaisuuden mukaista tosiasiallista samankaltaisuutta (Liebkind 1988, 75–77). Toisaalta ihminen kaipaa elämäänsä turvaa ja selkeyttä, ennustettavuutta ja järjestystä. Siksi stereotyyppiset käsitykset, joihinkin ryhmiin kohdistuvat yleistykset, ovat jossain määrin väistämättömiä ja välttämättömiä. Ne auttavat toimimaan uusissa tilanteissa; ennakoimaan, jäsentämään ja selittämään uusia ja outoja

asioita. Olennaisinta stereotyyppioissa on se, onko yksilö valmis suhtautumaan niihin kriittisesti vai ei. (Pitkänen 1997, 69.)

Yksilön kulttuurikehityksen nähdään etenevän vaiheittain etnosentrisyydestä etnorelatiivisuuteen. Etnosentrisen ajattelutavan mukaan vain oman kulttuuri koetaan oikeaksi kulttuuriksi. Ensimmäisessä vaiheessa, kieltämisessä, yksilö keskittyy vain tuttuihin piirteisiin erot kieltäen. Torjuntavaiheessa hän huomaa erilaisuudet, arvottaa ne negatiivisesti ja luokittelee ihmisiä niiden mukaisesti. Tästä siirrytään asioiden vähättelyyn asioiden uhkaavuuden poistamiseksi. Etnorelatiiviset vaiheet ovat hyväksyminen, sopeutuminen ja integroituminen painotuksen ollessa siinä, että kaikki kulttuuriin liittyvät ilmiöt on suhteutettava kulttuuriympäristönsä mukaan, jolloin ei ole olemassa yleispätevää arvonormistoa. Etnorelatiivinen ihminen hyväksyy omasta maailmankuvastaan poikkeavat käsitykset ja alkaa kehittää viestintätaitoja kyetäkseen kommunikoimaan uudessa ympäristössään. (Salo-Lee ym. 1996, 123–124.)

Kulttuurienvälisen oppimisen voidaan nähdä myös etenevän etnosentristen asenteiden jälkeen tiedostamiseen ja ymmärtämiseen. Ymmärtäminen antaa mahdollisuuden uuden kulttuurin piirteiden hyväksymiseen, kunnioittamiseen ja arvostamiseen, mikä johtaa joko tietoiseen tai tiedostamattomaan omaksumiseen ja mukautumiseen. (Salo-Lee ym. 1996, 123–124.)

Yksilön kulttuurikehityksen etenemisvaiheista riippumatta ihanteeksi nostetaan eräänlainen arvo-osaaminen, jolla tarkoitetaan *”yksilön kykyä arvioida ja ymmärtää erilaisia arvoja ja omaa suhdettaan niiden päämääriin sekä omista arvoistaan poikkeavien arvojen hyväksymistä”* (Antikainen ym. 2000, 24). Kirjallisuudessa tämä viittaa lähinnä funktionaliseen ajattelutapaan (pluralismi, moniarvoisuus), joka ottaa huomioon, että kunkin kulttuuriympäristön toiminnot ja niiden tuotteet ovat ajan kuluessa muovautuneet ja muovautuvat tarkoituksenmukaisella tavalla ylläpitämään ja palvelemaan kyseistä kulttuuria. Vieraan kulttuurin ilmiöiden tarkoituksenmukaisuutta ei voi arvioida omasta kulttuuriympäristöstä käsin. (Pitkänen 1997, 71.)

Muuttomotivaatio ja odotukset

Yksilö voi muuttaa uuteen kulttuuriin joko pakotettuna, kuten pakolaiset, tai vapaaehtoisesti, kuten turistit. Vaikeinta on niillä, jotka eivät ole itse valinneet tai halunneet lähteä kotimaastaan (Storti 2001, 63), mutta myös niillä, jotka vapaaehtoisuudessaan elättelevät epärealistisia odotuksia uudesta maasta. Realististen odotusten katsotaan vaikuttavan suuresti sopeutumiseen. (Ward ym. 2001, 76–78.)

Sukupuoli

Kirjallisuudessa esitetään ristiriitaisia näkemyksiä siitä, mikä merkitys sukupuolella on akkulturaatioon. Yleisesti naisen nähdään kohtaavan enemmän vaikeuksia uudessa maassa sosiaalisten kontaktiensa ollessa vähäisemmät kuin miehellä, joka on yhteydessä niin paikallisiin kuin oman kulttuurin edustajiin työnsä puitteissa. (Liebkind 1994b, 182.)

Paluumuuttajien lasten koulunvaihtoa käsittelevässä tutkimuksessa todettiin koulunvaihdon olevan yleensä suurempi uhka tyttöjen kuin poikien koulumenestykselle. Heidän ystävyysuhteensa kehittyvät nopeasti ja ovat kestävämpiä kuin pojilla, mikä saattaa sekä vaikeuttaa että helpottaa sopeutumista. Itse tutkimuksessa ei kuitenkaan voitu havaita sukupuolen osuutta muuton vaikutuksiin lapsessa. (Vikman 1987.) Katson ratkaisevaksi tekijäksi sukupuolikysymyksessä akkulturaatiota ajatellen kohdemaan ja sen kulttuurin käsityksen sukupuolirooleista.

Akkulturaatiota edeltäviä positiivisesti vaikuttavia tekijöitä ovat Berryn mallin mukaan myös koulutus ja status (Berry 1977). En käsittele niitä tässä yhteydessä sen tarkemmin, sillä ne eivät ole relevantteja tutkimukseni kohderyhmää eli lapsia ajatellen.

4.2 Akkulturaation aikana vaikuttavat tekijät

Berryn akkulturaatiomallissa akkulturaation aikana vaikuttavia tekijöitä ovat ulkomailla oloajan kesto, yksilön akkulturaatio- ja selviytymisstrategia, sosiaalinen tuki sekä ympäristön yksilöön kohdistama sosiaalinen asenne.

Kesto

Lysgaard esitti vuonna 1955 uuteen kulttuurin sopeutumisen tapahtuvan U-käyrän mukaisesti, jossa alun optimismia seuraavat vaikeudet, joiden kautta saavutetaan tyydyttävä akkulturaatio (Lysgaard 1955). Teoriaa kehiteltiin myöhemmin myös kotimaahan paluuta koskevaksi, jolloin sopeutumista kuvasi W-käyrä (Rabe 2000, 62). Sopeutumisen alhaisimman tason saavuttamiseen katsottiin menevän aikaa noin vuoden verran, tyydyttävään sopeutumiseen vuodesta kahteen vuoteen ja hyvään sopeutumiseen peräti 15 vuotta (Torbion 1982, 98–102). Vaikka myöhemmät tutkimukset ovat osoittaneet maahanmuuttajan kohtaavan vaikeuksia ja kokevan stressiä heti uuteen maahan saavuttuaan (Ward & Kennedy 1993), on selvää, että vieraassa kulttuurissa vietetyn ajanjakson kestolla on merkitystä akkulturaatioprosessissa.

Useat tutkimukset ovat osoittaneet sopeutumisen olevan sitä syvempää ja kotimaahan paluun sitä vaikeampaa, mitä pidempi ulkomailla oloajan kesto on (esim. Montgomery 1991, Valtosen 1997, 17 mukaan). Suomeen muuttaneiden vietnamilaisten masennuksen on todettu lisääntyvän mitä kauemmin he ovat Suomessa. Pidempi kesto ei siis tuota vain suurempaa sopeutumistyytyväisyyttä, mutta myös lisääntyviä arkielämään ja erityisesti rasismiin liittyviä ongelmia. (Liebkind 2000, 180.)

Akkulturaatiostrategia

Kulttuurien kohdatessa jokaisen etnisen tai kulttuurivähemmistön jäsenen on otettava kantaa kahteen peruskysymykseen, joiden kautta määritellään

akkulturaatioasenteet eli yksilön suhtautuminen akkulturaatioon. Nämä kysymykset määrittävät sitä, miten tärkeää yksilölle on säilyttää oma kulttuurinsa ja siihen liittyvä kulttuuri-identiteetti sekä miten tärkeää yksilölle on ylläpitää hyvät suhteet ja kiinteä yhteys koko yhteiskuntaan ja valtaväestöön. Akkulturaatioasenteet, jotka heijastavat myös yksilön käyttämiä sopeutumisstrategioita, voivat vaihdella eri elämänalueiden välillä ja myös ajallisesti. (Berry, Kim, Minde & Mok 1987.)

Vieraantumisen eli marginalisoitumisen on tyypillistä silloin, kun oma kulttuuri torjutaan, mutta ei omaksuta enemmistökulttuuria. Tällöin vähemmistön jäsen ikään kuin putoaa kahden kulttuurin väliin, eikä hyväksy kumpaakaan tai tule hyväksytyksi kummassakaan. Assimilaatio eli sulautuminen merkitsee oman kulttuurin hylkäämistä ja enemmistökulttuurin omaksumista sen tilalle. Varsinkin nuoret saattavat menettää oman kulttuurinsa hallinnan ja kyvyn olla vuorovaikutuksessa sen jäsenten kanssa yrityksissään tulla hyväksytyksi enemmistöjäsenten keskuudessa. Separatiota eli eristäytymistä esiintyy silloin, kun vähemmistön jäsenet korostavat vain omaa kulttuuriaan ja vetäytyvät kanssakäymisestä valtaväestön edustaman kulttuurin kanssa. Tämä asenne tarjoaa tilapäistä suojaa, mutta sisältää myös riskejä, sillä kyseessä on monokulttuurisuus omaa kulttuuria kohtaan ja vahva etnosentrisyys. (Berry ym. 1987.) Lähinnä maahanmuuttajia ja pakolaisia koskevissa tutkimuksissa on pystytty osoittamaan, että integraatio takaa parhaan psykologisen lopputuloksen (Liebkind 1994a, 26). Tällöin pyritään sekä säilyttämään omia kulttuuriperinteitä että ylläpitämään yhteyksiä enemmistökulttuuriin. Ne, jotka tuntevat itsensä syrjäytyneiksi kummastakin kulttuurista tai uudesta kulttuurista ovat yleensä hyvin stressaantuneita eläessään uudessa ympäristössä. Vähiten stressaantuneita ovat ne, jotka ovat pyrkineet integroitumaan uuteen yhteiskuntaan säilyttäen kuitenkin jotain myös synnyinmaansa kulttuurista. Assimiloituneet kokevat enemmän stressiä kuin integroituneet, mutta vähemmän kuin eristäytyneet ja syrjäytyneet. Sopeutumisen onnistuneena ratkaisuna pidetään kaksikulttuurisuutta, jolloin yksilö kokee jatkuvuuden tunnetta omassa elämässään asuinmaan muuttumisesta huolimatta. (Alitolppa-Niitamo 1993, 35–37.)

Selviytymiskeino

Yksilö käyttää puolustus- ja selviytymismekanismeja selviytyäkseen akkulturaatioprosessissa kohtaamistaan haasteista ilman, että niistä on uhkaa minälle. Puolustus- eli defenssimekanismit ovat sisäsyntyisiä turvatyynyjä, joilla yksilö suojelee minäänsä, kun taas selviytymiskeinoja etsitään ja kokeillaan koko elämän ajan. (Heiskanen & Salonen 1997, 135–144.)

Minän puolustuskeinoista yleisimpiä ovat:

- kieltäminen epämielelyttäviä tai ahdistavia asioita
kieltäytyään havaitsemasta
- tietoinen torjunta häiritsevän tai ahdistusta aiheuttavan asian
työntäminen taka-alalle, jolloin tajunnan kenttä
kapenee
- tiedostamaton torjunta ahdistavien kokemusten poispyyhkiytyminen
mielestä
- tunteiden eristäminen muistikuva säilytetään, mutta tunnesisältö
pyyhitään tiedostamattomasti pois
- älyllistäminen ahdistusta aiheuttavan seikan selittäminen
jollain järkeistävällä tavalla
- siirtäminen ahdistus purkautuu johonkin muuhun kuin sen
aiheuttajaan
- taantuminen käyttäytymisen siirtyminen aikaisemman
kehitysvaiheen tasolle

(Achté ym. 1982, 126–133; Klemi 1988, 180.)

Selviytymiskeinot voidaan jakaa kolmeen ryhmään sen mukaan, mitä kautta yksilö purkaa ahdistavaa tilannetta. Hän voi tukeutua ongelman ratkaisemiseen, tunteiden työstämiseen ja oman tilan helpottamiseen tai tilanteen välttämiseen. Mikäli yksilö kokee, ettei hän voi vaikuttaa tapahtuneeseen, hän tekee enemmän työtä tunteidensa kanssa, kun taas omiin vaikutusmahdollisuuksiin luottaminen saa aikaan ongelman ratkaisemiseen tähtäävien keinojen käyttämisen. (Heiskanen ym. 1997, 144.)

Mikäli sovellamme selviytymiskeinoja lapsen elämään, voimme ottaa esimerkiksi uudessa maassa tapahtuvan torilla asioimisen, jonka lapsi kokee

itselleen uhaksi. Lapsi voi ryhtyä suoraan toimintaan stressitekijää vastaan ja opetella torilla tarvittavat ilmaukset ja toimintatavat ja mennä sinne hyvin valmistautuneena. Hän voi myös estää neutraalien asioiden muodostumisen stressitekijöiksi. Lapsen toinen mahdollisuus on keksiä rentoutumistapoja uhkaavan tekijän eli torille menemisen aiheuttamaa jännitystä lievittääkseen ja harkita asiaa uudelleen rentouduttuaan. Kolmannen strategian mukaisesti lapsi voi poistaa stressitekijän eli olla menemättä uhkaavaan tilanteeseen torille. (Miller 1986, 59–60.)

Selviytymis- ja puolustusmekanismit eivät ole selvärajaisia, vaan tilanteesta riippuen yksilö voi käyttää selviytymiskeinoa puolustukseen ja toisinpäin. Näin ollen esimerkiksi mielikuvitus, huumori ja altruismi sekä puolustavat yksilöä että edesauttavat hänen selviytymistään akkulturaatioprosessin aikana. (Achté ym. 1982, 123–133.) Käytetyllä selviytymiskeinolla on todettu olevan yhteys myös yksilön elämäntytyväisyyteen (Ward ym. 2001, 77).

Sosiaalinen tuki

Muista ulkomaalaisista ja varsinkin saman kulttuurin edustajista on apua uuteen maahan ja kulttuuriin sopeutumisessa sekä oman kulttuurin ylläpitämisessä. Maahanmuuttajia ja pakolaisia koskevissa tutkimuksissa on havaittu omasta kulttuuriyhteisöstä eristyneiden perheiden tai muista perheenjäsenistä erotettujen yksilöiden olevan erityisen alttiita mielenterveysongelmille (Westermayer 1987). Olennaisin tekijä tässä on lähitukiverkon suoma kulttuurinen resurssi moraalisten, kognitiivisten, ekspressiivisten ja käytännöllisten tietojen, taitojen ja mallien kautta (Antikainen ym. 2000, 32). Sosiaalisen pääoman käsite (ks. esim. Ilmonen 2000) vastaa juuri sosiaalisen verkoston ja sen luottamussuhteiden muodostamaa verkoston jäsenten käytettävissä olevaa pääomaa, joka vahvana tukee yksilöä sopeutumisessa yhteistoiminnan kautta. Mikäli muut ulkomaalaiset kuitenkin toimivat ikään kuin suojamuurina paikallista kulttuuria ja sen edustajia vastaan saaden aikaan ghattoutumista, heistä on enemmän haittaa kuin hyötyä akkulturaatioprosessissa (Griffiths 2001, 114).

Aktiivisen toimintaan osallistumisen sekä paikallisen maan elämänrytmin ja tapojen noudattamisen on katsottu edesauttavan sopeutumista. Tähän yksilö ei kykene ilman paikallisen kulttuurin edustajia, sillä vierasta kulttuuria tarkastellessaan hän näkee vain sen, mikä on hänelle merkityksellistä oman kulttuurinsa näkökulmasta. (Storti 2002, 80–82.) Ihmissuhteissa ei ole kyse sopeutumisen sivuseikasta, sillä esimerkiksi suomalaisia Itä-Afrikassa työskenteleviä vapaaehtoistyöntekijöitä ja lähetystyöntekijöitä koskevassa tutkimuksessa tultiin siihen tulokseen, että sosiaaliset suhteet ovat kaikista merkittävin tekijä yksilön akkulturaatioissa (Markkanen & Nurminen 2001).

Sosiaaliset asenteet

Tulomaa ja erityisesti sen asukkaiden asenteet vaikuttavat ratkaisevasti akkulturaatioon. Yksilö ei voi aina itse valita akkulturaatiostrategiaansa, sillä ympäröivä yhteiskunta säätelee sitä asenteidensa, jo aiemmin selitettyjen ennakkoluulojen ja syrjinnän, kautta. Merkittävää sosiaalisissa asenteissa on ennen kaikkea se, miten yksilö ne tulkitsee.

4.3 Padillan akkulturaatiomallissa vaikuttavat tekijät

Toisen tunnetun tutkijan, Padillan, esittämässä akkulturaatiomallissa keskeisinä tekijöinä ovat yksilön kulttuuritietoisuus, koskien sekä lähtö- että tulomaan kulttuuria, ja etninen lojaalisuus. Lojaalisuuden kohdistumisen perusteella voidaan muodostaa eri akkulturaatiotyyppisiä, jolloin se, kuinka paljon yksilö on omaksunut piirteitä uudesta kulttuurista määrittää sen, miten pitkälle hän on edennyt akkulturaatioprosessissaan. Muutoksen määrääviä tekijöitä ovat ensisijaisesti kieli, kulttuuriperinnön tuntemus sekä etninen ylpeys ja identiteetti. (Padilla 1980, 48–50.)

Padillan akkulturaatiomallin mukaan käsittelen seuraavaksi kielen ja etnisen identiteetin muuttumista akkulturaation aikana.

Kieli

Uuteen kulttuuriin sopeutumista edesauttavan kulttuuritietouden merkittävä osatekijä on kielellinen kulttuuritietous (linguistic awareness of cultures). Siihen kuuluvat kulttuurialueen eli kulttuurin yleispiirteiden, historian ja uskonnon tuntemisen lisäksi sekä kielellinen osaaminen eli rakenteet, sanasto, ääntäminen ja kirjoittaminen että viestinnän hallinta eli sosiaalisen kanssakäymisen tapojen ja elekielen hallinta. (Salo-Lee ym. 1996, 24–25.) Kielitaito voidaan jakaa kolmeen eri tasoon. Selviytymiskielitaito pitää sisällään tiedon siitä, miten maassa tervehditään, esittäydytään ja puhutellaan. Keskustelukielitaitoon sisältyy keskustelun sääntöjen tunteminen. Sosiaalisen kielitaidon hallitseva henkilö ymmärtää asiasisällön lisäksi viestin kohteliaisuusasteen ja sävyn. (Mikluha 1998, 6; Salminen ym. 1996, 72.) Kielenkäyttötaito on ymmärrystä puhua oikeaan aikaan, oikeassa paikassa, oikeista aiheista, oikeiden ihmisten kanssa ja oikealla tavalla. Se pitää sisällään sekä kielellisen kompetenssin eli taidon muodostaa kieliopillisesti oikeita virkkeitä että tilannekompetenssin eli kyvyn käyttää kieltä tilanteen vaatimukset huomioon ottaen. (Hymes 1972, 277.)

Kieli on se väline, jonka avulla yksilö saa yhteyden toiseen ihmiseen. Lapsi tarvitsee kieltä ongelmanratkaisuun, suunnitteluun ja käsitteelliseen ajatteluun, ajatusten ja mielipiteiden vaihtoon eli keskustelemiseen, tietojen hankkimiseen, esittämiseen ja arvioimiseen sekä mielipiteiden, tunteiden ja kuvitteellisten tilanteiden ilmaisuun ja perustelemiseen. (Sarmavuori 1982, 80–85.)

Lapsella on synnynnäinen kyky oppia kieli. Varsinaista kielen oppimista edeltää esikielellinen kausi, jonka aikana lapselle kehittyy kielen kehityksen perustana toimiva kielimuisti ympäristön antamien kielimallien mukaan. Lapsi kehittää enemmän äännteitä kuin hänen äidinkieleensä sisältyy ja ympäristöä jäljittelemällä hän valikoi käyttöönsä äännteet. Lapsi siis oppii äidinkielenään sen kielen, jota puhutaan hänen välittömässä ympäristössään. (Skutnabb-Kangas & Toukomaa 1977, 4.) Passiivinen sanavarasto muuttuu konkreettiseksi kieleksi noin puolentoista vuoden iässä, jolloin lapsi ymmärtää sanan olevan esineen symboli. Kielen kehitys etenee nopeasti aina neljänteen ikävuoteen saakka, jolloin lapsi hallitsee kielen rungon. Käsitteellinen ajattelu on kuitenkin mahdollista vasta

abstraktisen kielen kaudella eli kymmenen vuoden iästä lähtien yksilön kielen kehittymisen jatkuessa koko elämän ajan. (Sarmavuori 1982, 88–91.)

Kielenoppimisteoriat voidaan jakaa kahteen pääryhmään. Vahvistusteoriat painottavat kielen kehittymisen olevan oppimista ja ympäristön tuotetta kun taas kognitiiviset teoriat korostavat kypsymistä ja luovuutta. Tämän tutkimuksen kannalta olennaisinta on nostaa esille se tosiasia, että äidinkieli omaksutaan ja toinen kieli opitaan. (Sarmavuori 1982, 147, 207.)

Toisen kielen oppiminen eroaa äidinkielen oppimisesta, sillä lähtökohtana ei ole enää ei-kielellinen taso ja yksilö voi myös hyödyntää jo oppimiaan strategioita uuden kielen oppimisessa (Skutnabb-kangas ym. 1977, 10). Se, että lapsi tietää ajatuksensa äidinkielellään, voi myös vaikeuttaa vieraan kielen puhumista (Sarmavuori 1982, 207). Oppiminen etenee usein päinvastaisessa järjestyksessä. Äidinkielessään lapsi oppii ensimmäisenä sanojen tunne- ja tahtotason eli arvosisältöisen konnotatiivisen merkityksen ja lopuksi ajatustason eli sanojen absoluuttisen denotatiivisen merkityksen. Vieraasta kielestä opitaan heti denotatiivinen merkitys. (Skutnabb-Kangas ym. 1977, 8.) Äidinkieli on siis selvästi tunnekieli ja sen hyvä hallinta antaa pohjan ja jatkuvan tuen uuden kielen oppimiselle ja käytölle.

Lasta pidetään yleisesti aikuista parempana kielenoppijana. Hänellä on prosessiin tarvittavaa jäljittelykykyä, ennakkoluulottomuutta ja taitoa omaksua kielen fonologiset tekijät. Lausumisen kannalta kieli tulisikin oppia ennen puberteetti-ikää (Harley 1986, 8). Vieraan kielen oppiminen on vaikeampaa 6–8-vuotiaille kuin sitä nuoremmille lapsille, kun taas 10–12-vuotiaiden saavuttama kielellinen ja henkinen kehitystaso on edullinen kielenoppimiselle (Rabe 2000, 84). Aikuiset pystyvät kuitenkin oppimista helpottavaan analyyttiseen ajatteluun eri tavalla kuin lapset (Singleton 1989, 189–207). Ikä ei ole ainut tekijä vieraan kielen oppimisessa, vaan esimerkiksi asenteet, motivaatio ja älykkyys vaikuttavat prosessiin (Hoffmann 1991, 38).

Ruotsin suomalaislapsia koskevissa tutkimuksissa on osoitettu uuden kielen oppimista helpottavan sen, jos lapsi on oppinut äidinkielen ennen erikieliseen ympäristöön siirtymistä (Skutnabb-Kangas ym. 1977). Kolmeen ikävuoteen mennessä lapsella on jo selvä äidinkieli, sillä hänelle on syntynyt kuva siitä, mitä kielellä tehdään ja miten sitä käytetään (Sarmavuori 1982, 208). Olennaista on kuitenkin huomioida se, että kodin ulkopuolisten

kontaktien lisääntyessä myös vieraan kielen vaikutus lapsen elämässä lisääntyy, jolloin lapsi ei kykene kehittämään ja ylläpitämään äidinkieltään ilman tukea (Alitolppa-Niitamo 1993, 40). Toinen kieli voi myös uhata äidinkielen oppimista (Skutnabb-Kangas ym. 1977, 11).

Tutkimustulokset (esim. Skutnabb-Kangas ym. 1977) painottavat sitä, että kielelliseen vähemmistöön kuuluvan lapsen on tärkeää saada alkeisopetus omalla äidinkielellään. Skutnabb-Kangas ja Toukomaa tuovat tutkimuksessaan esille sen, että kaikki psykologiset, sosiologiset, kielelliset ja pedagogiset seikat puoltavat lapsen omalla kielellä annettavaa opetusta. Näin ollen lapsi on esimerkiksi motivoituneempi, oppii nopeammin ja kykenee identifioitumaan paremmin opetettaviin asioihin. (Skutnabb-Kangas ym. 1977, 22.) Kotimaassa käytetyn kielen opetuksen antamisesta vieraassa kulttuurissa asuvalle lapselle on hyötyä muun muassa siksi, että äidinkieli luo pohjan uuden kielen oppimiselle, eikä paluu kotimaahan ole helppo ilman riittävä kielitaitoa. Puutteellinen äidinkielen hallinta häiritsee myös sosiaalista vuorovaikutusta ja sosioemotionaalista kehittymistä. (Vikman 1987, 34–35.)

Äidinkielestä vieraantumisen merkitsee vieraantumista yksilön omasta taustasta ja kulttuuriperinnöstä (Alitolppa-Niitamo 1993, 40–41). Yksilö voi kuitenkin uudessa maassa pitää kiinni omasta äidinkielestään ja opetella sen lisäksi uuden kielen saavuttaen näin kaksikielisyyden. Kaksikielisyyttä on määritelty monin eri tavoin painottaen esimerkiksi sitä, kuinka hyvin kieliä osataan, minkä ikäisenä tai missä ne on opittu tai missä tilanteissa niitä käytetään (Cummins & Swain 1992, 7). Psykologisissa määritelmässä painopiste on siinä, kääntääkö ihminen kielestä toiseen vai ovatko kielijärjestelmät semanttisesti itsenäisiä (Leiwo 1986, 150).

Kaksikielisyyden vaihtelee yksilöstä riippuen. Se voi olla korkeatasoista ja tasapainoista, jolloin lapsi on saavuttanut hyvän kielitaidon kummassakin kielessä. Hallitseva kaksikielisyyden tarkoittaa sitä, että lapsi kykenee käyttämään toista kieltä alkuperäisen puhujan tasoisesti toisen kielen jäädessä sen varjoon. Kaksikielisyyden toisessa päässä on puolikielisyyden, jolloin lapsi ei hallitse yhtään kieltä kunnolla. (Skutnabb-Kangas ym. 1977, 29.)

Kaksikielisyyden hyöty tai haitta on riippuvainen lapsen mahdollisuuksista käyttää eri kieliä sekä niiden asemasta perheessä ja

yhteiskunnassa. Parhaat tulokset kaksikielisyydestä saavutetaan tilanteessa, jossa lapsella on mahdollisuus molempien kielten monipuoliseen ja tarkoituksenmukaiseen käyttöön niiden ollessa arvostettuja sekä perheessä että yhteiskunnassa. Jos lapsen kotona puhutaan kahta kieltä, vanhempien tulee käyttää johdonmukaisesti eri tilanteissa ja käyttötehtävissä omaa kieltään osoittaen arvostusta kumpaakin kieltä kohtaan. Erityistä tukea lapselle on annettava kielessä, jota ympäristö ei muuten käytä. (Leiwo 1986, 150–153.)

Mikäli kieleemme rajat ovat maailmamme ja ajattelumme rajat (Saarinen 1994, 231), on selvää, että kahden kielen hallinta laajentaa kokemusvarastoa, edistää ajattelua ja kielellistä analyttisyyttä. Kaksikielisyyden haitat liittyvät puolikielisyyden uhkaan. Niitä ovat muun muassa puheen ja kirjoituksen hidastuminen ja kielten sekoittuminen. Tunne siitä, ettei osaa kumpaakaan kieltä kunnolla, tuottaa epävarmuutta ja alemmuudentuntoa (Sarmavuori 1982, 207), ja antaa harvoin mahdollisuuden älykkyyden osoittamiseen kielellisesti (Skutnabb-Kangas ym. 1977, 15). Tämä näkyy esimerkiksi koulusuorituksissa (Sarmavuori 1982, 207).

”Kulttuurienvälisessä viestinnässä ratkaisevaa ei ole se, mitä näytät, vaan miten se nähdään, eikä se mitä sanot, vaan miten se kuullaan” (Salo-Lee ym. 1996, 21).

Itsensä ilmaisemisessa ei ole kyse vain sanojen hallinnasta. Sanojen osuus kokonaisviestinnästä on vain kolmannes muun ollessa kulttuurisidonnaista oheisviestintää (Salo-Lee ym. 1996, 58). Oheisviestintään eli sanattomaan kieleen kuuluvat muun muassa koskettaminen ja etäisyys, eleet, asennot ja ulkoinen olemus. Monet ilmeet ovat samanlaisia kulttuurista toiseen, mutta symbolisten ja abstraktien asioiden kuvaaminen vaihtelee kulttuurista toiseen. (Salminen ym. 1996, 81–86.)

Eri kulttuuritaustoista tulevat ihmiset katselevat ja tulkitsevat maailmaa erilaisten silmälasien läpi, mikä näkyy viestinnässä (Alitolppa-Niitamo 1993, 39). Eräässä Afrikan kielessä on 40 eri sanaa, jotka kaikki kuvaavat vihreää. Intiassa puhutaan samalla sanalla eilisestä ja huomista. (Yule 1990.) Ilman kulttuurin tuntemusta ei ole mahdollista ymmärtää tällaisia

kielellisiä piirteitä, käyttää puheessa oikeanlaista tyyliä tai hallita esimerkiksi sanojen sivumerkityksiä. (Mikluha 1998, 7.) Kulttuuri opitaan, sitä ylläpidetään ja siihen vaikutetaan viestinnässä eli kulttuuritausta on koko ajan läsnä viestinnässä tekemiemme valintojen ja tulkintojen kautta (Salo-Lee ym. 1996, 7).

Kommunikoinnin kontekstuaalisuuden mukaan maat voidaan jakaa matalan merkitysyhteyden (low context eli LC) ja korkean merkitysyhteyden (high context eli HC) maihin. Läntisissä LC-maissa, kuten Yhdysvalloissa, informaatio ilmaistaan suoraan puhumalla, kun taas itäisissä HC-maissa, kuten Kiinassa, suuri osa viestistä välittyy muuten kuin puhumalla ja edellyttää aina rivien välistä lukevaa tulkintaa. (Mikluha 1998, 17.)

Etninen identiteetti

Kulttuuri ja identiteetti ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Identiteetti on olemassa vain kulttuurin symbolijärjestelmään liittyvien erojen, vastakkaisuuksien, luokitusten ja hierarkioiden kautta. Asettuessaan itsensä ulkopuolelle yksilö tarkastelee itseään toisten silmin. Tämä ”yleistetty toinen” on sen ryhmän kulttuuri, jonka jäseneksi yksilö on tullut joko syntymän tai liittymän kautta. Esimerkiksi vanhemmat ja ystävät opettaessaan palkintojen ja rangaistusten kautta ryhmän sääntöjä ja merkityksiä toimivat yleistyneen toisen ruumiillistumina. Näin tietoisuuden ja minän kehittyminen sosialisatiossa kietoutuu yhteen kulttuurin kanssa. (Antikainen ym. 2001, 266–267.)

Kulttuurinen identiteetti viittaa kulttuuriseen kuuluvuuteen, yhteisiin ryhmäarvoihin, historiaan, traditioon ja kieleen (Rönholm 1999, 31). Se on merkitysten antamista ja tulkitsemista siten, että ne saavat yksilöt kokemaan itsensä yhdeksi kansaksi (Hall 1999, 224). Näin kulttuurisen identiteetin käsite lähenee kansallisen identiteetin käsitettä, jonka mukaan kyseisen kansan tunnusomaiset vaiheet, kokemukset, saavutukset, kieli ja kulttuuri luovat sellaisia yhteisiä tekijöitä, jotka erottavat yksilöt muista kansallisuuksista (Rönholm 1999, 31–32). Kaikki eivät kuitenkaan usko siihen, että ihmiset syntyvät kansallisella identiteetillä varustettuina. He

näkevät kansallisten kulttuurien rakentavan identiteettiä tuottamalla tarinoihin, muistoihin ja kuviin liittyviä merkityksiä kansakunnasta, johon yksilöt voivat identifioitua. Tietyn kansan kulttuurin keskellä eläminen näyttää siis yksilöille mallin siitä, mitä on olla esimerkiksi suomalainen. (Hall 1999, 47.)

Etninen identiteetti tarkoittaa etnistä tietoisuutta. Se on lojaalisuutta ja osallisuutta omaa etnistä ryhmää kohtaan sisältäen sekä itseen liittyvät tuntemukset että muiden ihmisten näkökulman yksilön etnisyyteen. (Rönholm 1999, 32.) Siihen samastuminen sisältää etnisen itsemäärittelyn eli itsetietoisuuden, oman erilaisuuden ymmärtämisen muihin etnisen ryhmien jäseniin verrattaessa sekä kokemuksen omasta etnisyydestä ajasta ja tilanteesta riippumattomana. Eri ihmiset voivat pitää itseään etnisen ryhmän jäsenenä eri syistä, kuten kielen, asuinmaan tai kansallisuuden perusteella. (Liebkind 1994a, 23–24.) Rodulliseksi ryhmäksi voidaan määrittellä vain valtaväestön tekemään luokitukseen perustuva yhteiskunnassa oleva näkyvä vähemmistö. Jos ryhmä itse luokittelee itsensä erilliseksi ryhmäksi ja sillä on oma kulttuuri, kyseessä on etninen ryhmä. (Hutnik 1991.)

Maastamuuton yhteydessä tuttujen ihmisten heijastamat kuvat, jotka ovat tukeneet yksilön tiettyä käsitystä itsestään, häviävät joko kokonaan tai osittain. Vanhojen peilien tilalle tulee uudet, jotka heijastavat erilaista kuvaa, mikä vaatii totuttelemistä ja aiheuttaa tyhjyyden, haikeuden ja surun tunteita. Identiteetin säilyttäminen on vaikeaa, ellei se saa tukea muilta. (Alitolppa-Niitamo 1993, 42–43.) Sue & Sue (Sue & Sue 1990) ovat esittäneet mallin etnisen identiteetin muuttumisesta akkulturaation kuluessa. Keskeisintä on heidän mukaansa yksilön suhtautumistapa itseensä eli itsetunto, omaan etniseen ryhmään, muiden vähemmistöjen jäseniin sekä enemmistöryhmän jäseniin. Suhtautumistavastaan riippuen yksilö voi käydä läpi erilaisia vaiheita; konformisuus-, ristiriita-, uppoutumis-, itsetutkiskelu- sekä bikulturalismin vaiheet. Konformisuusvaiheessa yksilö alistuu täysin valtakulttuurin ylivoimaan häveten omaa kulttuuriaan. Tämä vastaa Berryn akkulturaatiomallissa sulautumista. Ristiriitavaiheessa häpeän ja ylpeyden tunteet sekoittuvat, mikä johtaa vain oman kulttuurin hyväksymiseen eli uppoutumisvaiheeseen. Berry kuvaa tätä tasoa separaatioksi. Itsetutkiskeluvaiheessa ihminen ei tuomitse koko kulttuuriaan, vaan

ainoastaan joitakin sen piirteistä. Tämä toimii lähtökohtana bikulturalismille, jolloin yksilö on saavuttanut varmuuden, itsenäisyyden ja yhteyden tuntien ylpeyttä omista juuristaan. Berryn akkulturaatiomallissa tämä tarkoittaa integraatiota. (Berry 1997; Sue ym. 1990.)

Sekä Berryn että Suen & Suen esiteltyt akkulturaatioon liittyvät mallit painottavat etnisen identiteetin merkitystä sopeutumisprosessissa. Etninen identiteetti otetaan annettuna kasvatuksessa ja etninen pysyvyys tajutaan noin 8–9 ikävuoden paikkeilla sen kehittyessä koko elämän ajan (Aboud & Ruble 1987). Kulttuurinmuutoksen kautta yksilö joutuu kyseenalaistamaan oman etnisen identiteettinsä, mikä johtaa joko ristiriitaan tai hedelmälliseen oman identiteetin rakentamiseen (Yhteiset lapsemme ry. 1996, 8). On kuitenkin huomioitava, että minuuden ytimen osatekijät, joihin kansallisuus ja etnisyydenkin kuuluvat, edustavat identiteetin varhaisinta kehitysvaihetta, minkä vuoksi ne ovat vakaampia ja vähemmän alttiita muutoksille vieraissakin olosuhteissa kuin rakenteen uloimmat ja myöhäisemmät osat (Miller 1983, 325).

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusongelmat

Tutkimukseni lähti liikkeelle pikku hiljaa eri yhteyksissä lähetyslapsiin tutustuessani ja heitä koskevaa kirjallisuutta lukiessani. Ulkomailla matkustaessani huomasin itsessäni maa- ja kulttuurishokin oireita, joille kirjallisuudesta vastineen löytäminen sai minut kiinnostumaan siitä, millainen on kyseisen ilmiön vaikutus kulttuurista toiseen muuttavan lähetyslapsen elämässä niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä. Ihmettelin myös sitä, miksi niin harvoissa aiemmin tehdyissä tutkimuksissa otettiin huomioon kulttuurishokki ja sen vaikutukset. Aineistoa kerätessä ymmärrykseni kulttuurishokin ja akkulturaation yhteydestä laajeni ennen kaikkea tutkimushenkilöiden jakamien sopeutumiskokemusten myötä. Tämän vuoksi laajensin myös omaa näkökulmaani asiaan ja päätin siirtää tutkimuksen painopistettä kulttuurishokista lähetyslapsen kulttuurien kohtaamiseen ja sopeutumiseen. Tutkimusongelmiksi muodostuivat seuraavat kysymykset:

- 1) Miten lähetyslapsi sopeutuu kohdemaassa?
- 2) Miten lähetyslapsi sopeutuu kotimaassa?
- 3) Millainen on lähetyslapsen etninen identiteetti?
- 4) Mitkä tekijät vaikuttavat lähetyslapsen sopeutumiseen ja etniseen identiteettiin?

5.2 Fenomenografinen ote

Katsoin kvalitatiivisen lähestymistavan palvelevan tutkimustani kvantitatiivista lähestymistapaa paremmin, sillä pyrin kuvaamaan todellista elämää valiten kohdejoukokseni tarkoituksenmukaisesti tiettyjä kolmannen

kulttuurin henkilöitä, jokaista tapausta ainutlaatuisena käsitellen (Eskola & Suoranta 1996, 9-17). Tutkimustyypiksi valitsin fenomenografian, joka painottaa ihmisen toimintaa ohjaavan arkiajattelun ymmärtämistä. Sen lähtökohtana on käsitteiden kontekstisuus ja tutkimuksella pyritään tuomaan esille erilaisia ajattelutapoja tiettyyn ilmiöön tai käsitteeseen liittyen. Tutkimuksella ei näin ollen pyritä luomaan lopullista totuutta maailmasta, vaan sen tarkoituksena on kuvata todellisuutta sellaisena, kuin tietty joukko ihmisiä sen käsittää. (Häkkinen 1996.) Aineistonkeruun menetelmiksi fenomenografiseen lähtökohtaani pohjaten soveltuivat haastattelu ja dokumentit, joiden kautta tutkittavat itse voivat kertoa omaan elämäänsä liittyviä asioita (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2003, 178–206).

5.3 Aineiston keruu

Keräsin tutkimukseeni tarvittavan aineiston joulukuun 2003 ja maaliskuun 2004 välisenä aikana. Lähetin lähetyksille (liite 1) tai heidän vanhemmilleen (liite 2) henkilökohtaisten kontaktien kautta yhteensä 116 kirjoitelmapyyntöä (liite 3) sekä laitoin yhden yleisen pyynnön Jyväskylän helluntaiseurakunnan nuorten sähköpostilistalle (liite 4). Myös kaksi lähetyjärjestöä toimitti pyyntöäni eteenpäin kahden eri lähetyjärjestön antaessa minulle lähetysohjeidensa yhteystietoja. Kirjoitelmapyyntöistä välitin 19 pyyntöä postitse ja loput sähköpostitse, mikä tapahtui täysin käytännön syistä, sillä saamani yhteystiedot olivat suurimmaksi osaksi sähköpostiosoitteita. Kirjoitelmapyyntöjen runkoa ja kysymysten laatimista ohjasi kulttuurishokkiteoria ja pyrin lähetylapsen eri elämänvaiheiden painottamisella ottamaan huomioon liikkumisen eri kulttuurien välillä ja lapsen reagoimisen siihen niin tunne- kuin käytöstasolla.

Vastauksia sain yhteensä 33, joista kuusi toimitettiin minulle postin välityksellä, loput 27 sähköpostitse. Kahdessa tapauksessa vastaajat olivat niin nuoria, että vanhempansa olivat kirjoittaneet puolestaan. En katsonut näiden tuotosten olevan verrattavissa muihin kirjoitelmiin, jotka

tutkimushenkilöt itse olivat kirjoittaneet, sisältäen yhden tapauksen, jossa tutkimushenkilön äiti toimi kirjurina, joten en käyttänyt niitä tutkimuksessani. Jäljelle jäi täten 31 kirjoitelmaa. Saamistani kirjoitelmista seitsemän oli kirjoitettu englanniksi, loput suomeksi. En havainnut aineistonkeruutavassani ongelmia. Päinvastoin oli hyvä, että pystyin esimerkiksi kiittämään tutkimushenkilöitä heti vastauksensa saatuani sähköpostin välityksellä.

Kirjoitelmien keräämisen lisäksi tein kahdeksan teemahaastattelua edeten kirjoitelmapyyntörungon mukaisesti. Haastattelun aihepiiri oli siis minulla ja tutkimushenkilöillä jo etukäteen tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys syntyivät itse haastattelutilanteessa (Hirsjärvi & Hurme 1988). Jokainen haastattelu oli yksilöhaastattelu ja tein ne kaikki käytännön syiden tähden puhelimitse. Tutkijana en näin ollen vaikuttanut haastateltaviin yhtä paljon kuin silloin, jos olisimme olleet samassa tilassa. En kuitenkaan voinut kontrolloida esimerkiksi sitä, oliko haastattelutilanne kaikilla samanlainen, vaan jouduin luottamaan haastateltavan itsensä valitseman ajankohdan suotuisuuteen. Pysin olemaan mahdollisimman objektiivinen haastatteluita tehdessäni, mutta havaitsin, että haastatteluissa olin tutkijana itse läsnä ja vaikutin enemmän kuin kirjoitelmissa, jotka tutkimushenkilöt anonyymeinä ja tarkoituksellisesti etäisinä tekivät käsitellen antamissani kehyksissä itselleen olennaisia asioita lähetyslapseutensa liittyen. Negatiivisia kokemuksia ja surullisia muistoja tuotiin helpommin esille juuri kirjoitelmissa.

Fenomenografisten tutkimusten heikkous on tutkittavien erilainen kyky ilmaista itseään (Häkkinen 1996). Etukäteen pelkäsin tämän vaikuttavan suuresti aineistooni, ja voi olla, että kirjallisesti heikommat lähetyslapset eivät tästä syystä halunneet ottaa osaa tutkimukseen. Muita syitä vähäiseen innostukseen voin vain arvailla. Ehkä lähetyslapset ajattelivat jaetun kokemuksen olevan vähempiarvoinen. He tiesivät, etten minä kuitenkaan ymmärtäisi heitä täydellisesti ja näin ollen tuhoaisin jotain heidän hyvin henkilökohtaisesta kokemuksestaan. Ehkä minä olin tutkijana toisille liian vieras ja taas toisille liian tuttu henkilö. Ehkä kirjoitelmapyyntöstäni puuttui konkreettinen kirjoittajalle tuleva palkkio tai hyöty. Ehkä lähetyslapset halusivat unohtaa vaikeat kokemuksensa. Ehkä he eivät halunneet olla suurennuslasin alla saaden koko identiteettinsä ulkomailla olemisesta. Ehkä

he olivat jo kyllästyneet tutkimuksiin. Aineiston keräämistä vaikeuttivat myös käytännön seikat, kuten saamani väärät yhteystiedot. Eräs tutkimushenkilö mainitsi kirjoitelmapyyntöni menneen neljään eri osoitteeseen, ennen kuin se saavutti hänet. ”Tästä näkyy, että olen yksi kaipaamistasi henkilöistä, koska edes posti ei tahdo tavoittaa minua!” (nainen 11)

5.4 Tutkimushenkilöt

Kaikki tämän tutkimuksen tutkimushenkilöt ovat tällä hetkellä yli 10-vuotiaita, mutta heidän lähetyskentällä oloaikansa tai sen ajoittuminen elämänkaareen ei ole ollut sama. Kaikki heistä ovat kuitenkin viettäneet kasvuvuosistaan vähintään kaksi vuotta muussa kuin vanhempinsa kotimaassa.

Tässä tutkimuksessa ei ole otettu huomioon tutkimushenkilön sisarusten tai sisarusaseman vaikutusta tai lähetysjärjestöä, jonka kautta perhe on lähetystyöhön mennyt. Uskon lähetysjärjestön vaikuttavan ennen kaikkea koulutuksen pituuteen ja laatuun, kohdemaan sijaintiin, sosiaaliseen ympäristöön, kouluvalintaan sekä työn ja kristillisyyden laatuun. Monissa aiemmin tehdyissä pro gradu -tutkielmissa on kuitenkin lähestytty aihetta juuri lähetysjärjestöä painottaen, joten en kokenut tarpeelliseksi nostaa lähtävää järjestöä tässä tutkimuksessa ensisijaisesti vaikuttavaksi tekijäksi.

Tutkimuksessa on mukana kymmenen tutkimushenkilöä, jotka asuvat yhä kohdemaassa perheensä kanssa. Viisi tutkimushenkilöä kasvoi myös kaksikulttuurisessa kodissa äidin ollessa suomalainen. Neljä tutkimushenkilöä ei ole kotoisin Suomesta, vaan heistä yksi on ruotsalainen, yksi englantilainen ja kaksi muuta amerikkalaista, joiden kansallisuus ei kuitenkaan nouse tutkimuksessa erityisesti esille.

Tutkimushenkilöni vaikuttavat olevan melko sekalainen seurakunta, vaikka tärkeitä yhteisiä tekijöitä löytyykin. Halusin saada erilaisia näkökulmia samaan asiaan, joten laaja-alaisempi perspektiivi palvelee tavoitteitani hyvin. En pyri pienellä otoksella edes tekemään laajoja

yleistyksiä tai saamaan aikaan siirrettävissä olevia totuuksia, vaan kuvaamaan tietyn joukon tapaa nähdä kyseinen ilmiö – lähetyslapseus ja sopeutuminen. Tutkimuksen tulokset ovat kuitenkin yleistettävissä koskemaan myös muita kolmannen kulttuurin lapsia.

On totta, että suurin osa lähetyslapseista tuntee toisensa verrattain pienissä maissa, kuten Suomessa, joten haluan kaikin keinoin suojella tutkimushenkilöideni yksityisyyttä eettisistä syistä. Näin ollen en kerro heistä lukijoille muuta kuin tutkimuksen seurattavuuden kannalta välttämättömät tiedot. Tutkimushenkilöiden perustiedot näkyvät taulukossa 1, jossa lähtöikä on ikä, jolloin lapsi lähti kohdemaahan eli lähetyskentälle ensimmäisen kerran paluuiän merkityksessä sitä, kuinka vanha lapsi oli palatessaan viimeisen kerran kohdemaasta vanhempiensa kotimaahan. Mikäli perhe vietti lähetys- tai kielikoulutuksessa jossain muussa kuin kotimaassaan vähintään kaksi vuotta, lähtöikäksi on merkitty lapsen ikä koulutukseen lähtiessä. Kesto tarkoittaa sitä aikaa, minkä lapsi vietti kohdemaassa tai -maissa. Kestosta on vähennetty kotimaanlomat tai -kaudet. Kolmen ensimmäisen sarakkeen ikä- ja vuosijaottelut noudattavat selkeyden vuoksi Eriksonin persoonallisuuden kehityksessä käyttämää jaottelua (esim. Erikson 1983). Tutkimushenkilöiden kohdemaat olen jakanut maanosittain. Sarakkeesta ilmenee myös se, mikäli lähetyslapsi on asunut useammassa maissa samassa maanosassa. Hyvin monet tutkimushenkilöt olivat muuttaneet kohdemaassaan kaupungista tai kaupungeista toiseen, mutta tätä tietoa en ole katsonut relevantiksi kirjoittaa ylös. Mikäli tutkimushenkilö asuu yhä kohdemaassa, kasvoi kaksikulttuurisessa kodissa, tässä tapauksessa vanhempien eri kotimaita tarkoittaen, tai kummankaan vanhempiensa kotimaa ei ole Suomi, se on merkitty muuta huomioitavaa -sarakkeeseen. Samasta sarakkeesta lukija voi tarkistaa, olenko saanut kyseistä henkilöä koskevan aineiston kirjallisena vai suullisena.

TAULUKKO 1. Tutkimushenkilöiden perustiedot

	LÄHTÖ- IKÄ	PALUU- IKÄ	KESTO VUOSINA	KOHDEMAAN MAANOSA	MUUTA HUOMIOITAVAA
nainen 1	0–2		7–12	Afrikka ja Eurooppa	yhä kohdemaassa, kaksikulttuurinen koti, kirjoitelma
nainen 2	3–4		7–12	Afrikka ja Eurooppa	yhä kohdemaassa, kaksikulttuurinen koti, kirjoitelma
nainen 3	3–4		13–19	Eurooppa	yhä kohdemaassa, kirjoitelma
nainen 4	7–12	13–19	5–6	Eurooppa	kirjoitelma
nainen 5	7–12	7–12	2	Eurooppa	kirjoitelma
nainen 6	0–2	13–19	13–19	Etelä-Amerikka	kirjoitelma
nainen 7	7–12	13–19	7–12	Eurooppa ja Etelä-Amerikka	kirjoitelma
nainen 8	0–2	7–12	5–6	Afrikka (kaksi eri maata)	kirjoitelma
nainen 9	0–2	13–19	7–12	Afrikka (kaksi eri maata)	haastattelu
nainen 10	3–4	13–19	7–12	Afrikka (kaksi eri maata)	kirjoitelma
nainen 11	3–4	13–19	7–12	Afrikka	kirjoitelma
nainen 12	7–12	7–12	3–4	Afrikka	haastattelu
nainen 13	0–2	7–12	7–12	Eurooppa ja Aasia	kirjoitelma
nainen 14	0–2	7–12	7–12	Aasia (kolme eri maata)	kirjoitelma
nainen 15	0–2	7–12	7–12	Aasia	kirjoitelma
nainen 16	0–2	7–12	7–12	Aasia	kirjoitelma
nainen 17	0–2		7–12	Aasia	yhä kohdemaassa, kirjoitelma
nainen 18	0–2	13–19	13–19	Aasia	kirjoitelma
nainen 19	0–2	13–19	13–19	Aasia	kaksikulttuurinen koti, kirjoitelma
nainen 20	0–2	13–19	13–19	Aasia	kaksikulttuurinen koti, kirjoitelma
nainen 21	0–2	13–19	13–19	Aasia	kaksikulttuurinen koti, haastattelu
nainen 22	5–6		7–12	Eurooppa ja Aasia	yhä kohdemaassa, ei suomalainen, kirjoitelma
nainen 23	7–12		3–4	Eurooppa ja Aasia	yhä kohdemaassa, kirjoitelma
nainen 24	13–19	13–19	3–4	Aasia	kirjoitelma
mies 1	0–2	7–12	7–12	Eurooppa	kirjoitelma
mies 2	7–12	13–19	3–4	Eurooppa	kirjoitelma
mies 3	13–19	13–19	2	Eurooppa	kirjoitelma
mies 4	0–2	7–12	7–12	Afrikka	haastattelu
mies 5	0–2	7–12	7–12	Afrikka	haastattelu
mies 6	0–2	13–19	7–12	Afrikka (kaksi eri maata)	kirjoitelma

mies 7	5–6	13–19	7–12	Afrikka	haastattelu
mies 8	5–6	13–19	7–12	Afrikka	haastattelu
mies 9	0–2	13–19	13–19	Aasia	kirjoitelma
mies 10	0–2	13–19	13–19	Aasia	kirjoitelma
mies 11	0–2		13–19	Aasia	yhä kohdemaassa, ei suomalainen, kirjoitelma
mies 12	3–4	13–19	13–19	Eurooppa ja Aasia	haastattelu
mies 13	5–6		5–6	Aasia	yhä kohdemaassa, kirjoitelma
mies 14	5–6		5–6	Aasia	yhä kohdemaassa, ei suomalainen, kirjoitelma
mies 15	7–12		3–4	Aasia	yhä kohdemaassa, ei suomalainen, kirjoitelma

Aineiston käsittelyn yhteydessä käyttämäni sitaatit ovat perustelemassa tekemääni tulkintaa, kuvaamassa esimerkinomaisesti aineistoa sekä elävöittämässä tekstiä (Suoranta ym. 1996, 136). Suorissa lainauksissa käytän sukupuoli- ja numerokoodeja, kuten esimerkiksi nainen 20 ja mies 5, joiden avulla lukija voi yhdistää tutkimushenkilön ja häntä koskevat perustiedot. Suoria lainauksia käyttäessäni olen tutkimushenkilöiden tunnistettavuuden välttämiseksi poistanut teksteistä maiden nimet ja korvannut ne kohde-, isäntä- tai kotimaa-sanoilla tai vaihtanut maan nimen toiseen samalla mantereella sijaitsevan maan nimeen. Omat lukijaa varten tekemäni lisäykset asian selventämiseksi olen laittanut hakasulkeiden [] sisään. Kolme pistettä (...) suorassa lainauksessa merkitsee sitä, että olen poistanut tekstistä asiayhteyden kannalta epäolennaisen tai tutkimushenkilön henkilöllisyyden paljastavan osan. Sujuvuuden vuoksi olen myös joutunut muuttamaan joissain lauseissa sanojen sijamuotoja sekä kääntämään parhaan kykyni mukaan englanninkielisen aineiston suomen kielelle. Olen kuitenkin jättänyt suoriin lainauksiin kirjoitusvirheet osoittamaan tutkimushenkilöiden suomenkielentaitoa.

5.5 Aineiston analysointi

Työn alussa esitelty teoreettinen viitekehys rikastuu aineiston käsittelyn yhteydessä. Deduktiivisen tutkimuksen tavoin teoria antaa raamit ja suunnan aineiston analysoinnille, mikä näkyy esimerkiksi tutkimustulosten esittelyn yhteydessä esille tuotavien luokitusten perustumisessa aiempiin teorioihin tai muiden tutkijoiden tutkimustuloksiin (Syrjälä & Numminen 1988, 122). Se, että minulla oli tutkijana aineistoa kerätessäni ja sen analysointiin ryhtyessäni ennako-oletus siitä, että lähetylapsi kohtaa kulttuurishokin, joka vaikuttaa hänen sopeutumiseensa ja elämäänsä, ohjasi varmasti tiedostamattani tekemiäni tulkintoja. Aineiston analysoimiseen olen lähtenyt teemoittelusta eli tutkimusongelmien kannalta relevanttien aiheiden jäsentelystä. Tämä on johtanut tyyppittelyyn, mikä on mahdollistanut aineiston ryhmittelyn samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien mukaan. (Eskola ym. 1996, 135–145.) Kyseessä ovat näin ollen fenomenografiset kuvauskategoriat, jotka edustavat erilaisia ajattelutapoja yleensä, eivätkä yksittäisen ihmisen ajattelua. Keskityn kokonaisuuksiin yksittäisen tapauksen tutkimisen ja tulkittamisen sijaan (Häkkinen 1996) ymmärtämisen ja selittämisen yhdistyessä aineiston analysoinnissa (Syrjälä ym. 1988, 118). Tekstiä selventävät taulukot sekä satunnaiset lukumäärien esille nostamiset viittaavat myös kvantitatiivisiin analyysitekniikoihin (Eskola ym. 1996, 127–135).

Haluan olla hienovarainen tutkimushenkilöittäni ajatuksia ja kokemuksia käsitellessäni, enkä edes yritä uskotella itselleni ymmärtäväni heitä ulkopuolisena henkilönä täysin. Näen sen totuuden, jonka he silmiäni eteen piirtävät. Annan lähetylasten itsensä puhua ja jätän lukijalle tilaa tulkintaan pyrkien vuorovaikutukseen niin teorioiden, aineiston kuin omien pohdintojenikin kanssa. Tiedän, että tietynlainen yleistäminen on kuitenkin tämäntyyppisessä tutkimuksessa välttämätöntä. Lähetylapset eroavat yhdessä kulttuurissa kasvaneista lapsista, mutta se ei tarkoita sitä, että heidän ihmisyytensä ja tarpeensa olisivat jotenkin erilaiset. He eivät ole vain vanhempiensa jatkeita, vaan ainutkertaisia yksilöitä. Haluan välttää herättämästä tutkimuksellani seuraavanlaisia tuntemuksia lähetylapsissa:

”Hetä kun minä uskallan sanoa, että minua ärsyttää, joku rupeaa epäilemään, että nyt sen jumalasuhteessa on jotain pielessä tai että se on katkera lähetystyölle tai häiriintynyt kentän oloissa. Minun jumalasuhteeni on ihan okei. Ja minä pidän afrikkalaisista jopa enemmän kuin minun vanhempani...Se, mitä minä en kestä, on tämä hyväntahtoinen teatteri. Minun pitäisi olla näyttelijä, joka ei käsikirjoituksen mukaan saisi sanoa, että nyt minä haluan olla kotona ja mennä Afrikkaan myöhemmin. Ettei minulla ole tarvetta paeta täältä sinne, eikä sieltä tänne. Että minä olen onnellinen muuallakin kuin lentokoneessa.” (Marttinen 1992, 24–25.)

5.6 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuus nojaa ennen kaikkea suoriin lainauksiin sekä tutkimuksen kulun ja valintojen selittämiseen tutkimuksen toistettavuuden vuoksi. Tutkimuksen validiteetti eli mittausoperaatioiden pätevyys tutkittavaan käsitteeseen nähden on tutkimuksessani arvioitavissa aineiston analyysia tarkastelemalla. Käyttämäni aineistonkeruumenetelmät ovat tuottaneet tutkimusongelmien kannalta olennaista tietoa ja sitä on ollut riittävästi. Reliabiliteetti, eli mittautulosten pysyvyys ja siirrettävyys, ei ole täysin mahdollista laadullisissa tutkimuksissa. (Eskola ym. 1996, 166.) Aineistoni on ainutkertainen, mutta uskon samojen menetelmien tuottavan samasta kohderyhmästä samanlaisia tuloksia. Todistuksena tästä on vahvistuvuus eli tutkimukseni tulokset saavat tukea toisten tutkijoiden samasta ilmiöstä tekemien tutkimusten kanssa (Eskola ym. 1996, 167), mihin palaan aineiston käsittelyn yhteydessä. Olen käyttänyt tutkimuksessani pienimuotoisesti metodologista triangulaatiota eli useita eri menetelmiä saaden niillä samanlaisia tuloksia, mikä lisää tulosteni luotettavuutta (Hirsjärvi ym. 2003, 213–215). Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kuvaavat myös aineiston yhteiskunnallinen merkittävyys ja riittävyys sekä aineiston analyysin kattavuus, arvioitavuus ja toistettavuus (Eskola ym. 1996, 169), joihin olen pyrkinyt tutkimusta tehdessäni oman subjektiivisuuteni tiedostaen.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Lähetylapsen sopeutuminen kohdemaassa

Tutkimushenkilöitteni akkulturoituminen kohdemaahan pitää sisällään Berryn mallin mukaisesti niin lähtö- kuin tulokulttuuria koskevat asenteet ja tavat, joiden perusteella yksilölle muodostuu neljä erilaista akkulturoitumisstrategiaa. Sen mukaan, miten tutkimushenkilöt itse nyt vuosien päästä sopeutumistaan uuteen kulttuuriin kuvasivat, kukaan ei kokenut olevansa kaikkien kulttuurien ulkopuolella eli marginalisoituneena, mutta Berryn esittämää kolmea muuta akkulturaatiostrategiaa ilmeni tutkimushenkilöiden keskuudessa.

Integraatio

Selvästi suurin osa tutkimushenkilöistä integroitui kohdemaan kulttuuriin. Suomalaisuutta pidettiin kodeissa tietoisesti yllä ja se näkyi esimerkiksi kodin sisustuksessa, ruuassa, tavoissa ja kielessä. Samanaikaisesti perheet pyrkivät pääsemään työnsä tehokkuuden vuoksi sisälle uuteen kulttuuriin, opettelemaan kieltä ja omaksumaan tapoja.

”Opin jo pienenä joitakin suomalaisia traditioita joista pidettiin kiinni ja niitä vaalittiin (Jouluruoat, pääsiäiskoristelut yms.), mutta emme koskaan ’sulkeutuneet/eristäytyneet’ paikallisesta maailmasta ’Suomalaisuuteen’ Suomalaisten keskuuteen olemalla ’Suomalaisia’...Eli asuimme paikallisessa kulttuurissa muokaten suomalaisuuttamme siihen kulttuuriin (’sulatusuuni’) emmekä olleet Suomalaisia suomalaisine kulttuuritapoinemme suomalaisuuttamme korostaen vieraassa kulttuurissa. Jos ei koskaan itse sukella toden teolla toisen maan kulttuuriin vaan pitää oman kulttuurin asiat vahvasti esillä niin ei koskaan opi ymmärtämään toisen kulttuurin tapoja, kieltä, ihmisiä yms.” (nainen 6.)

Luen tähän samaan joukkoon kuuluviksi ne, jotka integroituivat ennen kaikkea kolmanteen kulttuuriin. En katso heidän olevan marginalisoituneita, sillä vaikka heillä ei ollut ensisijaista kontaktia kohdemaan kulttuuriin, kotona ylläpidetty suomalaisuus sekä ennen kaikkea kouluvalinnasta johtuva kolmannen kulttuurin vaikutuspiiri, sai heidät integroitumaan näiden kahden kulttuurin välillä.

Separaatio

Kahden tutkimushenkilön akkulturaatiostrategia kohdemaassa vastasi separaatiota. Kumpikin esimerkkihenkilö muutti kymmenvuotiaana Euroopasta Aasiaan. Molempia lapsia autettiin etukäteen vieraan kulttuurin kohtaamiseen ja toisella heistä oli aiempaa kokemusta vieraassa maassa asumisesta. Kumpikaan heistä ei hallinnut paikallista kieltä ja heidän ystävänsä olivat lähinnä muita lähetyslapsia, joiden kanssa he saattoivat kommunikoida omalla äidinkielellään. Kummassakin kodissa vaalittiin omaa kulttuuria ja he asuivat paikallisessa kaupungissa kolmen vuoden ajan. Vaikuttavin tekijä akkulturaatiostrategian valinnassa oli kuitenkin se, että lähetyslapset eivät itse halunneet sopeutua uuteen kulttuuriin. Myös vanhempien ja sisarusten asenteilla oli nähtävissä vaikutusta separaation omaksuneisiin lähetyslapsiin. Seuraavat lainaukset kuvaavat selvää lähtömaan kulttuurissa pidättäytymistä.

”Ensimmäisenä vuonna ainoa asia, jota saatoin ajatella, oli kotimaahan palaaminen ja miten hyvä asia se olisi ja miten olisi mahdollista saada meidät potkaistuksi ulos maasta, jotta meidän täytyisi muuttaa takaisin kotiin” (mies 15).

“...en mennyt kulttuuriin sisälle, vaan sen sijaan yritin pääasiassa jatkaa elämistä samalla tavalla kuin kotimaassa. En halunnut muuttaa kohdemaahamme, joten tavallaan en muuttanutkaan. Mieleni oli yhä kotimaassa...” (nainen 23.)

Assimilaatio

Yksi tutkimushenkilö assimiloitui kohdemaan kulttuuriin. Vaikka kyseessä on vain yksittäinen tapaus muiden tutkimushenkilöiden joukossa, se osoittaa silti todellisuutta ja on siten huomionarvoinen. Kyseinen lähetyslapsi muutti hyvin nuorena Euroopasta Aasiaan, jossa hän oppi kohdemaan kielen ja kulttuurin. Perhe asui paikallisessa kylässä lähes viisitoista vuotta. Hänen ystävänsä olivat paikallisia, mutta koulunkäynnin aloittamisen jälkeen myös muita kolmannen kulttuurin lapsia. Katson kyseessä olleen assimiloitumisen, sillä vaikka kotona pidettiin kotimaan kulttuuria yllä, se ei antanut vankkaa pohjaa lapselle. Kyseisen tutkimushenkilön vanhemmat tulivat kahdesta eri Euroopan maasta eli kielitaidostaan huolimatta kulttuurin siirto ei ollut vahvaa.

”Vuosien kuluessa kasvoimme ja tulimme ikään kuin yksiksi kyläläisiksi [joiden parissa teimme työtä]. Puhuimme heidän kieltään, söimme ruokaansa, meloimme kanooteilla kuten hekin, vain ihonväri oli selvä erottava tekijä.” (nainen 20.)

Adaptaatio eli sosiokulttuurinen sopeutuminen kohdemaan kulttuuriin on yhteydessä ennen kaikkea yksilön sosiaalisiin suhteisiin. Haluan nostaa esille sen tosiasian, että lähetyslapsella on akkulturaatiostrategiastaan riippumatta mahdollisuus valita kolmesta eri vaihtoehdosta adaptaationsa kohde. Hän voi sopeutua joko kotimaansa, kohdemaansa tai ekspatriaattien, tässä tapauksessa lähetystyöntekijöiden, yhteisön kulttuuriin. Laajennan lähetystyöntekijöiden kulttuurin koskemaan tässä tutkimuksessa myös lähetyslapsille tai kolmannen kulttuurin lapsille tarkoitettuja kouluja olennaisen eron syntyessä siitä, että lapsi on ensisijaisessa kontaktissa jonkun muun kuin lähtö- tai kohdemaan kulttuurin edustajien kanssa.

Alueella, jossa on paljon lähetystyöntekijöitä, lapsella on karkeasti jaoteltuna neljä eri mahdollisuutta suhtautua tähän alakulttuuriin. Hän voi kokea kuuluvansa täydellisesti joukkoon, jolloin hän hyväksyy yhteisön säännöt ja arvot kokien ne omikseen. Lähetyslapsi voi myös tuntee, ettei hän kuulu yhteisöön, mutta yrittää silti mukautua. Hän yrittää tulla sellaiseksi, kuin toivotaan, jolloin hänen identiteettinsä on ulkoisten tekijöiden varassa.

Vaikeuksia lapselle tulee tällaisesta sopeutumisesta siinä vaiheessa, kun hän joutuu eroon muista kolmannen kulttuurin edustajista, eikä hän enää tiedä, kuka on siitä irrotettuna. Kolmas tapa suhtautua lähetyskentällä vallitsevaan alakulttuuriin on sopeutumattomuus systeemiin ilman, että yksilö havaitsee tai välittää siitä. Ympäristö ei muokkaa tällaista lähetyslasta, vaan hän on oma itsensä mennessään kolmanteen kulttuuriin mukaan siinä määrin, että saa sieltä tarvitsemansa tuen, mutta säilyttää samalla yksilöllisen identiteettinsä. Lähetyslapsi, joka ei sopeudu kristilliseen alakulttuuriin, voi myös käyttää koko elämänsä todistaakseen tätä sekä itselleen että muille ihmisille. Hän haluaa olla kaikkea muuta kuin kyseisen yhteisön jäsenet ja sen edustamat arvot ja toimintatavat, jolloin yksilön identiteetti tulee ryhmästä, jota vastaan hän kapinoi. Tällainen lähetyslapsi osaa määritellä sen, kuka hän ei ole, mutta ei sitä, kuka hän on. (Pollock & van Reken 2001, 159–163.)

6.2 Lähetyslapsen sopeutuminen kotimaassa

Berryn akkulturaatiostrategian muodostavat peruskysymykset voidaan muotoilla kotimaahan paluuseen liittyen seuraavasti:

- Kokeeko yksilö lähetyskentällä omaksutun kulttuuri-identiteetin ja kulttuuripiirteiden säilyttämisen tärkeänä?
- Kokeeko yksilö suhteenluomisen syntymäkulttuuriin, johon palataan, tärkeänä? (Salakka 2000, 278.)

Lähetyslapsilla on aineistoni mukaan ennen kaikkea kaksi tapaa sopeutua kotimaansa kulttuuriin. He nauttivat sisäisestä erilaisuudestaan, siitä, etteivät ole kasvaneet vanhempiensa kotimaassa niin, että kieltäytyvät akkulturoituessaan menettämästä sitä, minkä ovat havainneet omaksi identiteetikseen. Heillä voi myös olla niin suuri tarve tuntea itsensä hyväksytyiksi ja normaaleiksi, että he totaalaisesti sulauttavat itsensä joukkoon. Näiden lisäksi tutkimushenkilöillä esiintyi myös kahta muuta sopeutumismallia.

Integraatio

Mikäli kulttuurin katsotaan olevan matkalaukku, jota ihminen kuljettaa mukanaan minne meneekin (Yhteiset lapsemme ry. 1997, 2), lähetyslapsen kantavat aina itsessään piirteitä sen kulttuurin traditioista, kielistä ja historioista, joka muovasi heidät (Hall 1999, 72). Lähetyslapsia käsittelevässä kirjallisuudessa tuodaan hyvin usein esille se, ettei lähetyslapsi voi koskaan olla monokulttuurinen henkilö. On kuitenkin otettava huomioon, että syntymäpaikasta riippumatta saattaa olla, ettei lapsi koskaan opi kohdemaan kieltä ja kulttuuria tai ole kontaktissa sen edustajien kanssa. Voi olla, ettei hänen yhteytensä niin sanottuun kotimaan kulttuuriin ole muuta kuin vanhempiensa tarjoamia toisen käden tietoja. Lähetyslapsi voi olla monokulttuurisesti kasvatettu ulkomaiseen lähetystyöntekijöiden kulttuuriin, jolloin lapsi ei ole osaksi kohdemaan kansalainen, eikä vanhempiensa kotimaan kulttuuri vaikuta häneen muuten kuin passissa olevan merkinnän kautta. (Peters 1989, 272.)

Lähetyslapsen katsotaan yleisesti olevan joko kaksikulttuurisia tai monikulttuurisia. Bikulturaalinen identiteetti voidaan nähdä pätevyytensä ja taitona elää kahdessa kulttuurissa vaihtaen asenteita ja arvoja tarpeen mukaan (Yhteiset lapsemme ry. 1996, 8). Kaksikulttuurisuutta pidettiin aikaisemmin haitallisena lapsen kehitykselle, mutta nykyään siitä on tullut suorastaan tavoiteltava asia sen mukanaan tuomien positiivisten seikkojen arvostuksen kasvaessa monikulttuurisessa maailmassamme. Kahdessa kulttuurissa kasvaneitten lasten on havaittu osoittavan enemmän roolinvaihtokykyä, kognitiivista joustavuutta, luovuutta ja sopeutuvuutta kuin yhdessä kulttuurissa kasvaneitten lasten. (Phinney & Rotheram 1987, 20–25.)

Kaksikulttuurisuus on jaettavissa aineistoni perusteella seuraavasti (Peters 1989, 272):

1) riippumaton kaksikulttuurisuus

Lähetyslapsella on täysi toimintakyky molemmissa kulttuureissa.

”Olen säilyttänyt sekä kielitaitoni että paikallisen kulttuuriymmärtämykseni, jolla osaan soluttautua paikalliseen elämäänmenoon” (nainen 13).

2) sisäisesti riippuvainen kaksikulttuurisuus

Suurin osa lähetyslapsista kuuluu tähän ryhmään. He voivat kulttuuri-identiteettiään vaarantamatta tuntea yhteenkuuluvuutta kahteen eri kulttuuriin, jolloin he muuttavat käytöstään kohtaamaansa kulttuuriin sopivaksi.

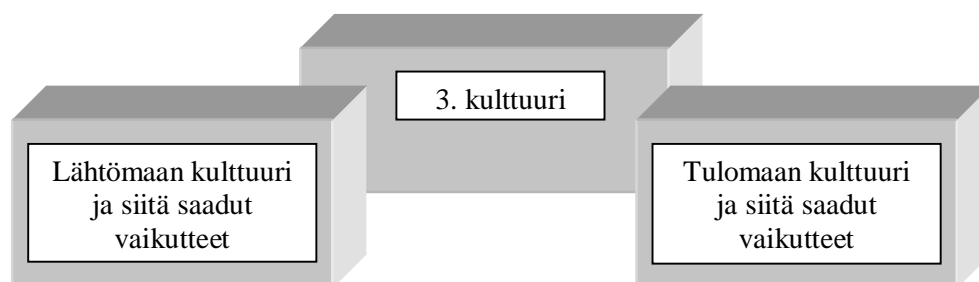
”Kyllä sitä on vuosien varrella oppinut melkoiseksi kameleontiksi. Maassa maan tavalla, niinhän se menee” (nainen 7).

3) riippuvainen kaksikulttuurisuus

Tämä muistuttaa additiivista kaksikielisyyttä, jossa toinen kieli omaksutaan ensimmäisen lisäksi, eikä sen sijaan. Kyseessä on kosmopoliittinen suhtautuminen, jonka lähtökohtana on yksilön toimintakapasiteetin lisääminen ja esimerkiksi kansainvälistä koulua käydään pyrkimyksenä hankkia kansainvälinen kompetenssi.

”Olen aina kokenut olevani suomalainen, mutta joissain vaiheissa kieltämättä hallinnut myös saksalaisuuden malleja, saksan kieltä ja tapoja” (mies 2).

Kaksikulttuurisuuden näkökulma jättää kuitenkin huomioimatta sen keskeisen tosiasian, että lähetyslapsen jakavat arvot ja kokemukset toistensa kanssa, mikä sinällään on kahden kulttuurin ulkopuolella. Heillä on jotain muutakin kuin kahden kulttuurin vaikutteita. Kahden kulttuurin tunteminen laajentaa heidän perspektiiviään ja kulttuurista kompetenssiaan tavalla, joka ei ole palautettavissa kumpaankaan kulttuuriin.

KUVIO 2. Kolmas kulttuuri kulttuurisen kompetenssin laajentajana

Näen lähetyslapsissa myös transkultturaalisuutta. He voivat olla samanaikaisesti omassa yhteisössään sisä- ja ulkopuolella. (Hill 1994, 246–248.) Olennaista on kuitenkin se, että yksilöllä on tarttumapinta johonkin kulttuuriin, sillä jos hän on maailmankansalainen, hän ei ole minkään kansalainen (McCluskey 1994, 25). Monikulttuuriset henkilöt kiinnittävät pysyvyytensä niin ihmisiin kuin valitsemaansa kulttuuriin eli heidän identiteettinsä saavuttaminen edellyttää tietoista yhteen kulttuuriin asettumista säilyttäen avoimen asenteen ja hyväksynnän muihin kulttuureihin. He arvostavat omaa kulttuuriaan, mutta myös arvostelevat sitä pysyen radikaalisti avoimina muista kulttuureista tuleville vaikutuksille. (Hill 1994, 246–248.) Monikulttuurisen identiteetin saavuttamiseksi sekä alkuperäiskulttuuria että kontekstikulttuuria tulee ylläpitää yhteisöissä. Myös monikulttuurista asennetta tukevat toverit ovat tarpeen.

Assimilaatio

Sopeutuminen merkitsee aina itsen kieltämistä osittain (Storti 2001, 121), mutta lähetyslapsilla saattaa ilmetä mukautumista kotikulttuuriin mahdollisimman nopeasti, jolloin ulkomailla koettua pidetään tietoisesti piilossa ja sopeutuminen merkitsee itsen kieltämistä kokonaan. Yksi tutkimushenkilöistä kertoi saaneensa kotimaahan palattuaan ”*toisen mahdollisuuden elää*” (nainen 16). Tämän mahdollisuuden hinta oli menneisyyden menettäminen.

”*nyt tuntuu ett koko 10 vuotta Kiinassa ois vain yhden yön uni...haluan unohtaa elämän Kiinas ja aloittaa kaiken alusta*” (nainen 16).

Marginalisaatio

Marginalisoituminen kotimaahan paluuseen liittyvänä akkulturaatiostrategiana nousi esille paluushokin yhteydessä, jolloin lähetyslapsi reagoi ”ei missään kulttuurissa” olemiseen.

”Ajatus Suomeen jäämisestä sai melkein sisäisen paniikkikohtauksen aikaiseksi. Rukoilinkin, että olen valmis menemään mihin tahansa Jumala lähettää, mutta jos mahdollista Jumala auta ettei tarvis jäädä Suomeen.” (nainen 18.)

Monet tutkimushenkilöistä kertoivat kaipaavansa takaisin lähetyskentälle vielä vuosikymmentenkin jälkeen. Näiden henkilöiden joukossa oli monia sellaisia henkilöitä, joilla ei ulkomailla oloaikanaan ollut kiinteätä yhteyttä paikalliseen kulttuuriin tai ihmisiin. Kotimaahan palattuaan he havaitsivat, ettei ulkomailla ylläpidetty suomalaisuus ollut tehnyt heistä suomalaisia. Nämä väliinputoajat, ”ei mihinkään kulttuuriin” kuuluvat lähetyslapsen lapset, ovat niitä, jotka ovat ulkomailla ollessaan sopeutuneet ennen kaikkea kolmannen kulttuurin yhteisöön. Se, että on vähemmistö ulkomailla, on kuitenkin eri asia kuin olla vähemmistö kotimaassaan (Storti 2001, 46) ja suurin osa heistä muuttaakin kotimaahan paluun jälkeen melko pikaisesti ulkomaille. Mikäli lähetyslapsi näkee marginaalisuuden dynaamisena välissä olemisena, rakentavana sivullisuutena, hän voi kokea kuuluvuutta ”aina tulossa jostakin ja aina menossa jonnekin” -elämäntyylin omaaviin ihmisiin. Tällöin hän on osa jotakin ryhmää ja vahvasti prosessissa mukana (Salakka 2002, 281), kuten tutkimushenkilö, joka ilmaisi olevansa ”*monikulttuurinen, ei suomalainen, ei kuitenkaan kiinalainen*” (mies 10).

Separatio

Myös separaatiota eli kohdemaan kulttuurissa pysymistä oli nähtävissä etenkin siinä vaiheessa, kun nuori kävi sopeutumisprosessiaan läpi. Tämä ilmeni rajanvetona kohde- ja kotimaan asukkaiden välille lähetyslapsen lukiessa itsensä kohdekulttuuriin kuuluvaksi kotimaalaisuutta boikotoiden.

”En pitänyt itseäni suomalaisena. Sisarusteni kanssa keksimme ’Oi maamme Suomi synnyinmaa’ lauluun ihka uudet kiinalaismieliset sanat. Musiikkiluokan pääsykokeisiin en suostunut opettelemaan ’Kotimaani ompii Suomi’ laulua, vaan mielenosoituksellisesti laulaa lurautin kiinankielisen laulun. Yritimme boikotoida Suomea kaikin mahdollisin keinoin. Puhuimme

aina muiden Suomessa olevien lähettilapsien kanssa aina 'niistä suomalaisista' jotka teki sitä ja tätä ja jotka olivat ihan kummallisia. Vieläkin saatan puhua sisarusteni kanssa suomalaisista laskematta itseämme niiden joukkoon. Ja Suomessa meillä oli sisarusten kanssa yhteinen salakieli, kiina, jota muut ei ymmärtäneet ja se oli kivaa!" (nainen 15.)

Suhde molempiin kulttuureihin voi vaihdella, kuten seuraavalla henkilöllä.

"...huomaan jatkuvasti kaipaavani Saksaan, vaikka tunnen myös vihaa sitä maata kohtaan" (nainen 5).

On olennaista kuitenkin muistaa, että akkulturaatiostrategia vaihtelee ajan kuluessa ja tilanteen mukaan.

6.3 Lähetylapsen etninen identiteetti

6.3.1 Erilaisuuden kokeminen etnisen identiteetin muuttumiseen vaikuttavana tekijänä

Lähes jokaisessa kirjoitelmassa ja haastattelussa tuli esille erilaisuus, jota lähetylapsi koki kohdemaassa suhteessa paikallisiin tai oman kulttuurinsa edustajiin arjessa ilmenevien erojen kautta sopeutumisen syvyydestä riippumatta. Erilaisuus koettiin joko negatiivisena tai positiivisena ympäristön suhtautumisen mukaan.

"me syötiin ja syömme vieläkin vähän erilaisia ruokia kuin paikalliset ja on muitakin poikkeavia käytöstapoja, mutta olimme tottuneet olemaan erilaisia. ollessani kolmannella luokalla muutimme toiseen kaupunkiin ja aloin yli 10 vuotiaana miettimään meidän 'suomalisuutta'. meidän erilaisuudet paikallisiin ihmisiin verrattuina tulivat aina enemmän ilmi. välillä se oli

painostavaa, kun oli erilainen eikä voinnut sille mitään... toisaalta siitä tuli meidän/minun ominaisuus: erilaisuus. oli jännä olla erilainen, poiketa muista, olin ylpeä suomalaisuudesta (tai erilaisuudestani).” (nainen 3.)

”...koen itseni aina vähän erilaiseksi vaikka ei niinkään radikaalisesti...Mutta se ei sillä tavalla vaivannut minua, kun ihmiset mun ympärillä pitivät sitä positiivisena asiana, joten olen ehkä enemmän ylpeäkin siitä asiasta.” (nainen 19.)

Lähetyslapsi saattaa kohdata erilaisuuden voimakkaana myös kotimaassa, jolloin erilaisuus on ennen kaikkea sisäistä erilaisuutta ulkonäöllisestä samanlaisuudesta huolimatta. Myös yhteisen kokemustaustan puuttuminen tai kielitaidottomuus suurentaa kuilua lähetyslapsen ja muiden saman kulttuurin edustajien välillä.

”Ensimmäistä kertaa muut lapset näyttävät samoilta kun hän, mutta hämmentävää onkin, että sisältä hän on erilainen” (S. Joensuu, henkilökohtainen tiedonanto 21.1.2004).

”Suomessa oloon liittyy muistoja omasta erilaisuudesta muihin lapsiin verrattuna. Pääasiassa se tuli esille kielen tasolla...Suurin asia kuitenkin oli se, että mulla ei ollut muistoja ja kokemuksia Suomessa elämisestä ja suomalaisuudesta samalla tavalla kuin muilla suomalaisilla lapsilla; en ollut käynyt perheen kanssa koskaan Lapissa, enkä ollut koskaan pelannut jääkiekkoa jne.” (mies 1.)

Oman etnisen identiteetin tietoista ja konkreettista salaamista lähetyslapsilla esiintyi niin kohde- kuin kotimaassa. Suurimpana syynä tähän konformisuusvaiheeseen näytti olevan halu välttää oman erilaisuuden esille tulemistä tai jopa unohtaa oma erilaisuus sulautumalla valtakulttuuriin.

”Kun kävelen kaupungilla, käytän kesällä lippistä ja talvella aina pipoa. Silloin vaaleat hiukseni eivät tule niin selvästi esille eikä joka ikinen kadullakulkija käännä katsettaan minua kohti tuijottaen antautuneesti. Se on ärsyttävää, sillä he ajattelevat, että olen rikas amerikkalainen. Nykyään

paikallinen ei ajattele amerikkalaisista hyvää. He kenties ajattelevat, että olen moukka ja hävytön, Bush’han hyökkäsi Irakiin. Sen näkee heidän naamoiltaan. Se on painostavaa. Siksi peitän vaaleat hiukseni. Kyllä minut kuitenkin tunnustetaan ulkomaalaiseksi, mutta vain jos paikallinen tosiaan katsoo minuun päin eikä vain kiireisenä anna katseen kulkea ohitse.” (mies 13.)

”Teini-iässä Kiinasta puhuminen ja siitä että vanhemmat olivat lähetystyöntekijöitä, tuli häpeällinen asia. Jouduimme Suomessa olo aikamme muuttamaan paljon ja uusissa kouluissa en juuri koskaan kertonut kenellekään kavereilleni Kiinasta saatikka siitä että olin asunut siellä.” (nainen 15.)

Hyvin monessa kirjoittelmassa tuli esille etnisen identiteetin tasapainon järkkäminen eli ristiriitavaihe Suomeen palattaessa. Noudatettuaan ulkomailla suomalaisia tapoja ja miellettyään itsensä suomalaiseksi, on vaikeaa kohdata kotimaahan palattaessa todellinen suomalaisuus ja tajuta, ettei ole tai edes halua olla osa sitä.

”...kun oma maa tuntuu täysin vieraalta, niin se on erittäin raskasta” (nainen 7).

”Suurimaan identiteettikriisini kansalaisuus kysymyksen suhteen kävin ehkä Suomessa. Siellä ollessani luulin olevani todella suomalainen, kunnes tajusin sen olevan vain paperilla, sukujuurissani ja ihonvärissäni. Kaiken jälkeen en oikeastaan halunnutkaan sellaiseksi suomalaiseksi, jollaisen kuvan olin heistä saanut/muodostanut. Olin oikeastaan tyytyväinen erilaisuuteeni. En nostanut sitä kuitenkaan pinnalle – harva siitä tiesi ja vielä harvempi oli siitä kiinnostunut.” (nainen 18.)

”...se oli minulle hyvin raskasta aikaa, koska olin suomalaisten kanssa ulkoisesti – väriltäni – samanlainen kuin he, mutta sisäiseltä maailmaltani olin aivan erilainen, lähetyslapsi” (nainen 11).

”tanskassa olin suomalainen, mutta joka kesä suomessa huomasin, kuinka paljon suomalaiset poikkesivat itsestäni (varsinkin käytös). en ollut ’kunnon’ suomalainen. suomessa olin muutenkin (ainakin koulussa) tanskalainen. suomenvuotena loukkasi aika paljon, kun joku kutsui minua tanskalaiseksi. en minä halunnut olla tanskalainen. enkä ollutkaan... ;) olin suomessakin erilainen. ...ja se sattui. en kuulut mihinkään. olin joka maassa erilainen, en kuulut kumpaankaan maahan kunnolla. suomi oli tavallaan kotimaani, kun olin syntynyt siellä ja vanhempani olivat kotoisin suomesta, mutta en kuulunut edes sinne kunnolla.” (nainen 3.)

6.3.2 Lähetyslapsen etnisen identiteetin muuttuminen

Sen tietäminen, kuka on, on muutakin kuin kansalaisuuden tietämistä, vaikka se onkin osa sitä.

”joskus on juureton olo, vaikka tietääkin, mistä on kotoisin” (mies 10).

”...kuka minä olen? Olenko minä mitään? Mistä tulen? Minne? Missä? Miksi?..Identiteetti on löydettävä. Minä olen jotakin hyvin arvokasta ja minun elämälleni on tarkka suunnitelma.” (nainen 18.)

Identiteettikriisin yhteydessä toin esille, että kriisin tuloksena voi olla neljä erilaista identiteettistatusta. Pohjaan tutkimushenkilöideni tämän hetkisen etnisen identiteetin jaottelun tähän malliin.

1) Saavutettu identiteetti

Lähetyslapset, jotka olivat käyneet läpi identiteettikriisin sekä valinneet sen myötä omat arvonsa voidaan luokitella kolmeen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat lapset pitivät itseään koko ajan vanhempiensa kotimaan kansalaisina ulkomaan kokemuksen tehdessä heistä kuitenkin perussuomalaisista poikkeavia. Toisen ryhmän lapset valitsivat tietoisesti

suomalaisuuden. Kolmannen ryhmän muodostavat matkalaukkulapseuden etniseksi identiteetiksi valinneet lapset.

Mikäli lapselle on muodostunut ennen lähetyskentälle lähtemistä vahva etninen identiteetti, uudesta maasta voi muodostua hänelle ikään kuin toinen kotimaa, mutta hänen etnisessä identiteetissään ei tapahdu suuria muutoksia. Ulkomailla olo rikastuttaa ja laajentaa näkökulmaa ilman uhkaa. Hän on isäntämaassa usein ulkomaalainen eli näyttää erilaiselta ja ajattelee eri tavalla kuin paikalliset ihmiset. Kotimaassaan hän näyttää samanlaiselta ja ajattelee samalla tavalla kuin muut ihmiset. (Pollock ym. 2001, 53–54.) Lähetyslapsi on tällöin kaksikulttuurinen osanottaja (Norton 1998, 95) eli hänellä on vahvat siteet kahteen eri kulttuuriin, joissa hän kykenee toimimaan vaaditulla tavalla pitäen ne kuitenkin toisistaan erillisinä. Tämä määritelmä koskee yleensä lapsia, jotka asuvat lähetyskentällä hyvin pieninä tai vain vähän aikaa. Heidän juurensa ovat omassa kotimaassa.

”Olin tietenkin ulkomaalainen mutta ei sitä ajatellut niin. Olin heidän ystävänsä ja koska puhuin heidän kieltään pystyimme tekemään asioita mitä ystävykset yleensäkin tekevät. He olivat ylpeitä että omistivat ulkomaalaisen ystävä, joka ei kuitenkaan ollut liian ulkomaalainen...Sopeuduin...ulkonäköni puolesta aika hyvin sinne.”
(nainen 7.)

”Aina pidin itseäni suomalaisena...olin pääasiassa tekemisissä vain muiden suomalaisten tai länsimaalaisten kanssa. Toisaalta en paikallisten keskuudessa itseäni niin erilaisena pitänyt...Ihönvärin ohella elintaso on toinen tekijä mikä selvästi erottaa paikallisen väestön länsimaalaisista.”
(mies 6.)

° Rikastunut suomalaisuus

Näin ollen ensimmäiseen saavutetun identiteetin ryhmään kuuluvat ne lähetyslapset, joiden etninen identiteetti rikastui, mutta ei muuttunut suuresti ulkomailla olon aikana.

”Olen suomalainen, mutta katson asioita eri tavalla” (mies 8).

”Olen Afrikassa kasvanut suomalainen – erilainen” (mies 4).

”Olen suomalainen kyllä, mutta saksalaisuudesta on silti tarttunut jotain todella syvälle” (mies 1).

”[Kohdema] on edelleen sydämessäni ja ajatuksissani toinen kotimaani” (nainen 13).

° Valittu suomalaisuus

Ne lähetyslapsekset, jotka eivät ilmaisseet olleensa aina varmoja etnisestä identiteetistään, kertoivat *”etsineensä juuriaan”* ja *”monessa paikassa olevia sydämenpalasiaan”* (nainen 13) ja tehneensä tietoisesti päätöksen identiteetin valitsemiseksi.

”Etninen identiteettini on suomalainen, ja 15-vuotiaana valitsin sen tietoisesti. Halusin suomalaisen identiteetin ja halusin muuttaa Suomeen. Ajattelin, että minusta tulee saksalainen, jos jään sinne!” (nainen 5.)

”Suomeen palattuani halusin sopeutua suomalaisuuteen. Se oli tietoinen päätös. Nyt olen suomalainen.” (nainen 9.)

Valittu suomalaisuus merkitsi useimmille ponnahduslautaa elämässä eteenpäin.

”Viime aikoina olen kuitenkin päätynyt siihen tulokseen, että Suomi on minun kotimaani. Täältä on hyvä lähteä maailmaan. Ehkä tavallaan Suomi on nykyään minun ’kotipesäni’” (nainen 19.)

”Olen siis suomalainen, joka ei välttämättä asuinpaikakseen tarvitse kotimaataan. Suomi on kuin lapsuudenkoti, jossa käydään, mutta varsinainen elämä on muualla. Se on hyvinkin rakas ja ihmissuhdeverkosto on olemassa – se on kuitenkin vain osa elämästä.” (nainen 18.)

° Matkalaukkulapseus

Lähetyslapsi, joka on kotoisin yhdestä kulttuurista, kasvatettu toisessa kulttuurissa kuulumatta kumpaankaan, on kolmikulttuurinen havainnoija. Ulkomaan on hänelle koti ja vahvimmat siteet muodostuvat saman kokemuksen jakaneisiin eli toisiin lähetyslapsiin. Isäntämaassa tällainen lapsi voi näyttää erilaiselta tai samanlaiselta, mutta ajatella samalla tavalla kuin paikalliset (Pollock ym. 2001, 53–54). Hän on elänyt paikallisessa kulttuurissa niin kauan, että on kyennyt omaksumaan sen syvätason. Vaikeaa tämä on lapselle silloin, jos hän kokee olevansa isäntämaan kulttuurin jäsen, mutta paikalliset kohtelevat häntä ulkomaalaisena erilaisen ulkonäkönsä tähden. Kotimaassaan havainnoija (Norton 1998, 95) näyttää samanlaiselta kuin muut, mutta hänen maailmankatsomuksensa ja ajattelutapansa on erilainen. Tämä voi asettaa lapsen tukalaan asemaan ihmisten edellyttäessä hänen osaavan ja haluavan toimia kulttuurille tyypillisillä tavoilla.

”5-vuotiaana ajattelin olevani afrikkalainen ja kuuluvani Afrikkaan”
(nainen 9).

”asuttiin keskellä paikallisia. Minun ystävät ovat enimmäkseen paikallisia. Kävin paikallista koulua...joten koin kai itseäni aika lailla paikalliseksi...Koin [muut lähetystyöntekijät] kuitenkin enemmän ’ulkomaalaiseksi’. Heidän kanssa piti puhua englantia, joka ei minulla alussa oikein sujunut...” (nainen 19.)

”Koin itseni hyväksytyksi ulkomaalaiseksi, minua lähestyttiin kuin paikallisia ja minä lähestyin heitä kuin kaikkia muitakin kavereitani. Luulen, että siihen vaikutti mm. kielitaito – ihonväri oli toinen, mutta puhe- ja lähestymistapa paikallinen. toisena osatekijänä lienee myös vapautemme luoda kontakteja paikallisiin...Koin todella olevani osa heitä, pärjääväni heidän kanssaan ja ymmärtäväni heitä.” (nainen 18.)

Kaikki tutkimushenkilöt toivat kirjoitelmissa tai haastatteluisissa esille olevansa lähetyslapsi, kolmannen kulttuurin lapsi tai matkalaukkulapsi.

Joillekin tämä oli etnisyytensä perusta ja ainut kiinnekohta, mihin he itsensä yhdistivät.

2) Lainattu identiteetti

Lähetyslapsekset, jotka eivät olleet käyneet läpi identiteettikriisiä, vaan pysyivät kiinni lapsuuden arvoissa, kuvasivat etnistä identiteettiään seuraavin sanoin: ”olen alun perin kotoisin...” (nainen 23), ”kutsun itseäni..” (mies 15) ja ”vanhempani ovat kotoisin..” (mies 14). He määrittivät näin itsensä vanhempiensa tai kotimaansa kautta ottamatta kantaa siihen, mihin ryhmään he itse tuntevat eniten lojaalisuutta. Suurin osa niistä lähetyslapsekista, jotka olivat tutkimushetkellä vielä lähetyskentällä, kuuluivat tähän ryhmään.

3) Selvittelyvaiheessa oleminen

Lähetyslapsekset, jotka muuttavat parin vuoden välein uuteen kulttuuriin, eivät saa mahdollisuutta kunnolliseen sisääntuloon ja sopeutumiseen. He katselevat kulttuuria ja sen edustajia ulkopuolelta menemättä sisään. Tällainen lapsi on kaikkialla ulkomaalainen (Pollock ym. 2001, 53–54).

”Minä en ole suomalainen, olen ulkomaalainen” (nainen 14).

Näihin sivustaseuraajiin (Norton 1998, 96) kuuluvat sekä selvittelyvaiheessa olevat että selkiytymättömän identiteetin omaavat lähetyslapsekset. Lähetyslapsekset, jotka olivat kokeneet identiteettikriisin, mutta jättäneet kiinnittäytymättä mihinkään arvoihin sanoivat olevansa ”kameleontti” (nainen 7) ja ”en suomalainenkaan” (nainen 12), jolloin ei selvinnyt, keitä he oikeasti ovat. Useampi tutkimushenkilö korosti etnisen identiteettinsä olevan kiinni Jumalassa.

”Olen ennen kaikkea uskovainen” (mies 12).

”Noin 13-vuotiaana opin Jumalan tuntemaan. Hän näytti, että hän rakastaa minua, sellaisena kuin olen ja saan tulla omana itsenä hänen luokse. Siitä lähtien Jumala on ollut turvani, minun kotini - missä en ole erilainen.” (nainen 3.)

”Sen ymmärtäminen mitä ja kuka olen Kristuksessa ratkaisi omalla kohdallani kysymyksiä. Olen taivaan kansalainen ja siinä ei kysellä muita kansallisuuksia.” (nainen 18.)

4) Selkiytymätön identiteetti

Selkiytymättömän identiteetin omaavat lähetyslapset eivät ole käyneet läpi identiteettikriisiä tai omaksuneet tiettyjä arvoja. Heillä ei ole tarttumapintaa tai kiinnekohtaa mihinkään.

”Kunhan vaan peti ja vessa jostain löytyvät niin siellä on myös koti. Ei ole vaikeata sopeutua mihinkään. Mutta samalla olen myös juureton. En tiedä mistä olen kotoisin. Kun ihmiset sitä kysyvät niin tydyn vastaamaan, että no tällä hetkellä asun kaupungissa X.” (nainen 15.)

”Olen aina välissä..en ole kokonaan tanskalainen, sillä en ole asunut koko elämäni siellä, mutta en ole kiinalainenkaan, koska en ole Kiinasta” (nainen 23.)

”Olen siellä suomalainen, täällä afrikkalainen” (mies 7).

”Paras paikka on lentokoneessa – ei missään” (nainen 9).

6.3.3 Lähetyslapsen viivästynyt identiteettikriisi etnisen identiteetin muuttumiseen vaikuttavana tekijänä

Kolmannen kulttuurin lapsia koskevissa tutkimuksissa on noussut esille varhaiskypsyys, mutta myös viivästynyt nuoruus ja identiteettikriisi. 700 kolmannen kulttuurin lapselle tehty tutkimus osoitti viivästyneen nuoruuden eli nuoruuden kehitystehtävien läpikäymisen vasta 18–24-vuoden iässä olevan heille hyvin tavallista. (Pollock ym. 2001, 148.) Nuoruudessa jokaisen ihmisen tulee käydä läpi seuraavat kehitysvaiheet:

- henkilökohtaisen identiteetin vakiintuminen

- vahvojen ihmissuhteiden muodostaminen ja ylläpitäminen
- kyky päätöksentekoon ja ymmärrys siitä, että hallintavalta on itsellä
- saavutettu itsenäisyys ja riippumattomuus, jolloin yksilö on itse vastuussa tekojen seurauksista ja tavoitteiden saavuttamisesta (Vuorinen 1998, 201–232). Näiden vaiheiden läpikäymisen viivästyminen lähetyslapsella on yhteydessä kohdemaan kulttuurin asettamiin rajoihin, itsenäisyyden puuttumiseen ja muuttamiseen.

Lähetyslapsen tulee kohdemaassaan sopeutua niin paikallisen kuin ulkomaalaisyhteisön kulttuurin sääntöihin, mikä rajoittaa normaalin vapauden testaamista ja rajojen etsintää. Myös päätösten tekeminen ja vastuunoton oppiminen on hankalaa, jos yhteisö tai vanhemmat päättävät kaiken lapsen puolesta. On olennaista huomioida, että aikuisiässä olevia lähetyslapsia koskevissa tutkimuksissa on havaittu lapsuudessa muodostuneen itsenäisyyden olevan suurin yksittäinen vaikuttava tekijä menestykselle sopeutumiselle myöhemmin elämässä (Herrmann 1977, Sharpin 1988, 224 mukaan). Lasten ja nuorten olisi siis itse saatava tehdä valintoja. Auktoriteetin kyseenalaistamista ei katsota kaikissa kulttuureissa hyvällä ja esimerkiksi lähetyskentällä raskaaksi tuleva lähetyslapsi aiheuttaa vanhemmilleen työpaikan ja itselleen mahdollisesti kotimaan menetyksen eli hänellä ei ole mahdollisuutta testata vanhempiensa arvoja ja omia rajojaan samassa määrin kuin useimmilla samanikäisillä kotimaassa asuvilla nuorilla. (Pollock ym. 2001, 148–158.)

Identiteetin valintaan kuuluu lapsuudessa opittujen kulttuuristen sääntöjen testaaminen ja omien arvojen valitseminen. Lähetyslapselle tämä ei ole välttämättä yksinkertaista, sillä jatkuva muuttaminen kehitysvuosien aikana merkitsee myös jatkuvia muutoksia kulttuurisissa säännöissä. Yleensä juuri murrosiässä, kulttuuristen sääntöjen testausvaiheessa, lähetyslapsi muuttaa vanhempiensa kotimaahan. Näin ollen muiden nuorten valitessa omia arvojaan lähetyslapsi yrittää yhä päästä selville kyseisen kulttuurin säännöistä, siitä, mikä on sallittua käytöstä. (Pollock ym. 2001, 148–158.) Kotimaahan palaaminen ei ole helppoa niille, jotka ovat eläneet kulttuurissa, jossa ei ole painetta nuoruudessa tehtäviin suuriin päätöksiin ja aikuistumiseen.

”Afrikassa sai olla lapsi. Ei koskaan ollut ympäristön luomaa painetta kasvaa isoksi. Koulussa sai kavereiden kanssa leikkiä täysin vapaasti eikä sanaa ’muoti’ ollut olemassakaan. Jokainen sai olla oma itsensä...Ensimmäisinä päivinä [suomalaisella yläasteella] sai huomata sen, kuinka ihanassa ympäristössä olin saanut kasvaa..asia mikä tuli täysin uutena oli seurustelun yleisyys. Jo ylä-asteen ensimmäisellä luokalla kaikki olivat kaikkien kanssa. Tunsin olevani täysin pihalla.” (nainen 10.)

”tunsin itten olevan yksin maapallon keskellä enkä tiennyt mitä tehdä. kaikki oli sivistynyttä ja nuoret aikuisia. itte olin täysin lapsi viä. kohdemaassa elettiin lapsen elämää suurinpiirtein vauvast aikuiseen.” (nainen 16.)

6.4 Lähetyslapsen sopeutumiseen ja etnisen identiteetin muuttumiseen vaikuttavat tekijät

6.4.1 Kieli

Padillan akkulturaatiomallissa keskeisiksi tekijöiksi nostettiin kieli ja etninen identiteetti. Kielitaito ei ole kuitenkaan etnisen identiteetin tai kulttuuriin sopeutumisen mitta, vaikka se usein edesauttajana toimiikin. Kielitaidottomuus on yksi suurimmista ongelmien aiheuttajista uudessa ympäristössä. Se, ettei ymmärrä kuulemaansa puhetta tai kykene ilmaisemaan itseään synnyttää avuttomuudentunteen ja vaikuttaa sekä yksilön minäkuvaan että muiden ihmisten saamaan kuvaan hänestä. (Marttinen & van der Laak 1992, 68.)

”En edes tajunnut heidän puhettaan ja se tuntui inhottavalta, oli jotenkin ulkopuolinen olo...Opin kuitenkin käyttämään elekieltä siihen asti kun

vähän ymmärsin jotain, tai sitten jouduin vain sanomaan että en ymmärrä.”
(nainen 4.)

Huono kielitaito rajoittaa elämää estäen ottamasta osaa arjen toimintoihin, kuten harrastuksiin, sekä sosiaalisiin tapahtumiin (Alitolppa-Niitamo 1993, 38–40).

”...puhumisesta paikallisten kanssa ei tullut mitään..koti-ikävä alkoi pian vaivata.” (mies 2.)

Kielitaidottomuus saattaa kohdata lähetyslasta ja aiheuttaa ongelmia myös vanhempien kotimaassa, kuten seuraavien esimerkkien kohdemaassa syntyneet tai sinne varhaislapsuudessa menneet henkilöt kokivat.

”Oli kyllä aika rankka aika silloin [kotimaankausi], sillä kieltä ei oikein osannut, ei ymmärtänyt luokkalaisten puhetta ja opiskeleminen oli vaikeeta”
(nainen 6).

”...koska ajattelin koulussa englanniksi, en pystynyt keskittymään opiskeluun koska kieli oli niin vaikea” (mies 9).

Niilläkin, joilla on ollut vahva suomenkielen taito kotimaasta muutettaessa, saattaa tulla ongelmia, koska he eivät ”ymmärrä suomalaisia sanontoja tai slangia” (nainen 7).

Autenttisessa ympäristössä ollessaan lähetyslapset oppivat kuitenkin kielen suhteellisen nopeasti.

”Aika nopeasti rupesin kuitenkin ymmärtämään jotain ja sanavarasto vain kasvoi ja lopulta se tuli tuosta vain. Ei enää tarvinnut miettiä mitä sanoisi, kun se oli jo rutiini.” (nainen 4.)

Vaikka lähetyslasten motivaatio kielenoppimiseen lähtee yleensä halusta luoda merkityksellisiä sosiaalisia suhteita (Foyle 1987, 57), kielitaidottomuus ei vaikuta pienten lasten ystävyys-suhteisiin ja sopeutumiseen merkittävästi, kuten seuraava lainaus osoittaa.

”Kavereinani olivat naapurin lapset. Minä puhuin heille suomea ja he minulle paikallista kieltä, ja hienosti sujui..” (nainen 10.)

Kielitaidolla onkin havaittu olevan vaikutusta ennen kaikkea lähetyslapsen itsetuntoon ja hallinnan tunteeseen (monikulttuurinen 120).

”Se oli suuri asia, kun sain eräänä iltana opettaa isälle, että lammas-sanan loppuun tulee englannissa b. Minähän olin jo parempi kuin isä!” (nainen 10.)

”...kielen perusteella minua ei erotettu ulkomaalaiseksi” (nainen 3).

Kaikki tutkimushenkilöni oppivat maailmalla ollessaan vähintään kahta kieltä. Yksi heistä puhui kahteen ikävuoteen mennessä peräti kolmella kielellä ymmärtäen niiden lisäksi kahta muuta kieltä. Kieli, jonka lapsi oppi, oli pitkälti riippuvainen siitä, millä kielellä hän sai koulussa opetuksensa. Se, mitä kieltä hän puhui, määräsi sen, viettikö hän aikansa muiden suomalaisten, paikallisten vai ulkomaalaisten kanssa. Tutkimushenkilöiden joukossa oli myös kaksikielisissä kodeissa kasvaneita lähetyslapsia. Kaikissa tapauksissa toinen kieli oli joko kohdemaan kieli tai englanti, joka yhdisti lapsen kolmannen kulttuurin lasten joukkoon. Näin ollen kodin kaksikulttuurisuus ja -kielisyys edisti sopeutumista.

Akkulturaation aikaansaaman kielitaidon muutoksen mukaan lähetyslapset voidaan jakaa neljään akkulturaatiostrategioita myötäilevään ryhmään (Suojanen & Suojanen 1993, 39–41):

1) Kielellisesti assimiloituneet

Tutkimushenkilöistä niillä, jotka tulivat kaksikielisistä kodeista, vahvimaksi kieleksi muodostui lähes kaikissa tapauksissa se kieli, joka oli myös kohdemaan kieli. Näin ollen yksilön pääasialliseksi käyttökieleksi ja toista äidinkieltä vahvemaksi muodostui isäntämaan kieli.

2) Kielellisesti separoituneet

Tutkimushenkilöistä ne, jotka kävivät suomalaista koulua ja pitivät sosiaalisia suhteita yllä vain muiden suomalaisten kanssa, pysyivät lähestulkoon yksikielisinä omaa äidinkieltään käyttäen.

3) Kielellisesti integroituneet

Tutkimushenkilöistä ne, jotka elivät useamman kulttuurin vaikutuksessa, eli joko kohdemaan kulttuuriin tai kolmanteen kulttuuriin integroituen, ja saivat tukea molempien kielten oppimiseen ja käyttöön, oppivat hallitsemaan niin koti- kuin kohdemaan kielen.

4) Kielellisesti syrjäytyneet

Kielellisesti tämä tarkoittaa puolikielisyttä tai esimerkiksi finglishiä eli suomen- ja englanninkielen yhdistämistä. Saamani kirjoitelmat olivat kirjoitettu suomeksi ja englanniksi. Osa suomalaisista lähetyslapsista koki englanniksi kirjoittamisen olevan helpompaa ja moni muu pahoitteli tai selitti virheellistä suomenkielentaitoaan.

”Suomenkieleni ei yllättävää kyllä koskaan ole tullut ihan normaalille tasolle. Se on ehkä 80 prosenttia muiden suomalaisten suomenkielestä.”
(nainen 15.)

Kokonaisvaltaista puolikielisyttä ei noussut aineistossa esille, mutta sen sijaan ilmeni ongelmia kieliopin, puhumisen, kuullun tai luetun ymmärtämisessä, jolloin kummankin kielen hallinnassa esiintyi selviä puutteita.

Tutkimushenkilöiden oman näkemyksen mukaan kielitaito oli sitä parempi, mitä nuorempana sitä oppi, ja mitä kauemmin sen vaikutuspiirissä asui.

6.4.2 Muuttaminen – Odotukset, muuttomotiivaatio ja aikaisemmat akkulturaatiokokemukset

”Huonoin puoli lähetyslapsena olemisessa on mielestäni se, että missä ikinä oletkin, kaipaat jotakin. Kaipaat ihmisiä, paikkoja ja asioita, kuten ruokia tai tavaroita, joita et voi löytää täältä. Olet aina täytetty kaipuulla jotakin sellaista kohtaan, mitä et voi saada, kuten kotia, todellista kotia, joka olisi aina koti.” (nainen 23.)

Kolmannen kulttuurin lapset ovat eläneet keskimäärin kuudessa eri maassa 18 ikävuoteensa mennessä (Killham 1994, 56). Matkalaukkulapsen elämä alkaa konkreettisesti heti ensimmäisen muuttopäätöksen jälkeen. Ajatus tulevasta muutosta ei kosketa lähetyslasta henkilökohtaisella tasolla ellei perhe ota osaa koulutukseen, mikä tapahtuu esimerkiksi lähetysjärjestön kurssikeskuksessa muiden lähetystyöhön lähtevien ihmisten kanssa. Koulutus pitää sisällään niin uusiin tehtäviin, kohdemaan kulttuuriin, uskontoon ja mahdollisesti myös kieleen tutustumisen muutaman viikon, kuukauden tai vuoden aikana. Useimmille perheille tämä merkitsee muuttoa kaupungista tai maasta toiseen lasten kulkiessa yleensä vanhempiansa mukana. Yksi tutkimushenkilöistäni asui lähetystyöhön lähtemispäätöksen tekemisen jälkeen koulutukseen liittyen yhteensä kolmessa eri maassa ja viidessä eri asunnossa, kodissa, ennen kuin perhe muutti kohdemaahansa. Vaikka perhe asuisi samassa kohdemaassa, kaupungissa ja asunnossa suhteellisen pitkän ajan, liikkuvuus on olennainen osa lähetyslapsen elämää, sillä hänen ympärillään on lähes aina ihmisiä menossa ja tulossa.

Muuttaminen voidaan nähdä juuriltaan repäisynä. Mikäli kulttuurinvaihdoksia tapahtuu liian usein, lapsi on kuin puu, joka revitään juuriltaan ennen kuin se on ehtinyt juurtua kunnolla maahan. (Hurme 1978, 8.) Juurien irrottaminen alkaa silloin, kun lapsi kuulee ensimmäistä kertaa tulevasta muutosta. Tieto toimii uhkaärsykkeinä, joka käynnistää primaarin arviointiprosessin, jonka tuloksena syntyy päätelmä siitä, missä määrin elämänmuutos vaikeuttaa tavoitteiden toteutumista. Hallintaprosessit käynnistyvät äkillisesti saadusta tiedosta uuteen tilanteeseen joutumista koskien ja myös lapsen havainnot ja hämmennys näistä omista fysiologisista reaktioistaan voivat toimia uusina uhkaärsykkeinä. Painotus on muutenkin konkreettisten havaintojen puuttuessa muuton aiheuttamissa menetyksissä. Toissijainen arvio on päätelmä siitä, mitä havaitulle uhalle on tehtävissä. Koettuun uhkaan vaikuttavat sekä tilannetekijät, kuten odotetun haitan suuruus ja ajallinen läheisyys, että persoonallisuustekijät, kuten aikaisempien kokemusten muodostama käsitys omista mahdollisuuksista. Uudelleen arvioimisen prosessi perustuu tilanteesta tai omista mahdollisuuksista saatuun uuteen informaatioon, mikä selittää sitä, miksi lasten reaktiot muuttuvat vähemmän kielteisiksi juuri ennen muuttoa. Uuden tilanteen uhkaavuus sekä hallintareaktioiden kielteisyys vähenevät nopeasti

muuttamisen jälkeen, eikä lapsella ole muuton tapahduttua aikaa omien fysiologisten reaktioiden ja tuntemusten havainnointiin. Tilanne ei siis ole enää uhkaava, vaan rasittava vaatiessaan uusien toimintamuotojen opettelemista. (Vikman 1982, 15–21, 34.)

Muuton vaikutuksen suuruus on riippuvainen lasten henkilökohtaisista ominaisuuksista ja tilanetekijöistä. Muutosta kärsivät eniten ne lapset, joilla on jo ennen muuttoa vaikeuksia ikäoverisuhteissa sekä koulunkäynnissä. (Hurme 1978, 20.) Vanhemmat voivat kuitenkin tietoisesti vaikuttaa siihen, että muuttoon liittyy mahdollisimman vähän samanaikaisia muita muutoksia, esimerkiksi ajoittamalla muuttonsa kesälomaan (Vikman 1982, 44–46). Lapset, joille kerrotaan muutosta, mutta jotka itse eivät saa osallistua suunnitteluun ja kokea, että heidän tarpeitansa kunnioitetaan ja että he ovat osa koko perheen yhteistä suunnitelmaa, saattavat kokea muuton erityisen vaikeana (Maria ym. 2003, 137). Olennaista on ottaa huomioon myös se, että lapset ovat aikuisista riippuvaisia eli muuton vaikutukset aikuisiin heijastuvat lapsiin (Hurme 1978, 5). Mikäli vanhemmat ovat varmoja ja innostuneita muuttopäätöksestään ja heillä on rauha asian suhteen, he kykenevät vaikuttamaan esimerkillään huomattavasti lapsiinsa (Maria ym. 2003, 29).

Odotukset vaikuttavat suuresti siihen, miten lapsi kohtaa tulevan. Liian suuret ja epärealistiset odotukset tuottavat helposti pettymyksiä ja se, ettei odota mitään, estää tarttumasta tilaisuuksiin. Odotukset perustuvat aiempiin kokemuksiin, tilannekohtaiseen tietämykseen, henkilökohtaisiin arvoihin, tarpeisiin ja haluihin, jotka suodattuvat yksilön maailmankuvan kautta. (Wright & Nelson 1998, 88–89.) Lähes kaikilla tutkimushenkilöillä oli muuttoa takanaan, joko kaupungin ja maan sisällä tai maiden välillä, ennen kohdemaahan lähtemistä. Ne tutkimushenkilöt, joilla oli aikaisempia kokemuksia lähetyskentällä olemisesta, eivät välttyneet kulttuurishokilta uuteen maahan muuttaessaan, sillä jokainen tilanne oli uusi ja ainutlaatuinen. Heidän oli kuitenkin helpompi irtaantua sekä ihmisistä että materiasta ja siirtyä paikasta toiseen. Toisaalta tämä aiheutti myös vertailua eri paikkojen välillä.

Lähetyslapsen muuttomotiivaation perusta kiteytyy seuraavaan aineistosta poimittuun ilmaukseen: ”...*sinulla ei ole vapautta valita haluatko lähteä vai et*” (nainen 22). Vaikka vastuu päätöksestä on vanhemmilla, on hyvin

tärkeää, että he antavat myös lapsille mahdollisuuden ilmaista ajatuksiaan ja tunteitaan. Vanhempien tulisi keskustella avoimesti lastensa kanssa heidän odotuksistaan ja vähentää esimerkiksi tavaroiden myymisestä aiheutuvia pelkoja, motivoida oppimiseen ja kehittää sisäiseen joustavuuteen tiedon antamisen ja epärealististen odotusten kohtaamisen kautta. (Wright ym. 1998, 88–89.) Lähetyslapsen suhtautuminen muutokseen riippuu siitä, miten hyvin hän kykenee ymmärtämään tapahtuman ja onko muuttotilanne hänen kannaltaan suotuisa eli toivoa antava (Powell 1989, 40–41).

Toiset lähettiperheet käyvät kotimaassa kerran vuodessa yleisemmän suuntauksen ollessa kuitenkin vuoden mittaisen kotimaan kauden viettäminen neljän vuoden välein. Tämä vaihtelee kuitenkin lähetyjärjestöstä sekä henkilökohtaisista tekijöistä riippuen. Kotimaanloma tutkimushenkilöt kuvailivat ”*kauan odotettuna tapauksena*” (mies 1), ”*suuren haaveen toteutumisena*” (nainen 24) sekä ”*onnen täyttymyksenä ja paratiisiin pääsemisenä*” (nainen 5). Lapset, jotka olivat syntyneet tai muuttaneet hyvin nuorina kohdemaahan, kokivat Suomen vain ”*väliaikaispaikkana, jossa käytiin vähän leikkimässä, tapaamassa outoja sukulaisia ja syömässä salmiakkia*” (nainen 15) eli kyseessä oli ”*lomamatka*” (nainen 6). Mikäli lapsen kaikki muistot, tutut ihmiset ja paikat liittyivät vain isäntämaahan, ”*kotimaanjaksot tuntuivat oudoilta ja vierailta*” (mies 10). Aineistossa yleisesti esille tullut asenne kotimaanlomiin liittyen oli seuraavanlainen: ”*Ei se mitään vaikka on vaikeaa, enää muutama kuukausi ja pääsee taas pois Suomesta*” (nainen 7).

Aineistossa tuotiin esille kotimaanlomaan reagoiminen sairastelemalla, mutta suurin osa ongelmista liittyi kuitenkin kielitaitoon.

”*...tullessamme Suomeen [alle 4-vuotiaana] lopetin kokonaan puhumisen puoleksi vuodeksi. Ilmeisesti järkytys oli niin suuri.*” (mies 10.)

”*Kyseisen vuoden aikana [5-vuotiaana] unohdin aiemmin luontaisen englannin kielen taitoni täysin, mikä hankaloitti sopeutumista takaisin Afrikkaan*” (mies 6).

Olellisinta kotimaanlomissa ja -kausissa on perheen yhteinen rentoutuminen, ystävien ja sukulaisten tapaaminen, kannattavissa

seurakunnissa kiertäminen sekä hengellinen virkistäytyminen. Jokaisen perheenjäsenen tarpeet tulisi ottaa huomioon korostaen ennen kaikkea sitä, että lasten tulee kokea olevansa vanhempien työtä tärkeämpiä myös vanhempien kotimaassa. (Foyle 2001, 230–232.)

”Kotimaanlomat olivat joskus mukavia, mutta usein hyvin stressaavia, sillä menimme usein lomalle vain lyhyeksi aikaa, ja siksi ahdoimme rajoitettuun aikaan liian paljon tekemistä” (nainen 20).

Lyhyen kotimaanloman aikana asiat pysyvät suhteellisen samanlaisina isäntämaassa, mutta pidempi kotimaankausi vaikuttaa ratkaisevasti esimerkiksi ystävyysuhteisiin. Lähetyslapsi käy silloin myös suomalaista koulua. Kotimaankausien aikana lähetyslapsilla on mahdollisuus tehdä sellaisia asioita, mitkä eivät ole isäntämaassa mahdollisia tai sallittuja, mutta suurin hyöty aineiston perusteella vaikutti olevan sukulais- sekä ystävyysuhteiden luomisesta ja ylläpitämisestä.

”oli vähän kummallista, kun vanhemmat sanoivat, etten näe ystäviä jonkuun aikaan, mutta suomessa minulla oli myös ystäviä, että he unohtuivat hetkessä” (nainen 3).

”Aikaisemmin isäntämaasta lähteminen oli ollut vaikea, kun piti jättää kaverit sinne. Mutta nykyään mulla on paljon hyviä uusia ystäviä Suomessa, jonka tapaan kun palaan Suomeen, joten se auttoi.” (nainen 19.)

Lopullista kotimaahan paluuta ajatellen lähetyslapsen on hyvä säilyttää realistinen käsitys kotimaastaan. Tämän muodostumiseen kotimaanlomat tarjoavat hyvän tilaisuuden.

”Oli jännittävää lähteä lentokoneella ns. vanhempien kutsumaan kotimaahan. Olin kuullut, että siellä on erilainen ilmasto ja ns. talvella sataa taivaalta lunta. Olin nähnyt vain kuvissa lunta. Lumi oli minulle pakastimen/jääkaapin pakastelokeron seiniin kertynyttä jäähilettä. Vesien jäätymistäkin pystyi kokeilemaan laittamalla pakastimeen vettä. Kaikki tämä antoi käsitystä kuinka kylmää voi toisessa maassa olla. Olin jostakin

napannut myös ajatuksen, että Suomessa ihmisillä on tapana käydä kerran viikossa saunassa peseytymässä. Päässäni muodostin teorian, jonka mukaan suomalaiset kylpee ja vaihtaa vaatteitaan vain kerran viikossa. Iloitsin päästessäni Suomeen ja luulleeeni saaneen vapautuksen päivittäisestä puhtaana pidosta. Yritin äidilleni vakuutella peseytymisen tarpeettomuutta, ja että ei muutkaan Suomessa niin tee ja meidän tulee Suomessa elää suomalaisittain. Siitä otimme monesti yhteen. En myöskään ollut tottunut, että 'kylpyyn' = saunaan mennään toisten kanssa. Me peseydyimme aina yksin. Kohdemaassa jopa yksin peseytyessä ihmiset pitävät jotakin rätkkiä päällä, joka sitten peseytymisen jälkeen pyykättiin.” (nainen 18.)

Ulkomailla eläminen laajentaa yksilön perspektiiviä myös kotimaan kulttuuria koskien ja kotimaanlomilla lähetyslapsi voi oppia arvostamaan elämäänsä eri tavalla.

”Kun tulimme Suomeen kuukauden lomalle omaan taloomme, huomasin, että suomalaisella on niin paljon asioita, joista hän voi olla onnellinen. Osaat arvostaa hiljaista kävelyretkeä metsässä. Osaat arvostaa saunaa, jonka jälkeen voi pulahtaa järveen. Osaat arvostaa sitä, että voit milloin tahansa mennä kirjastoon, jossa on luettavaa äidinkielelläsi. Osaat jopa arvostaa sitä, että ihmiset ympärilläsi puhuvat suomea.” (mies 13.)

6.4.3 Kesto

Ulkomailla vietetyn ajan kestolla on vaikutusta akkulturaatioon monessa suhteessa. Kulttuurien kohtaamisen yhteydessä alkava ihastus- tai vihastusvaihe aloittaa prosessin, joka etenee tiettyjä vaiheita noudattaen sen keston, vaikutuksen ja voimakkuuden vaihdellessa yksilöstä riippuen. Yleistäen voidaan sanoa, että mitä pidempään lähetyslapsi elää vieraan kulttuurin keskellä, sitä paremmin hän pääsee siihen sisälle ja sitä vaikeampi on siitä irrottautuminen. Mikäli lapsi kuitenkin kohtaa ylitsempääsemättömiä ongelmia kohdemaassa, jokainen lisävuosi vain pahentaa tilannetta.

Oleennaista on kuitenkin havaita ero lyhyt- ja pitkäaikaisten ongelmien välillä, jotta ei tapahdu luovuttamista kesken sopeutumisprosessin. Toisaalta se, että lapsi asuu vain vähän aikaa yhdessä paikassa ennen kuin muuttaa seuraavaan, estää hitaasti sopeutuvaa sopeutumasta mihinkään.

Kuherruskuukausi

Alkuun uudessa kulttuurissa asuttaessa eletään kuin kuherruskuukautta, jonka kesto voi vaihdella päivistä kuukausiin. Kyseessä on turistille ominainen vaihe, jolloin ihmisen aistit havaitsevat normaalia herkemmin ympäristön olennaisia piirteitä ja eroja oman kotimaan ja uuden asuinpaikan kulttuurin välillä (Maria ym. 2003, 38). Näin kävi tutkimushenkilölle, jonka mielestä oli ”*outoa nähdä tummaihoisia ihmisiä, sillä Suomessa niitä ei ollut näkynyt* (nainen 12). Tulokas on siis ulkopuolinen tarkkailija, jolla ei ole kulttuuriin muodostuneita rutiineja. Uteliaisuus ja kritiikitön myönteisyys ovat voimakkaina esillä paikallisten ihmisten ymmärtäessä ja sietäessä juuri maahan saapuneen kulttuurista kömpelyyttä. Lyhytaikaisessa lähetystyössä olevat henkilöt jäävät tälle tasolle kulttuuriin sopeutumisessaan. Muut ihmiset ohjaavat heitä ja kommunikoivat heidän puolestaan. Heidän on helppo ohittaa kaikki ikävät asiat innostuksessaan ja ”kohta pääsen kotiin” -mentaliteetissaan. (Towrisend 1996, 44–45.)

Maashokki

Aikaisemmin kiehtovaksi koettu erilaisuus alkaa pian ärsyttää. On turhauttavaa tajuta, että ei olekaan vain lomamatkalla, vaan on jäämässä vuosiksi ympäristöön, missä mikään ei vaikuta tutulta tai turvalliselta. Monelle lähetyslapselle tulee yllätyksenä se, että he ovat jatkuva nähtävyys joissakin maissa. Ennen pitkää se tuntuu rasittavalta ja oma erilaisuus nousee negatiivisena esille. (Maria ym. 2003, 44.)

”Vaikeinta minulle oli se, kun ihmiset tuijottivat ja osoittelivat minua. Tuntui siltä, kuin minussa olisi ollut jotain väärää, ja se oli raivostuttavaa! (nainen 22.)

Myös paikalliset ihmiset erilaisine tapoineen vaikuttavat oudoilta. Asiaa ei helpota se, ettei ole yhteistä kieltä kommunikoimiseen.

”Saimme syyhypunkin ja sitä hoidettiin kaulasta alaspäin laitettavalla valkoisella litkulla. Aine oli valmistettu afrikkalaiselle iholle ja minua se kirveli niin, että huusin: Tapetaanko täällä Afrikassa lapsia?” (mies 8.)

Ensimmäisten kuukausien sopeutumisongelmia voidaan kutsua maashokiksi (Maria ym. 2003, 41). Uuden maan ilmasto vaikuttaa niin fyysiseen terveyteen kuin yleiseen vireystasoon ja vaatii totuttelemista (Storti 2002, 17). Myös elintaso vaihtelee suuresti maasta toiseen ja yksilön on totuttava elämään ilman entisenlaista elintasoa.

”Kerjäläiset oli yksi asia, mikä alussa kauhistutti. Mutta lapsena sitä tottuu kaikkeen.” (nainen 7.)

Erilaisuuksien nouseminen esille uudessa maassa synnyttää helposti arvoväritteistä vertailua, jossa muodostetaan listoja kaikesta siitä, mitä ”täällä ei ole”. Pienet asiat saattavat turhauttaa ihmistä valtavasti ja on vaikea hyväksyä sitä, että uudessa maassa ei ole saatavilla kaikkea sitä samaa tai samassa muodossa tarjoiltuna kuin kotimaassa.

”Suomalaista Joulua tuli myös hyvin ikävä...Joulukuuset on kohdemaassa tehty muovista tai sitten jos haluaa elävän niin täytyy ottaa joku trooppinen kasvi tai sypressin oksia, joita meillä oli yhtenä Jouluna vaasissa pöydällä.” (nainen 24.)

Ympäristöön tottuminen, siinä selviytyminen ja sen ymmärtäminen ovat avainasemassa vieraaseen kulttuuriin muutettaessa. Todellisuuden kohtaamiseen uudessa maassa kuuluu myös se, kun huomaa, että ympärillä ei ole yhtään tuttua ihmistä, jonka seurassa voisi olla rennosti oma itsensä.

Vaatii jatkuvaa fyysistä ja emotionaalista ponnistelua antaa itsestään hyvä vaikutelma uusille tuttavuuksille, harkita jokaista sanaansa muiden ihmisten reaktioita tuntematta sekä selittää itseään. Tämä vain lisää koti-ikävää entisestään. (Storti 2002, 17.)

”Ystävien tärkeyden muisti vasta perillä lähetyskentällä, kun enää ei tapahtunut mitään uutta ja ihmeellistä” (nainen 24).

Maashokin, jota kutsutaan useasti kirjallisuudessa myös kulttuurishokin ärsyntyntymis- tai kriisivaiheeksi, lopputuloksena on rutiiniosaaminen kohdemaassa. Ihminen voi kuitenkin sopeutua maahan ilman, että sopeutuu paikallisten ihmisten kulttuuriin. Alkaessaan elää arkea uudessa kulttuurissa kuvaan astuu varsinainen kulttuurishokki. (Maria ym. 2003, 41.)

Kulttuurishokki

”Liha teurastettiin kadulla ihan suuren kaatopaikan vieressä joka vilisi kissan kokoisia rottia, lähellä taloamme. Se oli semmoinen näky että siihen oli tottumista.” (nainen 24.)

Kulttuurishokki terminä viittaa näyttelemiseen. Jokaisessa näytelmässä näyttelijöiden tulee opetella vuorosanojensa ja liikkeidensä lisäksi myös ne vihjeet ja merkit, jotka osoittavat heille heidän vuoronsa sanoa ja toimia. Epäonnistuminen vihjeiden seuraamisessa saa aikaan hämmennystä niin näyttelijässä itsessään kuin kaikissa muissakin kyseisessä näytelmässä mukanaolijoissa jokaisen valonheittimen ollessa suunnattuna epäonnistujaan. (Burnett 1989, 57; Griffiths 2001, 94.)

”Kulttuurishokki on stressi- tai jännitystila, jonka aiheuttaa tuttujen merkkien ja merkitysten kadottaminen sosiaalisessa kanssakäymisessä, tästä johtuva tasapainon järkkyminen ja ärsyttävät tuntemukset yhdessä fyysisten ja ympäristöerojen kanssa toimittaessa vieraassa kulttuurissa” (Alho ym. 1988, 78).

Kulttuurishokki on verrattavissa kriisiin. Ihminen on psyykkisessä kriisissä kohdatessaan elämäntilanteen, jossa hänen aiemmat kokemuksensa ja opitut reagointimallinsa eivät ole riittäviä tilanteen ymmärtämiseen ja psyykkiseen hallitsemiseen. (Alitolppa-Niitamo 1993, 25.) On kyse emotionaalisesti, kognitiivisesti ja sosiaalisesti ilmenevästä (Maria ym. 2003, 50) uuden kulttuurin elämänmenoon liittyvien vihjeiden ymmärtämättömyydestä sekä kykenemättömyydestä toimia vaaditulla tavalla arjen tilanteissa, mikä pakottaa aikuisenkin asettumaan uudestaan lapsen asemaan (Piet-Pelon & Hornby 1986, 8).

Kulttuurishokin keskeisiksi ulottuvuuksiksi voidaan nähdä ystäviin ja statukseen liittyvä menetyksen tunne, hämmennys roolissa, rooliodotuksissa, arvoissa, tunteissa ja identiteetissä, yllättyneisyys, ahdistuneisuus, inho ja suuttumus kulttuuristen eroavaisuuksien tiedostamisen jälkeen, voimattomuuden tunne, joka syntyy kyvyttömyydestä selviytyä menestyksekkäästi uudessa ympäristössä, sekä tietoinen ponnistelu vaadittavan psykologisen sopeutumisen saavuttamiseksi (Foyle 2001, 70). Uuden kulttuurin kohtaamisesta johtuva shokki saa aineksia myös siitä hämmennyksestä, joka seuraa ihmisen törmätessä uudessa tilanteessa uudella tavalla omiin rajoihinsa; heikkouksiinsa, vahvuuksiinsa, avuttomuuteensa ja ennakkoluuloihinsa (Maria ym. 2003, 49). Tätä sopeutumisvaihetta kutsutaan toisinaan myös pakokauhuvaiheeksi, mikä kuvaa hyvin ihmisen reaktiota kokemaansa uhkaan.

Akkulturaatiostressi

Kulttuurishokin sanotaan jatkuvan seitsemästä viikosta vuosiin (Maria ym. 2003, 50) ja ilmenevän vuosia maassa olon jälkeenkin. Shokki terminä viittaa rankkaan, mutta ajallisesti suhteellisen lyhyeen tapahtumaan (Dye 1988, 335) ja näin ollen katsonkin pidempiaikaisten oireiden viittaavaan kulttuuristressiin, josta käytetään myös nimitystä akkulturaatiostressi, shokin sijaan.

Niin positiiviset kuin negatiiviset muutokset aiheuttavat stressiä ihmisen elämässä (Loss 1983, 27). Stressin aiheuttajat voivat olla psyykkisiä, biologisia, psykologisia, sosioekonomisia tai kulttuurisia, mutta useimmiten

itse ulkoinen syy ei ole stressaava, vaan yksilön tapa tulkita ja reagoida kyseiseen asiaan tekee siitä stressaavan ja saa aikaan stressiä. Lapsen stressi voidaan määritellä lapsen normaaliin psyykkiseen ja psykososiaaliseen elämään väliin tulevaksi tekijäksi, joka horjuttaa fysiologista tai psykologista tasapainoa, uhkaa turvallisuudentunnetta tai kehittymistä, sekä tämän tilan seurauksiksi. (Arnold 1990, 2.)

Erityistä stressiä aiheuttaa uuteen maahan saavuttaessa omanarvontunteen laskeminen, se, että tuntee itsensä päivittäin hyödyttömäksi ja tyhmäksi ulkomaalaiseksi, erilaiseksi. Paine perhe-elämää kohtaan on kova ja suhteet muihin lähetystyöntekijöihin vaativat totuttelemista. Peräti 50 %:n lähetystyöntekijöiden kotimaahan paluusta on todettu johtuvan ongelmista muiden lähetystyöntekijöiden kanssa. Taloudellisesti perhe on riippuvainen muista. Myös kutsu, joka on saanut aikaan ulkomaille muuttamisen, tulee punnituksi uudemman kerran. ”Herra, tässä olen, lähetä minut” -rukoukset, jotka lausuttiin kotimaassa ennen lähtöä, saavat uuden ulottuvuuden. (Dennet 1998, 12–15.)

Holmes ja Rahe ovat esittäneet elämäntapahtumien arviointiasteikon, jossa ihmisen elämänmuutoksista on tehty luettelo ja kullekin muutokselle on annettu numeroarvo sen mukaan, kuinka voimakas sen aiheuttama stressi on (Loss 1983, 26–27). Lapsille sovelletussa versiossa puoliso on korvattu vanhemmilla ja työ koululla pistemäärien pysyessä samoina (liite 5). Mikäli pisteiden yhteenlaskettu lukumäärä ylittää kolmensadan, stressitaso on erittäin korkea ja henkilöllä 80 %:n vaara sairastua fyysisesti tai henkisesti stressin kuormittavuuden tähden. Muutokset, jotka tapahtuvat lähetyslapsen elämässä hänen muuttaessaan lähetyskentälle, ylittävät helposti 400 pisteen rajan, mikä antaa esimerkin stressin kuormittavuudesta juuri sopeutumisprosessin alkuaikoina. (Loss 1983, 26–27.)

Kulttuurienvälisessä työssä toimivien henkilöiden on havaittu kokevan vuosittain stressiä, joka ylittää 600 pisteen rajan (Foyle 2001, 25). Lähetystyöntekijöiden ei voida katsoa kokevan enempää stressiä kuin muun alan työntekijät ulkomailla, mutta on merkkejä siitä, että he kieltävät tai ovat kykenemättömiä tai jopa haluttomia tunnistamaan stressiä. Stressin ja loppuunpalamisen hinta on kuitenkin suuri lähetystyössä. Tutkimukset osoittavat 50 % ensimmäisen kauden läheteistä palaavan lomalle aikaisemmin tai jäävän kotimaahan sen jälkeen vastoin alkuperäisiä

suunnitelmia. (Chester 1988a, 165.) On kuitenkin huomioitava se, etteivät kaikki ihmiset koe stressiä samalla tavalla, vaan esimerkiksi persoonallisuus ja sosiaalinen tuki vaikuttavat stressin kokemiseen ja kuormittavuuteen (Ward ym. 2001, 75).

Lasten reaktiot uuden tilanteen aiheuttamaan stressiin voivat olla viivästyneet. He odottavat asioiden paluuta normaaliksi, mutta tajutessaan parin viikon päästä, että näin ei tule tapahtumaan, he alkavat reagoida tilanteeseen. (Kalb ym. 1992, 78.) Lasten stressioireet, jotka ovat hyvin samantapaiset kuin kulttuurishokin oireet, vaihtelevat iän mukaan muutoksen näkyessä niin tunteissa, ajatuksissa, käyttäytymisessä kuin fysiikassakin. 3–5-vuotiaalla lapsella ei ole rationaalista kykyä eikä sanoja muutoksen erittelyyn, jolloin kiukuttelu, pahan olon purkaminen muihin, sekä fyysiset oireet, kuten vatsakipu tai kehityksessä taantuminen, on hänen tapansa purkaa ahdistusta. Kyseisessä iässä lapsi syyttää herkästi itseään kaikesta pahasta ja olettaa näin muutonkin olevan hänen syynsä. 6–8-vuotias lapsi voi kokea olevansa petetty, sekaisin ja avuton, mikä purkautuu aggressiivisena käyttäytymisenä ja fyysisinä oireina, kuten vuoteenkasteluna. 9–12-vuotiaat eivät ilmaise syvimpiä tunteitaan. Usein menetys kielletään tai idealisoidaan. 12–18-vuotiaalla vahvat emootiot voivat johtaa lapselliseen, aggressiiviseen tai itsetuhoiseen käyttäytymiseen surureaktioiden, kuten hämmennyksen, epävarmuuden ja toivottomuuden, ollessa vahvoina läsnä. (Lande & Lande 1992, 80–82.)

Yleisiä lasten ja aikuisten kulttuurishokin ja -stressin aikana kokemia tunteita ovat muun muassa hämmennys, pettymys, turhautuneisuus, ärsyyntyneisyys, lannistuneisuus, turvattomuus, häpeä, eristyneisyys, halveksunta, avuttomuus ja syyllisyys (Campus Crusade for Christ 1986, 239–247). Yleisiä merkkejä ovat esimerkiksi vanhempiin takertuminen, huomionhakeminen, muutos käytöksessä, keskittymiskyvyn puute, unirytmien muutos, ylitoimeliaisuus, huono tai yletön ruokahalu, painajaiset, onnettomuusalttius, psykosomaattiset oireet, kuten vatsavaivat ja päänsärky, jo opittujen taitojen katoaminen sekä epätavallinen itkeminen tai muunlainen kykenemättömyys hallita tunteita (Foyle 2001, 185–186; Griffiths 2001, 104–105; Miller 1986, 109–110).

Jos lapsi ei saa mahdollisuutta ratkaista ongelmiaan ja käsitellä tunteitaan, vaarana on se, että ongelmista tulee pysyviä väliaikaisten puolustus- ja

selviytymiskeinojen muuttuessa pysyväksi haitalliseksi käyttäytymiseksi (Lande ym. 1992, 82). Esimerkiksi se, että lapsi suojelee itseään eroilta ja muutokset aikaansaavilta ihmisiltä vetäytymällä itseriittoisuuteensa, tuottaa pidemmän päälle vaikeita sopeutumis- ja ihmissuhdeongelmia (Storti 2001, 179). Ongelma ei kuitenkaan ole se, että lapsen elämässä on kulttuurin vaihdosta johtuva tasapainottomuuden kokemus. Ongelmia syntyy sitä, että lapsen ympärillä olevat ihmiset eivät tunnista tai ymmärrä hänen reaktioitaan ja emootioitaan ja käyttäyty tavalla, joka kohtaisi lapsen tarpeet (Lande ym. 1992, 81).

Palautumisvaihe

Kriisi-sanankreikankielinen alkuperä tarkoittaa muutosta. Lähetyslapsen ei siis tarvitse olla kulttuurishokin passiivinen uhri, vaan kyseinen uuden kulttuurin kohtaamisen aiheuttama kriisi voidaan nähdä mahdollisuutena ja käsitellä oppimistilanteen tavoin. (Ward ym. 2001, 45.) Muutos alkaa aina tunnistamisesta ja tilanteen hyväksymisestä. On syytä ymmärtää kulttuurishokin olevan normaali ilmiö ja etteivät omat reaktiot ole ollenkaan epätavallisia. Se, että unohtaa elämän kotona ja keskittyy sen hetkiseen elämäänsä, avaa silmät uuden kulttuurin hyvälle puolille ja auttaa ottamaan osaa sosiaaliseen elämään. (Kane 1980, 90–92.) Lasten kannalta erityisen tärkeää on se, että päästään rutiiniin mahdollisimman nopeasti, sillä ympäristön vakiintuessa stressioireet katoavat yleensä nopeasti (Foyle 2001, 186). Sen sijaan se, että vanhemmat kiristävät yhtäkkiä sääntöjä omassa epävarmuudessaan, saattaa tuntua lapsesta epäluottamuslauseelta (Marttinen 1992, 119).

Palautumisvaiheessa elämä uudessa kulttuurissa hyväksytään ja kulttuurierot ymmärretään osaksi arkea.

”Talvella saattoi sähköt olla pois useita vuorokausia ja kaasua jolla lämmitimme ja keitimme ruokaa tuli hyvin vähän. Siihen elämään tottui ja sitä alkoi rakastaa. Kaikki oli niin yksinkertaista ja suurin ilon aihe oli päivässä se että sähköä on riittävästi että voidaan kattoa tv:tä.” (nainen 24.)

Tässä kulttuurishokin palautumisvaiheessa, joka aloittaa varsinaisen sopeutumisen uuteen kulttuuriin, yksilö on siirtynyt etnosentrisyydestä etnorelatiivisuuteen. Lähes kaikki kulttuurishokkiin liittyvät ongelmat saavat alkunsa siitä, että yksilö odottaa uudessa kulttuurissa muiden ihmisten käyttäytyvän, tuntevan ja ajattelevan samalla tavoin kuin hän. Havaitessaan, ettei näin tapahdu, syntyy kulttuurikonflikti, johon yksilö reagoi esimerkiksi vihalla. Tullessaan tietoiseksi omista reaktioistaan, hän voi ymmärtää niiden johtuvan kulttuurisen samuuden odotuksista, mikä motivoi oppimaan lisää kyseisestä kulttuurista. Tätä kautta yksilö hyväksyy ja alkaa arvostaa kulttuurista erilaisuutta, mikä vähentää kulttuurikonflikteja ja väärinymmärryksiä. (Storti 2002.)

Paluushokki

Paluushokki-määritelmä (re-entry shock) otettiin käyttöön vasta parikymmentä vuotta sen jälkeen, kun kulttuurishokki ymmärrettiin osaksi akkulturaatioprosessia (Austin 1986, xix). Tämä on hämmästyttävää sen vuoksi, että kotimaahan sopeutuminen ja paluushokki koetaan lähes aina vaikeampana kuin toiseen maahan sopeutuminen (Storti 2001, xiv), mikä ilmeni myös tässä tutkimuksessa. Kyseessä on sama prosessi maasta riippumatta, mutta paluushokkia on havaittu ilmenevän niilläkin ihmisillä, jotka ovat olleet ulkomailla vain hyvin lyhyen ajanjakson. Tämä on päinvastainen sen tuloksen kanssa, että ihastusvaiheessa olevat turistit eivät kohtaa ulkomailla varsinaista kulttuurishokkia (Foyle 2001, 223).

Paluushokin ensimmäisessä eli ihastusvaiheessa lähetyslapsi on kaikkialla vieras ja hänelle tarjotaan kaikkialta apua. Hänen päivärutiininsa muistuttaa lomaa ja hän nauttii saadessaan tehdä ja kokea niitä asioita, joita on ulkomailla ollessaan kaivannut. (Storti 2001, 46.) Maailmalla ollessa vanha kotimaa on saattanut tuntua kultamaalta ilman ongelmia, mutta parin viikon maassaolon jälkeen lähetyslapsi voi huomata inhoavansa kaikkea ja kaikkia kotimaahansa liittyvää (Werkman 1986, 5).

Ne, joille vanhempien kotimaa on niin sanottu koti, saattavat kohdata shokin siinä, ettei koti enää täytäkään kodin vaatimuksia, mikäli se määritellään käsittäväksi tutut ihmiset, paikat sekä rutiinit ja ennalta-

arvattavat toiminnan muodot. On hyvin vaikea tuntea olevansa kotonaan, jos kaikki ihmiset kysyvät, mistä lapsi on kotoisin. Ihminen odottaa ajan pysähtyvän pois lähtiessään, mutta siitä huolimatta ulkoisia ja sisäisiä muutoksia tapahtuu siten, ettei palatessa voi olla enää rennosti oma itsensä entisten kavereiden seurassa. Toisaalta sekin, että ihmiset tekevät edelleen samaa kuin pois muutettaessa, saattaa masentaa, kun on itse nähnyt paljon laajemmin elämän suomia mahdollisuuksia. (Werkman 1986, 10.) Vaikka paikat olisivat pysyneet samoina, lähetyslapsella ei ole välttämättä enää samaa emotionaalista yhteyttä niihin kuin aikaisemmin. Useat lähetyslapset ilmaisivat paluun samaan kaupunkiin, mistä alun perin muutti pois, olevan suureksi avuksi sopeutumisessa. Paluukaupungin ollessa eri kuin lähtökaupunki, lapsi osaa kuitenkin olla odottamatta tuttuja paikkoja ja ihmisiä, mikä säästää pettymyksiltä (Storti 2001, 5.)

Samoin kuin uudessa kulttuurissa, lähetyslapsella ei ole kotimaassaan normaaliin arkieloon tarvittavaa rutiinia eli tietämättömyys on tietoa suurempaa tiedon käsittäessä ainoastaan oman epävarmuuden ja joukkoon kuulumattomuuden (Freedman 1986, 21). Kyseessä on sama hämmennyksen ja turhautumisen tunne, sillä ympärillä olevat ihmiset käyttäytyvät yksilön ulkomailla muotoutunutta normistoa vastaan, mikä saa kotimaan tuntumaan vieraalta. Kaikessa normaaliudessaan tämä on hyvin vaikea asia. Onhan normaalia, ettei täysin sopeudu ulkomailla, mutta jos ei kuulu kotiin, niin mihin sitten kuuluu? Uusi koti ei tunnu paluushokissa kodilta ja vanhakin koti himmenee muistoissa tai muistuu mielessä täydellisenä, mikä aiheuttaa kodittomuuden tuntua (Storti 2001, 19.) Mikäli palaavalla lähetyslapsella ei ole omakohtaisia muistoja tai juuria vanhempiensa kotimaassa, hän voi menettää hetkessä koko siihen asti tuntemansa maailman.

Aineistossa nousi esille paljon paluuseen liittyviä vaikeuksia. Suomeen paluuta kuvattiin kirjoitelmissa ”*luultua vaikeammaksi*” (nainen 6) ja ”*kaikkein vaikeimmaksi asiaksi*” (nainen 7) riippumatta siitä, missä vaiheessa lapsi oli kohdemaahan mennyt ja kuinka kauan hän oli siellä asunut. Vaikeinta oli konkreettinen tavaroista luopuminen sekä ystävien jättäminen. Myös uudessa maassa sopeutuminen pelotti aivan kuten kohdemaahan mennessä. Eräs tutkimushenkilöistä kiteytti hyvin monien lähetyslasten paluutuntemukset sanoessaan ”*vain painovoiman olleen sama*

Suomessa kuin maailmalla” (mies 4). Usean vastaajan kokemus oli myös samansuuntainen kuin lähetyslapsella, joka vanhempiansa ja seurakuntalaisten Suomi-hehkutuksen ympäröimänä kätki hurskaan hymynsä taakse todelliset ajatuksensa: *”Paska Suomi, paska Jumala”* (nainen 9).

Se, ettei mikään muistuta entistä, eikä lähetyslapsella ole aikaa sopeutumiseen esimerkiksi sen vuoksi, että hän menee palattuaan suoraan kouluun, asettaa hänet valtavan paineen alaiseksi. Vaikka nuori osaisikin kielen, hän ei tunne paikallista kulttuuria tai hallitse vaadittavia taitoja, kuten talviurheilua, mikä leventää entisestään kuilua hänen ja muiden nuorten välillä. Kotona ylläpidetystä suomalaisuudesta huolimatta monelta *”Suomessa elämiseen puuttui ’pohja’ ja paljon joutui opettelemaan, että tiesi monet muille päivänselvät asiat”* (mies 10).

”Kun tulimme Suomeen en ollut koskaan maksanut maksuautomaatilla laskuja, en ollut koskaan edes pitänyt pankkikorttia kädessäni, en ollut omistanut omaa tiliä, en tiennyt mitä maitoa kannattaa kaupasta ostaa tai miten ravintolassa tai kahviloissa tilataan ruokaa, kaikki vaatteet ja ruoka oli kamalan kallista, en tiennyt miten hakea opintotukea tai asumislisää...Lista jatkuu vaikka kuinka pitkälle...Jotenkin en millään meinannut antaa itselleni aikaa opetella asioita. Oletin että koska passissani lukee ’suomen kansalainen’ ja koska olen kuitenkin syntynyt Suomessa, niin totta kai minun pitää hallita kaikki asiat. Mutta kun niin ei ollut, minä turhauduin, syytin itseäni ja muita, ja se oli erittäin rankkaa...Ulkomailla sitä antaa itselleen anteeksi kun on kuitenkin vain ulkomaalainen. Suomessa ihmiset eivät tajunneet etten ole aina asunut täällä. Ulkomailla sitä saa olla ulkomaalainen, kotimaassa ei.” (nainen 7.)

Harva osaa odottaa kokevansa itsensä niin ulkopuoliseksi, rauhattomaksi ja kriittiseksi suhteessa muihin suomalaisiin. Tuhlaamisen, väkivallan, etnosentrisyyden ja pikkusieluisuuden näkeminen järkyttävät paluumuuttajaa. Yleisin reagoimistapa näihin asioihin on tuomitsevuus, mikä tuo ihmisestä esille sellaisia uusia puolia, jotka eivät käy yksiin sen kuvan kanssa, mikä hänellä itsestään on, ja pahentaa näin kokemaansa paluushokkia. (Storti 2001, 174.) On sanottu, että lähetyslapselle on

enemmän haittaa muiden ihmisten osoittamasta ymmärtämättömyydestä palattaessa, kuin koko ulkomailla olemisesta. Sosiaalisissa suhteissa hankalaa on se, ettei ketään kiinnosta omat kokemukset tai ettei lähetyslapsella ole ketään kelle tunteitaan jakaa, jolloin hän joutuu kätkemään kaiken sisäänsä.

Kriisivaiheelle on ominaista, että se laukaisee aiempia kriisejä, jotka on jätetty osittain tai kokonaan käsittelemättä. Näin ollen yksilö joutuu ratkaisemaan samaan aikaan sekä akuuttia kriisiä että menneisyydessä haudattuja tunteitaan ja ongelmiaan. (Heiskanen ym. 1997, 118.) Aineistossa tuli ilmi se, kuinka kotimaahan palatessa voivat nousta esille kentällä olleet, mutta siellä maton alle lakaistut ongelmat. Lapsi saattaa ruveta reagoimaan esimerkiksi isän liialliseen poissaoloon vasta lähetyskentältä poistuttaessa (Werkman 1986, 8).

Muutama tutkimushenkilöistä sanoi Suomeen paluun olleen ”helpotus” (mies 1) ja tuntuneen ”vapauttavalta”, vaikka ”pidemmän päälle paluu ei ollut yksinkertainen, kun tajusi itse muuttuneensa” (nainen 5). Paluun positiivisuudesta tai negatiivisuudesta riippumatta tutkimushenkilöt kertoivat sopeutumiseen menneen noin kaksi vuotta. Selvästi vaikeinta paluu oli niillä, jotka eivät valmistautuneet lähtöön, koska se tapahtui yllättäen tai kotimaanloma muuttui lopulliseksi paluuksi.

6.4.4 Kulttuurien välinen ero

Tutkimushenkilöistäni 19 vietti osan kasvuvuosistaan Aasiassa, kymmenen Afrikassa, kahdeksan Euroopassa ja kaksi Etelä-Amerikassa. Tekemäni jaottelu on hyvin suurpiirteinen, sillä aiemmin esittämäni viisi tyypillistä kulttuurien arvoeroa vaihtelee eri maissa saman maanosan sisällä. Tutkimukseni ei keskittynyt kuitenkaan mihinkään yksittäiseen maahan tai saman maanosan eri maihin. Näin ollen en katso tarpeelliseksi yksityiskohtaista tutkimushenkilöiden kohdemaiden analysointia, vaan tyydyn käsittelemään kulttuurien välisiä eroja yleisluonteisemmin ja ennen kaikkea aineistooni tukeutuen lähetyslasterien kokemuksia painottaen.

Aineistosta kävi ilmi se, että nuoremmat lapset kiinnittivät huomiota ennen kaikkea kulttuurin näkyviin asioihin, vanhempien lasten analysoidessa enemmän kulttuurin syvätasoa. Vaikutusta oli myös sillä, oliko lapsi kasvanut kyseisessä kulttuurissa eli oliko hänellä vertailupohjaa esimerkiksi länsimaiseen hyvinvointiyhteiskuntaan köyhään maahan muuttaessaan.

Aasia

Aasiassa eläneet toivat kirjoitelmissa sekä haastatteluissa voimakkaasti esille kulttuurin eroavaisuutta Suomeen verrattuna. ”*Kulttuuri ja ympäristö oli täysin päinvastainen kuin Suomessa*” (nainen 19) tiivistää monen Aasiassa eläneen lähetyslapsen tuntemukset. Aasialainen kulttuuri on häpeäkulttuuri, jossa ei sallita kasvojen menettämistä. Sanaton kieli merkitsee sanoja enemmän. Ihmiset ovat ryhmäorientoituneita ja he kunnioittavat itseään vanhempia ihmisiä. Tästä huolimatta tyttöjen ja poikien ei ole sallittua olla vapaassa kanssakäymisessä toistensa kanssa. (WEC International – International Office 2002, 11–12.) Seuraava kirjoittaja kuvaa tarkemmin kulttuurin pintatasoa ja omaa suhdettaan länsimaisena tyttönä siihen.

”Kulttuuriin oli tottumista. Suomessa on tärkeää, mitä ihminen keskustellessaan sanoo, mutta siellä tärkeintä oli ihmisen ulkoinen olemus ja eleet. Ihan minne vain lähetettiin, täytyi olla parhaat päällä, edustavan näköinen. Puhuessani ilmeitäni ja eleitäni tarkkailtiin ja hyvin pienistä asioista tehtiin suuria johtopäätöksiä. Vaikkakin pukeutuminen on siellä eurooppalaistunut on tavat vielä hyvin perinteisiä. Esim. tytön ei ollut soveliasta katsoa tai puhua pojalle. Kulttuuriin tottuminen oli ehkä vaikeinta siellä. Joskus halusin rikkoa kulttuurisääntöjä ja mennä verkkarit, lippalakki ja puukengät jalassa kaupungille, ja niin minä joskus teinkin kun oikeasti alko ottamaan päähän sen maan kulttuuri.” (nainen 24.)

Kulttuurin näkyvä osa nojaa näkymättömissä oleviin arvoihin.

”Miksi kohdemaani on niin erilainen maa kuin Suomi? Varmasti se johtuu siitä, että he ovat muslimeja. Heillä ei ole samanlaista moraalia ja oikean/vääräntajua kuten suomalaisella. He ihmettelevät, miksi valehteleminen ei ole sinulle jokapäiväistä. He eivät tajua miksi sanot, että opettajan pöydälle unohtamia rahoja ei saa ottaa, ei edes pientä määrää siitä. He eivät ymmärrä, miksi et välitä solvauksista tai haukkumisista. He eivät naura sinulle tässä asiassa jos olet luja. Muista, että tiedät, mikä on oikein ja mikä väärin. Paikallisella kaverillasi se tieto ei ole täysin selvä.”
(mies 13.)

Myös kotimaahan palatessa Aasiassa elänyt lähetyslapsi törmää kulttuurien välisiin eroihin, eikä yhteisymmärrystä oman kulttuurin edustajien kanssa synny välttämättä koskaan.

”Ensimmäiset tuntemukseni Suomesta paluumme jälkeen olivat ristiriitaiset. Toisaalta olin hyvin kiinnostunut tästä synnyinmaastani, mutta toisaalta minua ihmetytti moni asia. Tietty yhteisöllinen lämpö puuttui. Ei ollut talkkaria, joka katsoisi perään, ei naisia juoruamassa ja huutelemassa ikkunoista, ihmisiä oli yleensäkin paljon vähemmän, kaikki oli hyvin hallittua ja hiljaista, lapset viettivät pitkiä aikoja yksinään ja heihin oli vaikea luoda kontaktia. Ihmettelin juoppoja ja punkkareita.” (nainen 13.)

”En koskaan ole voinut täysin ymmärtää oman ikäluokkani suomalaisia ja heidän kulttuuriaan. Välissä on aina ollut suurehko kuilu.” (mies 10.)

Afrikka

Afrikassa asuneet lähetyslapset nostivat esille ennen kaikkea sosiaalisiin suhteisiin liittyviä piirteitä kohdemaansa kulttuurista. Ihmisten ulospäänsuuntautuneisuus sekä erilainen käsitys lapsen ja aikuisen rooleista saivat Suomeen palanneet lähetyslapset kaipaamaan takaisin Afrikkaan. Afrikkalaisissa kulttuureissa perhe merkitsee hyvin paljon. Auktoriteetteja kunnioitetaan ja traditioita vaalitaan. (WEC International - International Office 2002, 12.)

”Ihmiset olivat siellä erilaisia, eloisampia. Suomalaisilla kun on vain kaksi perusilmettä.” (mies 8.)

”Siellä sai olla lapsi. Ei koskaan ollut ympäristön luomaa painetta kasvaa isoksi.” (nainen 10.)

Eurooppa

Euroopan maissa asuneet lähetyslapsekset käsittelivät kulttuurien välistä eroavaisuutta kotimaahan paluunsa yhteydessä, sillä siinä vaiheessa he havaitsivat kohdemaan kulttuurin vaikuttaneen heihin ja saaneen aikaan erilaisuutta erityisesti käyttäytymisen muuttuessa ulkomailla kohteliaammaksi. Vaikka lähes kaikissa länsimaissa uskotaan yksilön autonomiaan, henkilökohtaisiin saavutuksiin ja tasa-arvoisuuteen ihmisten ollessa tehtävääorientoituneita, vaihtelee erityisesti valtaetäisyys eri maiden välillä. (WEC International - International Office 2002, 13–14.)

”Käyttäytymiseni oli - ja on vieläkin - värittänyt kohdemaan malliin. Olin paljon kohteliaampi kuin ikäiseni ja kunnioitin (ainakin näennäisesti, kuten kohdemaassa on tapana) vanhempaa polvea. Koulukavereita hieman ihmetytti, kun halusin kätellä heitä aamulla kouluun tullessa – näin kohdemaassamme tehtiin.” (mies 2.)

”En tule varmaan ikinä ymmärtämään suomalaisten epäystävällisyyttä, epäkohteliaisuutta... miksi suomalaiset eivät tervehdi "kunnolla" tosiaan? vähintään kättelemällä tai poskisuudelmalla??? tulen ihaillemaan paikallisten käytöstä ainakin miesten ja naisten välistä, vaikken tulekaan kaipaamaan heidän välillä loukkaavaa suoraa puhetta. olen iloinen, että olen saanut oppia suomalaisen vaatimattomuuden ja ns. järkevän ajattelutavan - verrattuna paikallisten monimutkaisuuteen.” (nainen 3.)

Etelä-Amerikka

Tutkimushenkilöt, joiden kohdemaana oli Etelä-Amerikka, ilmaisivat kyseisen maan olleen yksinkertaisesti ”ihan jokaisessa asiassa täysin Suomen vastakohta; ilmasto, ihmiset, luonto, kieli, kulttuuri, ym.” (nainen 7). Etelä-Amerikan kulttuureille on tavallisesti tyypillistä perhekeskeisyys ja henkilökohtaisten suhteiden arvostaminen. Ihmiset puhuvat ja käyttävät ruumiinkieltä paljon. (WEC International – International Office 2002, 13.)

Vallalla olevan käsityksen mukaan sopeutuminen on sitä vaikeampaa, mitä suurempi ero lähtö- ja tulomaan kulttuurien välillä on, sillä sitä enemmän opettelua ja uuden omaksumista se muuttajalta vaatii. Aasiassa asuneet toivat paljon ja havainnollisesti esille kulttuurien välisiä eroja, mutta aineistoni perusteella en voi sanoa näiden erojen olevan vaikuttavin syy sopeutumisongelmiin, vaikka ne toki osaltaan vaikuttavat kokonaisuuteen. Vain yksi tutkimushenkilö ilmaisi sopeutumisongelmiensa johtuneen liian suuresta erosta kohde- ja kotimaan välillä.

”kulttuuri ero oli liian suuri aivoilleni ett sairastuin pahasti ja luovuin uskostani jumalaan täysin” (nainen 16).

Katson kuitenkin ongelmaksi myös sen, että saman maanosan sisällä muuttaneet lähetyslapsekset eivät osanneet odottaa erilaisuutta. Näin ollen epärealistinen odotus siitä, että muut ihmiset käyttäytyisivät kohdemaassa samalla tavoin kuin yksilö itse, vaikeutti sopeutumista.

Aineistossa tuotiin esille se, että sopeutumisessa on kyse enemmän henkilökohtaisista ominaisuuksista kuin kulttuuristen erojen suuruudessa.

” Sopeutumiseen ei ole suoranaista yhteyttä kulttuurien erojen suuruudessa, vaan se on enemmänkin henkilökohtainen ominaisuus. Toiset ovat hyviä ja nopeita sopeutujia, toiset tarvitsevat aikaa. Joillakin on asennelukko.” (P. Ylenius, Henkilökohtainen tiedonanto 25.2.2004)

Katsonkin kulttuurieroja olennaisempaa olevan yksilön persoonallisuuden suhteessa vallitsevaan kulttuuriin. Kulttuurinen sopivuus tarkoittaa sitä,

miten hyvin maahanmuuttajan persoonallisuus ja arvot ja sekä vastaanottavan yhteiskunnan normit sopivat yhteen. Tulijan persoonallisuudenpiirteiden poikkeamisen merkitsevästi isäntäkulttuurin normeista on havaittu aiheuttavan enemmän masennusta kuin niillä, jotka sopivat persoonallisuudeltaan uuteen kulttuuriin. (Liebkind 2000, 22.) Tämän näkemyksen mukaan kulttuuriero vaikuttavampaa on yksilön persoonallisuuden ja ympäröivän kulttuurin piirteet. On myös otettava huomioon se, että uusi kieli ja kulttuuri muuttavat yksilön persoonallisuutta. Näen kulttuurien välillä olevan eron vaikuttavan ennen kaikkea sosiokulttuuriseen sopeutumiseen eli mikäli esimerkiksi muuttajan ulkonäkö poikkeaa suuresti paikallisten ihmisten ulkonäöstä, sopeutuminen voi olla hänelle vaikeampaa niiden asenteiden vuoksi, joita muilla ihmisillä on häntä kohtaan. Merkittävää lähetyslapsen sopeutumisessa on myös asuinpaikka. Se, asuuko lähetyslapsi miljoonakaupungissa vai viidakkokylässä vaikuttaa kontaktimahdollisuuksiin ja yhteyden laatuun kohde- ja kotimaassa.

6.4.5 Ikä

Aikaisemmin suurin osa lähetyslapsista syntyi kohdemaassa. Lähetystyöntekijät lähtivät kotimaastaan kahdenkymmenen ikävuoden vaiheilla, sillä heidän uskottiin oppivan uuden kielen ja kestävän terveyttä koettelevia oloja paremmin kuin heitä vanhemmat ihmiset. Nykyään yhä suurempi osa lähetyslapsista syntyy kotimaassa, sillä matkustamisen muututtua helpommaksi ja nopeammaksi vanhemmille on avautunut mahdollisuus matkustaa kotimaahansa synnyttämään. (Pollock ym. 2001, 293.) Mitä nuorempa muuttaa uuteen kulttuuriin, sitä nopeammin oppii kielen ja luo ihmissuhteita eli sopeutuu ja assimiloituu uuden maan kulttuuriin paikallisten ihmisten tukiessa prosessia ottamalla lapsen yleensä hyvin vastaan. Myös etninen identiteetti muuttuu herkemmin. (Ward ym. 2001, 106.) Tämä ei ole kuitenkaan itsestäänselvyys, vaan esimerkiksi kotona ylläpidetty suomalaisuus sekä koulu ja siihen liittyen ystäväpiiri joko

paikallisten lasten, kotimaasta tulevien lasten tai kolmannen kulttuurin lasten keskuudessa muokkaa yksilön etnistä identiteettiä.

“Ei sen ollut väliä missä asui, kunhan äiti ja isä löytyivät läheltä” (nainen 10).

“Olen ehkä säästynyt suuremmilta traumoilta sen takia että Kiinassa olemisen aikakauteni ajoittui varhais lapsuuteen” (nainen 15).

Jos lähetyslapsi lähtee kohdemaahan niin nuorena, että kotimaasta tulee hänelle *”uusi maa”* (mies 6), *”jonne lähdetään, eikä palata”* (mies 10), lopullinen paluu vanhempien kotimaahan tarkoittaa lapsen koko maailman menettämistä. Onnistunut paluu Suomeen edellyttää vuosien saatossa ylläpidettyä kaksikulttuurisuutta kotona tarkoittaen sitä, että lapsi tietää pienestä pitäen olevansa suomalainen. Paras vaihe palaamiseen tällaiselle lapselle, jolla ei ole juuria Suomessa, näyttäisi olevan siinä vaiheessa, kun lapsi on saanut omasta mielestään päätökseen ulkomailla eletyn elämänvaiheen ja on itse on valmis muutokseen haluten Suomeen.

Vaikka lähteminen on helpointa pienen lapsen kanssa, se, että lapselle ehtii muodostua etninen identiteetti ja juuret Suomeen ennen lähtöä, helpottaa tulevaisuudessa, sillä silloin lapsella on olemassa jotain, mihin palata. Tutkimushenkilöni, jotka muuttivat kouluikässä kohdemaahan, suhtautuivat muuttoon positiivisesti, mutta kokivat koulun, kavereiden ja konkreettisten asioiden menettämisen vaikeana.

”Olin 6-vuotias, kun päätimme muuttaa Aasiaan. Siihen aikaan olin oppimassa, millaista on olla täällä ja ketä me tunnemme ja niin edelleen...Ehkä olin hieman utelias ja innoissani muutosta, mutta muistan, että en tykännyt tavaroideni jättämisestä. Olin todella surullinen siitä, että kaikki tavaramme ja omaisuutemme myytiin; myönnän, että itkin myös vähän.” (mies 14.)

”Olin innokas lähtemään, vaikka sukulaisia ja kavereita tuli ikävä” (nainen 8).

”Olin silloin seitsemän ja puoli vuotias, kun me lähdettiin. Olin käynyt täällä siis vasta puoli vuotta ensimmäistä luokkaa. Lähtö täältä oli todella vaikea.” (nainen 4.)

Sekä lähteminen että palaaminen on yleensä vaikeinta murrosikäiselle. Aineistoni perusteella murrosikäiset ovat sopeutumisen kannalta riskiryhmä, sillä kyseiseen ikäkauteen liittyy paljon samanaikaisesti muuttuvia ja vaikuttavia tekijöitä, kuten oman identiteetin etsintä sekä koulun vaihto.

”Jos sinä sattumoisin olet 13-vuotias poika, joka on lähdössä lähetystyöhön, niin ole peloissasi. Vapise. Kammoa sanoja ’lähetystyö’ ja sen maan nimeä, jonne olet muuttamassa. Sillä olet liian vanha..olet valitettavasti 13 vuotta liian vanha. Tulet saamaan ystäviä, mutta he puhuvat kieltä, jota et ymmärrä. Saatat ehkä oppia sen, mutta paljon hitaammin kuin pikkusiskosi ja -veljesi. Kaverisi tulevat nauramaan sinulle, kun et tunne heidän tapojaan jotka ovat voi niin erilaiset kuin Suomessa. Tulet salaa suuttumaan heille, mutta he eivät ymmärrä miksi olet vihainen – heidän vain naurahtivat sinulle, on typerää ja tyttömäistä olla loukkaantunut noin pienestä asiasta. Näin he ajattelevat eivätkä huomaa tunteita, jotka kuohuvat sisälläsi. Et voi muuta kuin hymyillä jotta et kadottaisi ylpeyttäsi ja jatkaa, jatkaa, jatkaa, kunnes vihdoin, monien koettelemusten ja salaisen raivokohtauksen jälkeen olet oppinut heidän kielensä ja tapansa, sääntönsä ja sisäisen, sanattoman arvojärjestyksensä, pelinsä, käytettävien otteiden lujuuden tilannetta kohti, rajat. Arvosi alkaa nousta heidän silmissään. Et ole enää porukan arvojärjestyksen viimeinen. Alat saada entistä parempia ystäviä. Jos olet ottanut päätökseksi kestää näin pitkälle, sinä 13-vuotias poika, onnittelen sinua. Sinulla ei olisikaan muuta vaihtoehtoa.” (mies 13.)

Yhdellä tutkimushenkilöllä, joka muutti 13-vuotiaana kohdemaahan, oli täysin päinvastainen kanta asiaan eli hänelle muutokset murrosiässä eivät tuottaneet ongelmia.

”Sain kuulla siitä että lähdemme Lähetystyöhön puoli vuotta ennen lähtöpäivää [13-vuotiaana]...olin hyvin innoissani ajatuksesta, että viettäisimme vuosia ihan minulle tuntemattomassa maassa ja saisin matkustaa ja kokea paljon uusia asioita.” (nainen 24.)

Myös muutamat pojat, jotka palasivat kotimaahan 13-vuotiaana, kokivat sen hyvänä asiana, sillä ”*paria vuotta myöhemmin identiteettiero muihin suomalaisiin olisi ollut vielä korostuneempi...*” (mies 6). Edellä olevissa lainauksissa käy ilmi se, että pojat ja tytöt kehittyvät eri tahtiin ja näin ollen hyvä lähtö- ja paluukä on myös sukupuolesta riippuvainen.

Mikäli lähetyslapsi viettää kotimaankauden murrosiässä ja muodostaa sinä aikana kiinteitä ystävyys-suhteita suomalaisiin, hänen paluunsa kohdemaahan ei ole helppo. Useat tällaiset tutkimushenkilöt kertoivat rakastaneensa kohdemaataan, mutta palanneensa silti pian takaisin kotimaahan, yleensä muun perheen jäädessä vielä lähetyskentälle. Näistä tutkimushenkilöistäni, jotka palasivat kotimaahan kesken työkauden ilman vanhempiaan, nuorin oli 12-vuotias.

”Lähdöt vaikenivat vain kerta kerralta. Mitä vanhemmaksi tuli, sitä tärkeämmiksi ystävät olivat muodostuneet.” (nainen 10.)

”Yritin toki vielä sopeutua uudelleen saksalaiseen elämänmenoon, mutta ajatukseni harhailivat kotimaassa...” (mies 2).

”Elämä ilman vanhempia oli myös rankkaa...mutta selvisin. En ehkä silloin tajunnut olevani vielä lapsi.” (nainen 5.)

Tutkimusaineistostani oli havaittavissa, että ne lähetyslapsekset, jotka olivat itse päättäneet palata Suomeen kesken vanhempiensa työkauden muuttaen asumaan sukulaistensa tai ystäviensä luo, eivät välttyneet sopeutumisoongelmilta, mutta oma päätös helpotti niiden käsittelemistä. Sama tilanne oli niillä nuorilla, jotka odottivat paluuta Suomeen muuton suomien mahdollisuuksien vuoksi. Kyseessä olivat usein kohdemaassa syntyneet tai vahvan suomalaisen identiteetin omaavat nuoret, joiden muuttosyy liittyi opiskeluun, vaikeisiin sopeutumisoongelmiin uudessa maassa, ”*haluun suomalaistua*” (nainen 5) tai saada lisää vapautta ”*elämän ollessa liian rajoitettua*” (nainen 9) lähetyskentällä.

6.4.6 Sosiaalinen asenne ja sosiaalinen tuki – ystävät

Se, millainen suhde lähetyslapselle muodostuu paikallisiin ihmisiin, vaikuttaa suuresti siihen, pääseekö hän kulttuuriin sisälle, jääkö hän sen ulkopuolelle vai valitseeko hän kolmannen kulttuurin. Ensimmäisten uudessa maassa vietettyjen viikkojen katsotaan olevan merkittäviä sosiaalisille suhteille. Integraatiota eri kulttuurien välillä helpottaa muiden samanikäisten ja samasta etnisestä ryhmästä tulevien lasten läsnäolo. Toverimalli ja mallioppiminen auttavat vaikeuksissa (Alitolppa-Niitamo 1993, 99), mutta lyöttäytyminen yhteen muiden kulttuurishokista ja -stressistä kärsivien kanssa voi olla astumista hukkuvaan laivaan (Ward ym. 2001, 86). Oman kulttuurin ylläpitäminen erilaisin sosiokulttuurisin tavoin on välttämätöntä etnisen identiteetin kannalta, eikä tarkoitakaan nyt väliaikaista lepoa uudesta kulttuurista. Kyse on siitä, että jos lähetyslapsi jää ainoastaan oman kulttuurinsa edustajien tai muiden ulkomaalaisten yhteisöön, hän pysyy ulkopuolisena ja ulkomaalaisena koko ajan paikalliseen kulttuuriin ja sen edustajiin nähden jättämättä ulkomailla asumisesta huolimatta koko aikana kotiaan (Storti 2002, 52.)

Suomalaisia naislähettejä koskevassa tutkimuksessa havaittiin paikalliseen kulttuuriin sisälle pääsemisen olevan välttämätön edellytys sekä lähetystyölle että lähetin viihtymiselle kohdemaassa (Helander 2001, 169). Käytännössä tämä tarkoittaa suhdetta paikallisiin ihmisiin. On eri asia, sanooko lapsi kohdemaan asukkaista puhuessaan, että *”He rakastivat meitä ja me rakastimme heitä”* (nainen 20) vai *”Asuimme muiden lähetystyöntekijäperheiden kanssa samalla asuinalueella. Talojemme ympärillä oli muurit, joiden yli heitimme paikallisia lapsia kivillä.”* (Henkilökohtainen tiedonanto toukokuu 2003.) Paikallisia ihmisiä kuvattiin niin kirjoitelmissa kuin haastatteluissa yleisesti ottaen positiivisesti. He olivat muun muassa *”ystävällisiä ja sosiaalisia”* (mies 6), *”uskomattoman avoimia ja lämpimiä”* (nainen 24) sekä *”ihania ihmisiä”* (nainen 4). Se, miten ihmiset ottivat tulokkaan vastaan, vaikutti paljon siihen, miten hän pääsi mukaan harrastuksiin ja muihin sopeutumista edesauttaviin toimintoihin, sekä yleiseen viihtymiseen.

”Seurakunta siellä oli tosi mukava...Kävin siellä pyhäkoulua niin kuin muutkin...Ilmapiiri seurakunnassa oli kotoinen. Seurakunnassa oli myös lapsikuoro, jossa lauloin. Silloin tuntui hyvältä.” (nainen 4.)

Paikallisten ihmisten lähetyslapseen kohdistamat asenteet sekä kohde- että kotimaassa voivat olla joko sopeutumista edistäviä tai vaikeuttavia.

”Suomalainen nainen kohdemaassa sanoi minulle ennen lähtöämme, että minun kannattaa sitten ottaa huomioon jo siinä vaiheessa, että koulutoverini saattavat ottaa minut ilolla vastaan ja saisin kertoa aina ja kaikkea kokemuksistani, tai sitten minua saatettaisiin alkaa kiusata...” (nainen 11.)

Ympäristön positiivinen suhtautuminen näkyi monen elämässä uteliaisuutena ja erilaisuuden ihannoimisena.

”Kavereita tuli helposti. Kaikki olivat kiinnostuneita tästä uudesta työstä, joka oli nähnyt norsuja ja kirahveja. Minua kierrätettiin ympäri koulua ja sain vastata kysymyksiin kuten: Onko siellä asfalttia? tai Pääsitkö norsun selässä kouluun?” (nainen 10).

Ympäristön negatiivinen suhtautuminen maahanmuuttajaan ilmeni useimmiten koulukiusaamisena, niin kohde- kuin kotimaassa.

”Kaikki eivät kuitenkaan halunneet olla kavereitani...Eräät ylemmällä luokalla olevat tytöt rupesivat kiusaamaan minua. He teettivät minulla heidän matikanlaskunsa ja löivät, jos en tehnyt niitä. Tässä mielessä se oli raskasta. Monena iltana itkin, kun enhän minä niitä laskuja voinut osata. Rukoilin illalla Jumalalta voimaa seuraavaan päivään.” (nainen 4.)

”Minun piti tottua suomalaiseen, koulukiusaajia täynnä olevaan kouluun, opetella mitä sai sanoa ja mitä ei. Opetella rajat.” (mies 13.)

Koulukiusaamista esiintyi niin sisäoppilaitoksissa kuin paikallisissa kouluissa, mutta vain yksi mainitsi ulkomailla tapahtuneen kiusaamisen viitanneen rasismiin.

”Minua kiusattiin, koska olin ulkomaalainen. Eräs minua monta vuotta vanhempi oppilas otti tavakseen etsiä minut käsiinsä ja seurata minua kiusaten koko välitunnin.” (mies 13.)

Lähetyslapsen ja paikallisten lasten suhteiden muodostumisen esteeksi tutkimushenkilöt mainitsivat stereotyyppiä ja elintasoerot.

”Elimme eri maailmoissa elintasossa vallitsevan eron vuoksi. Pelkäsin paikallisia, sillä olin varma, että he tutustuvat minuun vain apua tarvitakseen, minusta hyötyäkseen.” (nainen 9.)

Lähetyslapsi voi valita oman kansallisuutensa edustajien ja paikallisten ihmisten sijaan viettää aikaansa myös muiden kolmannen kulttuurin lasten kanssa, jolloin yhteinen kokemus saa vuosikymmentenkin päästä ihmisen tuntemaan *”muiden lähetyslasterien olevan vieläkin sukulaisia”* (mies 7). Vertaisryhmän antama tuki on lähetyslapselle merkittävää sekä kohde- että kotimaassa. Tarve ihmissuhteeseen ja perheeseen, ihmisryhmään tai kulttuuriin kuulumiseen ovat jokaisen ihmisen perustarpeita. Ihmissuhteissa voidaan jakaa ja löytää uusia puolia itsestä sekä vastaanottaa rakkautta ja tukea, mikä on rikkaan elämän perusta. Tähän tarvitaan ihmistä, jolle ei tarvitse selittää itseään ja historiaansa koko ajan uudestaan. Se, että tietää, kuka on suuremmissa kokonaisuudessa ja miten muut ihmiset toimivat, luo turvallisuudentunnetta ja antaa vapauden kehittyä samojen ratojen toistamisen sijaan. (Maria ym. 2003, 127.) Lähetyslasterien liikkuvan elämäntyylin vuoksi tämän perustarpeen täytyminen ei ole aivan yksinkertainen asia, mutta useimmiten kolmas kulttuuri sosiaalisine verkostoineen vastaa tähän tarpeeseen.

Aineistosta kävi selvästi ilmi, että yksi suurimmista vaikuttajista lähetyslasterien kotimaahan sopeutumisessa ovat verrattavissa olevat toiset (Ward ym. 2001, 86) eli saman kokemuksen jakaneet ihmiset, joiden pelkkä *”..samantapainen elämäntapa kertoi kyvystä myötäelää ja ymmärtää”*. (nainen 18).

”Samastuessaan muihin lähetyslasteriin oppii ymmärtämään ja hyväksymään itsensä uudella tavalla” (mies 7).

Tämä on erityisen merkittävää siksi, että *”Vanhemmat eivät voi ymmärtää, elleivät he ole itse lähetyslapsia”* (nainen 9) ja koska *”..heitä [kotimaankauden aikana Suomesta saatuja ystäviä] ei oikeastaan kiinnostanut missä olimme olleet tai että olimme takaisin Suomessa. En ole koskaan elämässäni kokenut sellaista hylätyksi tulemista ja kamalaa yksinäisyyttä kun silloin koin”* (nainen 7).

Kotimaahan palatessa, niin kotimaankausille kuin lopullisesti, lähetyslapselle voi olla raskasta havaita, että toiset ihmissuhteista ovat kuolleet ja toisten eteen pitää tehdä työtä (Buchanan 1989, 201). Se, että entisillä ystävillä on uudet parhaat ystävät (Storti 2001, 122), eivätkä he, jotka eivät ole samaa kokeneet, kykene ymmärtämään lähetyslapsen kokemuksia (Storti 2001, 25), saattaa eristää maahanmuuttajan hyvin nopeasti muista.

”Palattuani Suomeen en saanut kavereita koulussa, joten vetäydyin omiin oloihini. Sitä kesti kolme vuotta.” (mies 5.)

Monissa kirjoitelmissa ja haastatteluissa suurimmaksi ongelmien syyksi nousi ulkonaisten puitteiden sijaan oma erilaisuus verrattuna suomalaisten nuorten ajatteluun ja toimintamalleihin.

Tutkimukset ovat osoittaneet lähetyslapsen olevan nopeita solmimaan ihmissuhteita ja siirtyvän uuden ihmisen tavatessaan nopeasti yleisestä kanssakäymisestä omien näkemysten esittämisen tasolle (Wickstrom 1998, 159). Lähetyslapset kokevat helposti muut ikäisensä pinnallisiksi, mikä johtuu lähinnä siitä, että heillä itsellään on tietoa ja puhuttavaa monesta eri aiheesta laajan maailmankuvansa ja kokemustensa vuoksi. (Griffiths 2001, 74.) Asian kääntöpuoli se, että *”...vaikka saan helposti ystäviä niin kun muutto taas lähenee, niin niistä ihmisistä pitää taas uudestaan ja uudestaan luopua. Se tekee kipeää. Ja se on saanut aikaan sitä että ei päästä ihmisiä niin lähelle itseään, sillä jos heistä tulee liian läheisiä ja tärkeitä, niin heistä luopuminenkin sattuu enemmän ja on surullista. No, onhan se totta että heihin voi pitää yhteyttä, kirjeitse, mutta se ei ole samaa kuin näkeminen.”* (nainen 15.) 40 %:lla 300 aikuisesta kolmannen kulttuurin lapsesta on tutkimuksissa havaittu ongelmia läheisen tuttavuuden

solmimisessa ja ylläpitämisessä menettämisen pelon vuoksi (Pollock ym. 2001, 138–139).

6.4.7 Koulu

Lasten koulutus on yksi olennaisimmista tekijöistä vaikuttaen niin lähetyskentälle lähtemiseen, siellä viihtymiseen ja sieltä palaamiseen. Hyvin tunnettuja ovat lähetyslasterien katkerat kokemukset sisäoppilaitoksista ja vaikea sopeutuminen takaisin kotimaan koulujärjestelmään, minkä vuoksi akateemisesta kärsimisestä on tullut lähetyslapseuden synonyymi. En kiistä tai vähättele näitä lähetyslasterien kokemuksia, mutta tutkimuksissa ei ole kuitenkaan saatu tämänsuuntaisia todisteita; päinvastoin on osoitettu palaavien lasten olevan akateemisesti vahvoja, mutta sosiaalisesti heikkoja (Foyle 1987, 146). Amerikkalaisten lähetyslasterien älykkyyssosamäärän on havaittu myös olevan keskimäärin 15–20 pistettä korkeampi amerikkalaisten keskitulokseen verrattuna (Sharp 1988, 221). Näin ollen on syytä puhua vain yksilöiden kohtaamista henkilökohtaisista vaikeuksista ja tehdä niiden perusteella suuntaa-antavia yleistyksiä tavoitteena taata tilanteeseen ja yksilöön nähden paras mahdollinen koulutus. Vanhempien tulee olla ennen kaikkea varmoja valinnastaan, sillä muuten he kokevat syyllisyyttä, mikä vaikeuttaa heidän työtään lähetyskentällä, eivätkä he kykene tukemaan aidosti lastaan. (Kennedy 1983, 54.)

Koulumuodon valintaan vaikuttavat lähetystyöntekijäperheen sijainnista riippuvien koulutusmahdollisuuksien lisäksi esimerkiksi lapsen ikä, persoonallisuus, erityistarpeet, oppimistyyli, kielen- ja kulttuurinoppimisen merkitys, perheen taloudellinen taso sekä koulun suoma mahdollisuus sosiaalisiin suhteisiin vertaisryhmän- ja perheenjäsenten kanssa. Ei ole olemassa yhtä oikeaa ja parasta koulutusmuotoa, vaan vanhempien tulee tehdä valinta sen mukaan, miten he lapsensa koulutukseen kuuluvat asiat priorisoivat. Se, millaisen koulutuksen lapsi lähetyskentällä saa, vaikuttaa hänen mahdollisuuksiinsa sijoittua jatko-opintoihin ja työelämään kotimaassa. (McCluskey 1994, 19.) Sen tähden kohdemaassa annettu

koulutus tulee tehdä tulevaisuus huomioon ottaen siten, ettei se tee kotimaahan paluuta mahdottomaksi (Knell 2001, 92). Lasten akateeminen menestys ei saa kuitenkaan muodostua lähetyslasterien sopeutumisen ja lähetystyön kannattavuuden mittariksi, sillä koulun ohella monet muut tekijät vaikuttavat lapsen viihtyvyyteen ja koulun jälkeiseen elämään. (Marttinen 1992, 53.)

Lähetyslasterien koulutusvaihtoehtoista yleisimmin käytetyt ovat kotikoulu, paikallinen koulu sekä kansainvälinen koulu, joita käsitellen seuraavaksi aineistooni nojaten.

1) Kotikoulu

Kotikouluopetuksesta huolehtivat vanhemmat, yleensä äiti. Lasten voi olla vaikeaa ymmärtää vanhempiansa monia eri rooleja, mutta suurimmat vaikeudet kohtaa itse opettaja. Vanhemmilla ei ole aina aikaa, taitoa tai tahtoa paneutua kunnolla lasten opettamiseen. (Bowers 1998, 264.) Kotikoulun puolesta puhuvat muun muassa ”*koulukiusaoksen täydellinen puute ja opettajan täydellinen omistautuminen vain sinulle kun sinulla on tunti. Saat ehkä jopa itse vaikuttaa lukujärjestykseen, tosin et tuntien määrään.*” (mies 13.) Opetus on helposti muokattavissa ottaen huomioon lapsen henkilökohtaisen etenemisvauhdin sekä esimerkiksi lomien ja sairauksien aiheuttamat katkokset koulutyössä. Kotikoulua käyvillä lapsilla on enemmän kosketusta paikalliseen kulttuuriin kuin esimerkiksi sisäoppilaitoksissa olevilla lapsilla. Se, ettei heillä ole koulun kautta sosiaalisia kontakteja, saattaa kuitenkin myös rajoittaa heidän elämäänsä esimerkiksi muslimimaissa. (Pollock ym. 2001, 223.)

Kotikoulun suurin puute on ”*luokkatoverien – siispä kaikkien ryhmätöiden, liikuntatuntien hauskuuden ym. – puuttuminen*” (mies 13). Kaikki lapset eivät ole tyytyväisiä siihen, että he työskentelevät jatkuvan tarkkailun alaisena. Kotikoulu voi olla ensisijainen opetusmuoto tai lisä muissa kouluissa saatuun opetukseen, mutta siellä ei opeteta kaikkia oppiaineita, mikä saattaa muodostua ongelmaksi jatkettaessa opintoja kotimaassa. Tutkimushenkilöillänne vaikeuksia oli ollut lähinnä ruotsinkielen taidon puuttumisesta.

Kotikoulun variaatioina voidaan nähdä yhdistetty kotikoulu, jossa useamman perheen lapset opiskelevat yhdessä ja kotikoulu, jossa toimii satunnaisesti tai kokoaikaisesti ulkopuolinen avustaja. Myös etäopetus /

satelliittiopetus / Internet-opetus ovat mahdollisuuksia lähetylapsen kouluttamisessa. Lapsi pysyy tällöin perheensä parissa, mutta on aktiivisessa kontaktissa sekä koulutetun opettajan että muiden lasten kanssa. (Knell 2001, 94–98.)

2) Paikallinen koulu

Yksityistä tai julkista paikallista koulua käydessään lähetylapsi asuu vanhempiensa kanssa. Hän saa mahdollisuuden nähdä ”*maan todelliset kasvot – paikallisten ikäistensä tavat ja köyhyyden, tilanteen, aseman*” (mies 13) eli kulttuurintuntemuksensa ja kielitaitonsa kehittyä hyväksi, mikä tapahtuu yleensä kuitenkin oman etnisen identiteetin ja äidinkielen kustannuksella. Opetuksen taso, menetelmät, välineet ja filosofia vaihtelevat hyvin paljon koulusta riippuen ja sopeutuminen Suomen koulusysteemiin voi olla myöhemmin hankalaa. Ystävyysuhteet lähetylapsi solmii pääasiassa paikallisten lasten kanssa, mutta hän voi joutua koulussa myös kiusatuksi erilaisuutensa tähden. (Pollock ym. 2001, 226.)

3) Kansainvälinen koulu

Kansainväliset koulut tarjoavat korkeatasoista opetusta ja koulun varustustaso on hyvä, mikä näkyy yleensä myös korkeassa hintatasossa. Opettajat ovat koulutuksen saaneita ja heillä on valmius ottaa huomioon lasten erityistarpeet. Opettajien vaihtuvuus voi kuitenkin olla suuri. Lapsella on mahdollisuus olla aktiivisessa vuorovaikutuksessa muiden oppilaiden kanssa, mikä vaikuttaa etenkin opetusmenetelmiin. Kansainvälisiä kouluja on myös niin monessa maassa, että maasta ja koulusta toiseen siirtyminen on helppoa, eikä katkaise lapsen koulutuksen jatkuvuutta. (Bowers 1998, 268–269.) Kansainvälisessä koulussa arvostetaan monikulttuurisuutta ja pikemminkin korostetaan kuin peitellään lasten juuria (Edlin 1998, 252–254.) Silti lapsen äidinkielen taito ja etninen identiteetti tarvitsevat kansainvälisessä koulussa opiskelemisen ohella vahvistusta esimerkiksi Suomi-, lauantai- tai lomakoulujen muodossa (Marttinen 1992, 55).

”...iltapäivisin paikallisen koulun jälkeen isäni piti minulle suomen koulua, ja sitä inhosin sydämeni pohjasta” (nainen 15).

Mikäli lapsi käy kokopäiväisesti suomalaista koulua, vaarana on eristäytyminen pikku-Suomeen, jonka ympärille jäävät niin paikallinen kulttuuri kuin ihmiset (Marttinen 1992, 59). Myös kansainvälisiä kouluja on kutsuttu omiksi planeetoikseen (Marttinen 1992, 54), joihin kolmannen kulttuurin lapset eristäytyvät tosielämästä.

”Toivo sydämestäsi, että pääset kansainväliseen kouluun. Silloin kaikki sopeutumisvaikeudet ovat vain noin kymmenesosa kertomastani. Voit puhua Englantia, josta on sinulle hyötyä Suomessakin ja jota olet jo ehtinyt Suomessa koulussa hiukan oppia. Voit pelata Play Stationia kaveriesi luona, jotka ovat paikallisen mittapuulla hyvin rikkaita. Sinun ei välttämättä edes tarvitse oppia paikallista kieltä. Koulusi on kuin pieni erillinen Eurooppalais-Amerikkalainen maailma tämän maailman sisällä. Ole onnellinen.” (mies 13.)

Kansainvälistä koulua voidaan käydä myös siten, että asutaan sen yhteydessä olevassa oppilaskodissa. Sisäoppilaitos sijaitsee näin ollen kohdemaassa, mutta vanhempia tavataan koulusta riippuen viikonloppuisin tai loma-aikoina. Tapaamisista muodostuu helposti epätodellisia. Lapset eivät näe vanhempiensa tekemää työtä sellaisena kuin se on ja kaikki yrittävät välttää ristiriitoja. (Marttinen 1992, 63.) Toisaalta loma-ajat voidaan nähdä hyvin merkittäviksi vanhempien ja lasten välisen suhteen rakentajiksi, sillä kyseessä on yhteisen laatuajan viettäminen (Holzmann 1988, 271). Lähetyslapsille muodostuu hyvin kiinteät suhteet muihin koulun oppilaisiin, jotka jakavat kyseiseen elämäntyyliin liittyvät ilot ja surut autenttisesti kanssaan, mutta he eivät opi tuntemaan paikallista kulttuuria, kieltä tai ihmisiä (Pollock ym. 2001, 231).

”Olimme yksi iso perhe kaikkien muiden lähetyslasterien kanssa” (nainen 12).

”Amerikkalaisessa lukiossa meitä oli 13. eri maasta, ja koulu oli sisäoppilaitos, joten sananmukaisesti kasvoimme yhteen muiden oppilaiden kanssa, jotka myös olivat lähettienlapsia. Vaikka olimme eri maista lähtöisin, en ole koskaan kokenut samanlaista yhteyttä kuin heidän

kanssaan koin. He olivat enemmän 'maanmiehiäni' kuin suomalaiset, vaikka minulla onkin Suomen passi.” (nainen 7.)

Mikäli lähetyslapsi on murrosikäinen ensimmäistä kertaa vanhempiensa kanssa lähetyskentälle lähtiessään, muut sisäoppilaitoksessa opiskelevat nuoret eivät välttämättä pidä häntä ”oikeana” lähetyslapsena. Tällainen nuori tarvitsee sopeutuakseen paljon tukea sekä vanhemmiltaan että oppilaskodin hoitajilta. (Chester 1988b, 263.)

Mikäli kansainvälinen koulu on erityisesti lähetyslapsille tarkoitettu kristillinen koulu, esille ei nosteta yhden kulttuurin tapoja, vaan lähtökohtana pidetään Raamatullista mallia kulttuurien tasa-arvoisuudesta. Tämä näkyy käytännössä esimerkiksi siinä, ettei opetus etene suomalaisten suomalaisille tekemien oppikirjojen mukaan, vaan niitä käytetään vain opetuksen välineenä oppilaiden erilaiset kulttuuritaustat huomioiden. (Edlin 1998, 252–254.) Kristillisen koulun työntekijät vaikuttavat lähetyslapsiin omalla arjessa näkyvällä uskollaan hyvin paljon (Bowers 1998, 268–269), mutta kristillinen ympäristö voi tuntua lapsesta tai nuoresta myös ahdistavalta. Ei-kristilliseen sisäoppilaitokseen siirtyminen on hyvin usein lähetyslapselle hankalaa oppilaiden erilaisen arvomaailman vuoksi, sillä *”kristillinen koulu suojelee monilta asioilta”* (nainen 10).

Vaikein asia sisäoppilaitoksiin liittyen on niiden aikaansaama maantieteellinen ero lasten ja heidän vanhempiensa välille. (Chester 1988b). Vanhemmat eivät voi antaa lapsilleen heidän tarvitsemaa tukea, ja heidän vaikutuksensa ja kontrollinsa lapsen elämässä vähenee.

”Oppilaskodissa turvattiin perustarpeet, mutta ikävöin vanhempiani ja sisaruksiani niin paljon, että tuo aika jätti minuun syvän kivun ja katkeruuden” (mies 4).

Yhteensä 800 ennen ja jälkeen vuoden 1947 syntyneiden kolmannen kulttuurin lasten sisäoppilaitoksessa asumisen vaikutuksia vertailtaessa saatiin tulokseksi 40,1 %:n vanhemmista ja 62 %:n nuoremmista lapsista pitäneen kokemustaan negatiivisena. Aiemmin lapset näkivät vanhempiaan keskimäärin 3,6 vuoden välein, kun taas nuorempien ryhmässä pisin erossa oloaika oli 11 kk. Tutkimuksessa tultiin siihen tulokseen, että eron pituus ei

ole vaikuttavin tekijä. Se, että lapset käyvät vanhempiensa luona yhä useammin, tarkoittaa sitä, että heillä on yhä useammin ja enemmän jäähyväisiä ja eroja kuin harvemmin tapaavilla. (Pollock ym. 2001, 291–303.) Tämä jatkuva menemisen ja lähtemisen tuntu aiheuttaa sen, että lähetyslapsi kokee elämänsä olevan ”*riepottelua ympäri maailmaa..kavereiden ja kulttuurien vaihtuessa laidasta laitaan semmoisella vauhdilla ettei meinaa sielu pysyä perässä*” (nainen 7).

Sisäoppilaitosympäristöä itsessään ei ole tutkimuksissa todettu lapselle vahingolliseksi. Vanhempien asenne kyseiseen koulutusmuotoon ja se, mitä loman aikana tapahtuu kotona, ovat paljon olennaisimpia asioita. (Foyle 2001, 193.) Sopeutumista auttavia tekijöitä ovat muun muassa sisarusten läsnäolo sekä tietoisuus siitä, että vanhemmat eivät iloitse lähettäessään lapsen pois kotoa. Asiantuntijoiden lausunnot siitä, minkä ikäisenä lapsi olisi paras lähettää sisäoppilaitokseen, vaihtelevat. Toisten mielestä lapsi sopeutuu parhaiten kuusivuotiaana (Chester 1988b, 261), kun taas toisten mielestä lasta ei tulisi erottaa vanhemmistaan ennen yläasteikää (Gordon 1993, 38).

Lähetyslasterien sisäoppilaitoksesta saamien positiivisten kokemusten on todettu olevan merkittävimmin yhteydessä oppilaskodin vanhempiin. Mikäli he ovat paikalla antamassa neuvoja, turvaa, lohdutusta, hyväksyntää, rakkautta ja tilaa kaikenlaisten tunteiden aitoon purkamiseen lapsen sitä tarvitessa, lähetyslapsi kykenee keskittymään oppilaskotielämän positiivisiin puoliin. (Marttinen 1992, 64.) Oppilaskodin hoitajista tulee lapsille ikään kuin ”*varavanhempia*” (mies 7) eli heidän valintaansa tulisi kiinnittää todella paljon huomiota (Chester 1988b, 262). Joissain tapauksissa myös vanhemmat voivat vuorotella muutaman viikoin jaksoin koululla, minkä tutkimushenkilöt kokivat rikkaaksi ja vaihtelevaksi ajaksi.

Aineistosta nousi esiin kouluongelmien ilmaantuminen ja koulumenestyksen selvä laskeminen Suomeen palatessa, mikä ei ole sinällään yllättävää nuoren joutuessa tottumaan keskeneräisessä sopeutumisprosessissa ollessaan sekä koulussa käytettävän kielen, konkreettisten elementtien ja toimintaperiaatteiden vaihtumiseen (Vikman 1987, 23). Tässä tapauksessa kaikki kouluongelmia kohdanneet tutkimushenkilöt olivat käyneet suomalaista koulua Afrikassa, mutta ongelmien syyt olivat silti moninaiset.

”...pienessä koulussa opintoja seurattiin, holhottiin ja autettiin enemmän...” (mies 6).

”Menin Suomeen tullessa suoraan lukioon. Minulla ei ollut mitään tietoa koulusysteemistä, joten valitsin itselleni täysin väärät aineet kavereideni valintoja seuraillen.” (mies 7.)

”Koulussa oli vaikeaa. Osasin kyllä tapella, mutta Suomessa piti osata puolustautua verbaalisesti solvailua vastaan.” (mies 8.)

Harva koki saaneensa koulusta tukea sopeutumiseen. Opettajat sen sijaan pahensivat tilannetta ymmärtämättömyydellään ja *”papin pojat ovat pahimpia”* (mies 4) -asenteellaan.

6.4.8 Selviytymisstrategia

Lähetyslapsella ei ole usein mahdollisuutta muuttaa ympäristöään ja vaikuttaa siihen akkulturaatioprosessin aikana, joten selviytymisstrategiansa suuntautuu enemmän omien tunteiden käsittelyyn. Näin ollen hän keskittyy itsensä muuttamiseen eli oman suhtautumistavan ja stressaavasta tilanteesta saadun käsityksen muokkaamiseen ympäristöön sopivaksi kognitiivisten strategioiden kautta. Tutkimukset ovat osoittaneet juuri suhtautumistavan olevan kaikkein merkittävin tekijä stressin kokemisessa aiheen välttämisen aiheuttaessa huonoimmat seuraukset. (Ward ym. 2001, 77–78.) Käyn seuraavaksi läpi kirjallisuudessa ja aineistossa esitettyjä selviytymis- ja apukeinoja tilanteen muuttamiseen ja omien tunteiden käsittelemiseen liittyen.

Liikkuvuuden ollessa monikulttuurisuuden ohella merkittävin vaikuttaja lähetyslapsen elämässä, David Pollock on luonut selviytymistä ja sopeutumista ajatellen mallin, joka kattaa lähtemisen kannalta tärkeät osa-alueet. Niiden kunnollinen huomioinnottaminen auttaa lähetyslasta ikään

kuin kokoamaan itsensä ja elämänsä osaset lähdön hetkellä katsomalla realistisesti niin menneeseen, nykyhetkeen kuin tulevaankin. Tämä on edellytys terveelliselle tietyn elämänjakson päättämiseksi ja sen kunnollinen läpikäyminen auttaa uusissa elämäntilanteissa. Kyseisen mallin nimi ”RAFT” (laskea jokea lautalla) tulee seuraavista englanninkielisistä sanoista: reconciliation (sopiminen), affirmation (varmistaminen), farewells (jäähyväisten jättäminen) ja think destination (määränpään ajattelevuus). (Pollock ym. 2001, 200–213.)

Sopiminen viittaa rauhaan niiden ihmisten kanssa, jotka lähetyslapsi jättää lähtiessään. Se on ihmissuhteiden uudelleen rakentamista, anteeksi antamista ja anteeksi saamista. On olennaista ymmärtää, että ongelmat eivät katoa muuton myötä ne taakseen jättämällä. Katkeruus ei tee hyvää kenellekään ja vuosien kuluttua ongelmia on vaikeampi selvittää kuin niiden ollessa akuutteja. Vanhat kaunat vaikeuttavat myös uusien ihmissuhteiden solmimista. (Knell 2001, 57.) Lähtösuunnitelmista keskustellessa isovanhemmat saattavat helposti syyllistää vanhempia ja lapsia siitä, että he asettavat tuntemattomat pakanat heidän edelleen vieden lapset ulkomaille sairastumaan ja kuolemaan (Markkanen 1992, 14). Monet tutkimushenkilöt mainitsivat sairastaneensa malarian, pahan ripulin tai muun sairauden, jonka vuoksi perhe joutui palaamaan väliaikaisesti lähetyskentältä kotimaahan. Terveys- ja turvallisuusriskit ovat siis todelliset, mutta lapset kohtaavat vaaroja kaikissa maissa.

Varmistaminen tarkoittaa arvostuksen osoittamista menneelle, vaikka kaikki siihen liittyvä ei olisi ollut mukavaa tai helppoa. Se saa ymmärtämään, mitä yksilö on saavuttanut kyseisellä elämänvaiheella, tunnustamaan oman elämän siunaukset sekä kohtaamaan muuton mukanaan tuoman ilon ja surun. Lasten on tärkeää osoittaa sanoin tai teoin muille ihmisille arvostavansa heitä ja heidän ystävyystään, sillä se helpottaa takaisinpaluuta ja estää lähtemistä muodostumasta kuoleman kaltaiseksi lopulliseksi tapahtumaksi. (Pollock ym. 2001, 201–202.)

Jäähyväisiä lasten tulisi jättää sekä itselleen tärkeille ihmisille, paikoille, eläimille että omaisuudelle. Erityisesti lähetyslapsi, joka voi menettää koko maailmansa yhdessä lähdössä, tarvitsee omia salaisia aarteitaan, pieniä konkreettisia itselle tärkeitä esineitä, joita ottaa mukaan. (Knell 2001, 57–58.) Tähän vaiheeseen liittyy myös lähtöjuhla. Seurakunta järjestää

lähettiperheelleen lähtöjuhlan, joita voi olla useitakin riippuen siitä, mitkä tahot perhettä tukevat.

”Lähtöjuhlaan asti kaikki meni hyvin...mutta kun paras ystäväni aloitti puhumaan, hän ei pystynyt sanomaan muuta kuin ’Minä’, kunnes hän alkoi itkeä. Lähtöintoni katosi kerralla.” (mies 15.)

”Lähtöjuhlat seurakunnassa olivat mukavia. Niitä varten varattiin aina erikseen vaatteet (esim. tyypilliset thaivaatteet), jotka meidän tuli laittaa päälle. Sitä en aina ymmärtänyt, mutta ajattelin, että lähetystyössä olevien kuuluu niin tehdä.” (nainen 18.)

Määränpään ajattelemisen siirtää ajatukset tulevaan, omien ulkoisten ja sisäisten resurssien tutkimiseen, realistiseen pohdintaan siitä, minne on menossa ja mikä uudessa maassa itseä odottaa (Pollock ym. 2001, 236). Joillakin perheillä on mahdollisuus vierailta kohdemaassa ennen muuttamista, mikä auttaa lasta hahmottamaan konkreettisemmin uuden asuinpaikkansa. Mikäli näin ei ole, vanhempien tulee ottaa huomioon, että lapsen aikakäsitys sekä maantieteellinen tuntemus on erilainen kuin aikuisella. Hän ei ehkä ymmärrä menevänsä ulkomaille muuta kuin lyhyelle lomaretkelle. Vanhemmat voivat auttaa lastaan uuden maan ja sen kulttuurin kohtaamisessa kertomalla ja lukemalla heille paljon aiheeseen liittyvää kirjallisuutta jo ennen lähtöä. Aktiivinen kokeileminen, kuten roolipelien pelaaminen, auttaa myös varmasti lapsen tottuessa näin itselleen tutussa ja turvallisessa ympäristössä uusiin asioihin, kuten lattialla syömiseen tai basaarissa käymiseen. Samalla vanhemmat voivat selittää lapsilleen parhaan kykynsä mukaan eri kulttuurien tavoista ja syistä toimia. (Knell 2001, 58–69.) Lapsia voi tietoisesti opettaa myös erilaisuuden kohtaamiseen ja arvostamiseen (Wright ym. 1998, 90).

”Äitini oli ostanut minulle tummaihoisen nukan, jonka nimeksi tuli Ilomo, jotta kulttuurishokkini sen suhteen ei olisi niin voimakas” (nainen 11).

Varsinaisen matkustamisen aikana vanhemmat voivat lukea lapsilleen kirjoja, mikä luo turvallisuudentunnetta synnyttäessään mielikuvia

aiemmista paikoista ja ajoista, jolloin on luettu samaa kirjaa. Oma lelu merkitsee myös monelle lapselle pysyvää asiaa muuton aikaansaaman yleisen kaaoksen keskellä. Varsinkin vanhemmilla lapsilla heidän vaatetuksensa, korunsa ja muut tekijät ulkoisessa olemuksessaan yhdistävät heitä menneeseen. (Pollock ym. 2001, 237–243.)

Paluumuuttoa ja kotimaahan sopeutumista edistää kotimaassa tapahtuvista muutoksista ajan tasalla pysyminen. Vanhemmat voivat ottaa valokuvia mukaan sekä opettaa lapsia käyttämään tai tulemaan tutuksi tavaroiden ja asioiden kanssa, jotka odottavat heitä kotona. Lapsille olisi myös syytä maalata realistinen kuva kotimaasta. Kielitaito ja suomalaisuuden ylläpitäminen ulkomailla, suomalaiset kaverit, roolimallit ja opiskelupaikka auttavat kotiinpaluussa. Itselleen on osattava myös antaa aikaa sopeutumiseen ja asioiden uudelleen opettelemiseen. Muut ihmiset ovat arvokas apu muuttajan opastamisessa uuden kulttuurin tavoille, mutta avun antamisessakin tulee olla hienotunteinen lähetyslapsen kokemuksia ja persoonaa kunnioittaen.

”Seurakunnassa oli tutut ystävät – heistä oli paljon iloa, mutta silloin tällöin huomasin meidän olevan eri maailmasta. Vaatetustyylistäni huomauteltiin, tapani olivat suomalaisuudesta poikkeavia. Minulle sanottiin suoraan ettei Suomessa noin tehdä tai jos näin tai näin teet me ei kehdata tulla sun kanssa. Ok – yritin väkisin muuttaa tapojani ym. mutta koin sen hyvin raskaana.” (nainen 18.)

Perherutiineista kiinni pitäminen niin koti- kuin kohdemaassa on tärkeää pysyvyyden ja turvallisuuden tunteen luomiseksi. Myös joka lomalla samaan paikkaan palaaminen antaa lapselle ainakin yhden konkreettisen ja pysyvän paikan, jota kutsua kodiksi. Lähetysperheen muutosten keskellä tukipilarina toimii perheen yhdessäolo; avoin tunteiden ilmaiseminen sekä vanhempien osoittama huomio lapselle. Asuinpaikastaan voi tehdä kotinsa, vaikka viipyisi siellä vain vähän aikaa. Tämän voi tehdä sekä materian että rutiinien ja traditioiden kautta. (Maria ym. 2003, 64–66.)

Yhteydenpito muiden lähettiperheiden tai paikallisten ihmisten kanssa antaa lapselle mahdollisuuden kokea sukulaisuutta. Myös kotimaassa asuvien sukulaisten kanssa olisi hyvä pitää välit kunnossa, etenkin jos lapsi

palaa kentältä kotiin ilman vanhempiaan. Kotiin palattua yhteydenpito muihin samaa kokeneisiin lapsiin estää eristäytymästä sekä osoittaa koetun olleen todellisuutta. Lähetysten leireillä, joista muutamat tutkimushenkilöt kertoivat saaneensa apua kotimaahan sopeutumisessa, kerrotaan kulttuurishokista ja opetetaan tunnistamaan sen aiheuttamia ongelmia itsessä, jotta kukaan ei koe olevansa poikkeava. Vaikeita asioita käsitellään vertaisryhmissä ja opitaan siten toisten kokemuksista sekä rakennetaan tukiverkostoa vasta maahan tulleille käsittäen myös käytännön tiedon antamisen. ”Tärkeää, että rakentuu tietoisuus: En ole yksin, en ole poikkeus.” (P. Ylenius, Henkilökohtainen tiedonanto 25.2.2004.)

”En ole joutunut kokemaan yksinäisyyttä siinä, ettei kukaan ymmärtäisi minua ja kokemaani, koska olen onnekseni saanut aviopuolison, joka myös on matkalaukkulapsi. Saamme yhdessä jakaa tätä valtavaa aarretta ja kipua. Voimme ymmärtää jollakin syvällisellä tasolla toisiamme. Sanoitta.” (nainen 13.)

Monet tutkimushenkilöt mainitsivat haluavansa löytää puolisoon toisen matkalaukkulapsen, joka ”ymmärtää, miksi joku keskellä Afrikkaa sijaitseva kivi voi olla minulle niin tärkeä” (nainen 9). Molempien kokema juurettomuus nähdään kuitenkin häiritseväksi eli rakentava suhde edellyttää sitä, että puolisoilla on kosketus johonkin maahan, jonka he kokevat omaksi kodikseen. Vastoin omia käsityksiäni ja amerikkalaisille kolmannen kulttuurin lapsille tehtyjä tutkimustuloksia (Cottrel & Useem 1994), suurin osa tutkimushenkilöistä valitsi kuitenkin kumppanikseen jonkun muun kuin matkalaukkulapsen.

”Kihlattuni on supi-suomalainen mies. En aina käsitä hänen suomalaisuuttaan, niitä perinteitä ja tapoja, mitä hänellä on ja mitä minulla ei ole. Mutta voimme täydentää toinen toisiamme erilaisuudellamme, minä kansainvälisyydelläni ja hän suomalaisilla juurillaan.” (nainen 15.)

Tunteiden käsitteleminen – usko Jumalaan

Yksi suurimmista vaikuttajista lähetyslapsen sopeutumisessa on se, kokeeko hän vanhempiensa tekemän työn arvokkaaksi. Lapsi on valmis kestämaan kipua, jos sen aiheuttama syy on tarpeeksi hyvä. (Pollock 1992, 27.)

”Kun vihdoinkin tajusin miksi siellä ollaan, se tuntui hyvältä. Sain kertoa myös kavereilleni Jumalasta. Tiesin että Jumalan on koko ajan kanssani, eikä minun tarvi olla yksin.” (nainen 4.)

”Saattaa olla vaikeaa elää lähetyslapsena, mielestäni se on sen arvoista, sillä annathan siten muille ihmisille mahdollisuuden oppia tuntemaan Jeesus kertomalla heille Hänestä.” (nainen 23.)

”Kannatti tulla Suomeen, koska äiti sai perustaa päiväkodin, että kaikki lapset saa oppia Jeesuksesta ja kertoa niiden omille äideille Jeesuksesta” (nainen 14).

”..tiedän että selviän siellä minne Jumala minut lähettää ja minulla on aina tarkoitus, miksi hän muuten sinne lähettäisi” (nainen 17).

Jotkut tutkimushenkilöistäni olivat ylpeitä vanhempiensa tekemästä työstä, jotkut olivat katkeria. Aineistostani nousi esille myös kirjallisuudessa esitetty näkökulma, jonka mukaan lasten päinvastaisiin kokemuksiin vaikuttaa muun muassa se, kokeeko lapsi muuton aikaansaamien hengellisten syiden olleen vilpittömät eli onko vanhempien oma elämä yhtenevä saarnaamansa sanan kanssa (Pollock ym. 2001, 195–196).

”Lähetystyöntekijät elävät liian usein vanhan luontonsa mukaisesti: riitelevät, tuomitsevat, ovat kaksinaamaisia, teeskentelijöitä, ulkokultaisia, ym.” (mies 9).

Moniin lähetyslapsiin omien vanhempien antama esimerkki on kuitenkin tehnyt positiivisen vaikutuksen.

”Vielä nykyäänkin, kun minusta tuntuu, ettei Jumala ole olemassa, minun ei tarvitse kuin ajatella, että vanhempani eivät todellakaan ole voineet olla niin tyhmiä, että he olisivat jonkin oudon asian lumoissa ensinnäkin lähteneet ja sitten vielä kärsineet sen kaiken vieraan kulttuurin keskellä. Ajattelen Jumalan siis olevan olemassa, ainakin kunnioittaakseni vanhempiani.” (nainen 11.)

Useat kirjailijat ovat yksimielisiä siitä, että usko Jumalaan vaikuttaa positiivisesti stressi- ja kriisitilanteissa. Perusajatuksena on se, että jos lapsi uskoo jonkun vanhempia tärkeämmän ja voimakkaamman olennon rakastavan häntä siitä riippumatta, mitä elämässä tapahtuu, turvallisuudentunne ja mielenrauha vahvistuvat ja hän saa elämälleen tarkoituksen. Näin uskonnollisessa perheessä kasvaneelle lapselle kehittyvät sellaiset sisäiset voimavarat, joiden avulla hän selviää kaikkien ulkonaisten tukien pettäessä. (Wahlroos 1981, 245; Kimchi & Schaffner 1990, 493.)

Se, miten lähetyslapsi käy paluumuuttoa läpi suhteessa Jumalaan, on jaettavissa ainakin kolmeen eri tapaan (Merrit 1989, 173–177):

1) Jumalaa vastaan kapinoiminen

Lähetyslapsi on saanut ulkomailla asuessaan nähdä Jumalan voiman toimivan käytännössä ja ollut itsekin osa vanhempien palvelustehtävää.

”Minuun teki vaikutuksen, kun muutamat paikalliset perheet halusivat tulla kristityiksi, vaikka se ei muslimikulttuurin keskellä ollut aivan helppoa ja turvallistakaan” (nainen 13).

”Osallistuin vanhempieni mukana lähes kaikkiin evankelioimis- ja seurakuntatapahtumiin. Se oli osa arkeani ja juhlaani – elämäni sisältö.” (nainen 18.)

Kotimaahan palatessa lähetyslapsi voi kokea hengellisen kulttuurishokin tajutessaan, että lähetyskentällä oppimansa tavat ilmaista uskoa ovat erilaiset kuin niillä kavereilla, joihin hän kotimaassa tutustuu. Heidän uskonsa tuntuu nuoresta kovin pintapuoliselta, koska hän on itse elänyt keskellä kristittyjen alakulttuuria. Jumala pitää lähetyslapsesta paluumuuton yhteydessä fyysisesti huolen, mutta sen sijaan, että lapsi luottaisi myös

tunteensa Jumalalle, hän eristäytyy tuntiessaan olevansa paljon kypsempi kuin muut ikäisensä ja katkeroituu syyttäen Jumalaa siitä, että hän ylipäätään joutui lähetyskentälle, jossa hänestä tuli erilainen. (Storti 2001, 174.)

”..salaa, ehkä kuitenkin tiedostamattomasti sen näyttäen sopivan tilaisuuden tullessa, minä olin ylpeä siitä, että minä tunsin maailmaa enemmän kuin nämä tavalliset Suomi-maata tallovat vaaleatukkaiset, joista useimmat eivät olleet käyneet Ruotsin-laivaa tai ehkä Teneriffaa pidemmällä. He eivät tienneet maailmasta mitään. Heidän kirkkojensa nuortenohjelma-ohjaajat kutsuivat muslimia muhammedtilaiseksi. He eivät tienneet mitään siitä maailmasta, jossa olen viettänyt monta vuotta elämästäni.” (mies 13.)

Ekspatriaattien lapset syyttävät vaikeuksistaan yleensä organisaatiota. Lähetyslapsekset syyttävät Jumalaa. On hyvin tärkeää, että vanhemmat ymmärtävät lapsen kapinaa kokematta sitä uhkaksi. Tutkimushenkilöt korostivat sitä, ettei uskoa saa ”puputtaa” (mies 8), vaan että lapsen tulee saada tehdä vanhempien antaman esimerkin pohjalta omien kokeilujen kautta ratkaisunsa ja löytää oma uskonsa.

2) Jumalan hylkääminen

Kaikkien lähetyslasten kohdalla jumalasuhte ei kestä kotiinpaluun aiheuttamia vaikeuksia. Nuori kohtaa omistaan poikkeavia arvoja ja standardeja, ja koska hän ei tahdo olla tunnettu ensisijaisesti lähetystyöntekijöiden lapsena uudessa maassa ja kaveripiirissä, hän pyrkii mukautumaan joukkoon hinnalla millä hyvänsä täyttäen sisäisen tyhjyytensä päihteillä tai muilla hetkellisillä korvikkeilla. (Gordon 1993, 54.)

”Lähetyskentällä olin saanut kuulla Jumalasta koko ajan (koulussa, kotona), ja uskoon minulla oli erittäin vahva pohja, mutta...minua ei opetettu soveltamaan uskoa käytäntöön, vaeltamaan yksin Hengen johdatuksessa, kokemaan Jumalan läsnäolon todellisuutta, toimimaan Hengen lahjoissa. Jos lapselle puhutaan yliluonnollisesta Jumalasta ja pumpataan hänet täyteen jumalallisia odotuksia, mutta ei anneta hänen

odotuksiensa täytyä antamalla hänelle voitelu jossa elää, niin vihollinen käyttää niitä odotuksia hyväksi ja kääntää ne omaan käyttöönsä...Suomeen tulini yläasteelle...Kiinnostukseni oli tietysti liian suuri pysyäkseen pois okkultismista. Sen kautta tuli kaikki muut ongelmat...Ajauduin melko nopeasti 'huonoon seuraan' ja jäin kiinni nikotiinista. Aloin myös ryyppäämään ja kokeilemaan huumeita säännöllisesti.” (mies 9.)

3) Avun etsiminen Jumalalta

Lähetyslapsi voi myös kohdata paluuseen liittyvät ongelmat Jumalan kanssa. Hänen ei tarvitse olla niin riippuvainen muiden ihmisten mielipiteistä ja seurasta, että alistaa Jumalan tahdon kavereiden tahdon alle.

”Ensimmäinen viikkoni koulussa oli kamala! Asuntoloissa nukkui sekä poikia että tyttöjä, suihkut olivat avoimia, ohjelma oli hämärää ja noiden nuorten ihmisten elämäntyyli osoitti että tupakoiminen, juominen ja seksi olivat kaikki se, mikä merkitsi heille jotakin. Olin järkyttynyt – tämä oli niin sanottu 'kristitty' oppilaitos. Halusin keskeyttää saman tien, mutta päätin jäädä siinä toivossa, että kaikki muuttuisi paremmaksi. Jumala oli uskollinen ja tuli pelastajakseni.” (nainen 20.)

Lähetyslapsi voi myös tietoisesti hakeutua muiden kristittyjen seuraan kotimaassa, mikä tukee hänen omaa uskoaan. Hänen ei tarvitse kokea olevansa liian hengellinen tekemään tavallisia asioita, kuten jalkapallonpelausta, uudessa maassa. Ystävyysuhteiden syntymisen edellytyksenä on kuitenkin se, että luopuu omasta ylemmydentunnostaan ja opettelee uuden maan tavoille. (Merrit 1986, 177.)

”Kun olin sitten jo lähes vuoden istunut viikonloput kotona ilman uskovaisia ystäviä, äiti työnsi mut nuorten iltaan. Alku oli vähän hankalaa, mutta pian jo lähestulkoon asuin seurakunnalla. Se oli iso asia. Sain tuntea kuuluvani johonkin ryhmään, ja sain uusia ystäviä.” (nainen 10.)

Suomalaisia naislähettejä koskevassa tutkimuksessa nousi esille täsmälleen samanlaisia asioita uskon suhteesta ulkomailla olemiseen ja sopeutumiseen kuin tässä tutkimuksessa. Uskonnollinen vakaumus antaa tulkinnallisen

viitekehyyksen, jonka kautta hämmentävästäkin tilanteesta tulee osa merkityksellistä kokonaisuutta (Helander 2001, 195). Muutamat tutkimushenkilöt ilmaisivat jokaisen hengellistä työtä tekevän olevan mukana hengellisessä sodassa (Foyle 1987, 22), jolloin vaikeudet ovat hengellistä sodankäyntiä (Helander 2001, 118).

”Rankinta siinä lienee koko perheelle se, että lähetyskentälle menevät joutuvat melkoiseen tuleen, koska henkivaltojen taistelu on niin rajua. Siellä sitä ei välttämättä ymmärrä, mistä se paine ja ahdistus tulee, mutta uskon itse, että tästä syystä monien avioliitot joutuvat koville lähetyskentillä ja lähettien elämiin voi tulla kiusauksia, jotka on mitoitettu tuhoamaan se lähetystehtävä.” (mies 3.)

”Olen nähnyt miten liian monet lähetyslapsen lapset ajautuvat suoraan huumeisiin, mielisairaaloihin, erimuotoisiin terapiaihin, ja jotkut ovat jopa kuolleet.. miksi? Siksi, koska henkimaailma on todellinen, mutta valitettavasti suurin osa lähetystyöntekijöistä (puhun nyt vanhemmista) eivät ole kunnolla varustautuneet sotaan, ja siksi laittaa omat lapsensa vaaraan, jopa ’uhraa’ ne oman epäuskonsa ja epäkuuliaisuutensa tähden.” (mies 9.)

Useat tutkimushenkilöt kertoivat uskon auttaneen heitä muutoissa ja vaikeuksien kohtaamisessa sekä oman elämän pohjan ja identiteetin luomisessa.

”Jumala oli kanssani koko ajan sillä en olisi selvinnyt niistä tilanteista yksin” (nainen 4).

”Toisaalta erikoisilla elämänvaiheilla on myös arvonsa. Niiden pohjalta syntyy avara, moninainen kuva maailmasta. Ehkä olen myös pyrkinyt rakentamaan elämäni perustan pysyvämpiin arvoihin, kun koti ja ympäristö ovat vaihtuneet niin usein.” (mies 2.)

Toisten tutkimushenkilöiden mielestä usko Jumalaan on ollut kaikista merkittävin auttava tekijä elämässään. Myös tietoisuus siitä, että muut ihmiset rukoilevat lähetysperheen puolesta, auttaa hankalissa tilanteissa. On

vaikea sanoa, kuinka paljon rukous todella merkitsee lapselle kohdemaassa asuessaan vai onko tietoisuus sen merkityksestä tullut tutkimushenkilöille vasta aikuisuuden myötä.

”Koko perhe tarvitsisi herkeämättömän rukoustuen koko sille ajalle, kun he ovat siellä. Kai Jumala on sen juuri niin tarkoittanutkin, että jokaisella lähetillä ja lähetysperheellä olisi esirukoilijat, jotka tuntevat Hengessä, missä mennään, tuntevat Jumalan sydämen liikkeet ja voivat niin kantaa koko perhettä Hänen eteensä lakkaamatta. Rukoilijat, jotka tuntevat Jumalan äänen ja joiden sydämille Hän voi laskea juuri ne rukoukset, jotka sillä hetkellä on rukoiltava.. niin lasten kuin vanhempienkin kannalta oman Jumalasuhteen hoitamisen rinnalla on äärettömän tärkeää, että joku rukoilee. Koko lähetysperhettä ajatellen on hyvin kallisarvoista, että olisi joku tai jotkut, jotka rukoilevat ja etsivät Herraa koko perheen puolesta.”
(mies 3.)

Tutkimushenkilöiden kokemukset lähetyskentällä ovat omien sanojensa mukaan vaikuttaneet jumalasuhteeseensa. Moni on joutunut käymään lapsuutensa kipua aiheuttaneita kokemuksia läpi suhteutettuna kuvaan armollisesta ja rakastavasta Jumalasta.

”Olen joskus ihmetellyt, miksei Jumala voisi kohdella omiaan vähän hellemmin” (mies 2).

Tämä pohdinta on saanut lähetyslapsen muuttamaan kuvaansa Jumalasta, kuten seuraavat esimerkit osoittavat:

”Oma Jumalani on eri kuin vanhempieni matkaan lähettävä Jumala” (mies 4).

”Lapsuudenuskoni on karissut” (mies 5).

”Oman minän pienuus on korostunut, eikä ole ollut tarvetta kyseenalaistaa Jumalan olemassaoloa. Olen nöyrä Pyhän edessä.” (nainen 5.)

Pohdinta on myös saanut aikaan ”henkilökohtaisen uskonratkaisun tekemisen” (nainen 5), ”lähetystyöhön lähtemisen” (nainen 18) ja ”uskosta Jumalaan luopumisen” (nainen 16). Toki tutkimushenkilöiden joukosta löytyi myös niitä, jotka eivät ole kokeneet minkäänlaista kriisiä tai pohdintaa jumalasuhteeseensa liittyen, vaan he ”ovat kasvaneet kristittyinä eivätkä voisi kuvitella itseään minään muuna pitävänsä” (mies 6).

Suhtautumistapa

”Lähetyslapseus on joko rikkaus tai kompastuskivi ihmisen elämässä” (nainen 9).

Jokaisen lähetyslapsen kohde- ja kotimaassa kohtaamat tilanteet ovat ainutlaatuisia näennäisestä yhtäläisyydestään huolimatta. Se, miten yksilö suhtautuu elämäntilanteisiinsa ja miten ne vaikuttavat yksilön elämään, on pitkälti oman asenteen varassa. Ihminen ei voi elää yli uskonsa, mutta ihmisellä on mahdollisuus valita, mitä uskoo. Hän voi valita totuuden ja valheen välillä. Hän voi valita elää menneisyydessä tai tässä hetkessä. Hän voi valita antaa anteeksi tai hautoa katkeruutta sisällään. Hän voi valita, tekeekö menneisyydestään itsellensä vahvuuden vai heikkouden. Elämä on sitä, mitä siitä itse tekee.

Aineistossani asenne ilmeni suhtautumistapana ja tietoisena valintana niin sopeutumisen kuin ongelmien yhteydessä. Uuteen kulttuuriin mennessä lähetyslapsekset kuvasivat ottaneensa ”..kaiken uutena, ihmeellisenä ja tutustumisenarvoisena vastaan” (nainen 11) tai koska he ”eivät tietoisesti halunneet sopeutua, niin ei tapahtunut” (nainen 23). Myös katkeroitumiseen hyvin monet suhtautuivat ”en ole jaksanut katkeroitua” (mies 5) tai ”Katkeroituminen ja kapina on normaalia - kaikkihan ovat katkeria jostakin” (mies 12) -asenteella, toisten tutkimushenkilöiden pitäessä kiinni katkeruudestaan sanoen: ”Katkeruus vanhempiani kohtaan ei poistu koskaan” (mies 4).

Lähes jokainen tutkimushenkilö kertoi tai kirjoitti tietävänsä niitä lähetyslapsia, joilla on ollut vaikeita kokemuksia lähetyskentällä. Tarkoitin tällä pidempiaikaisia sopeutumisongelmia, jotka ilmenevät esimerkiksi

sairautena tai itsemurhana, vastakohtana väliaikaisille paluushokin aiheuttamille reaktioille.

*”Kyllä sinä meidät tunnet,
me oomme niitä, jotka viedään lähetysmaille
vanhempiemme työn tähden.
Kyllä sinä meidät tunnet,
me oomme niitä, joiden lapsuus pannaan likoon
evankeliumin tähden.
Ja mitä sinä haluat minusta, saatana,
kun herätät keskellä yötä,
kun kerrot, että tästä alkaa katkeruutes
minäkin tein lähetystyötä!”*

*Kyllä sinä meidät tunnet,
me oomme niitä, jotka viedään kotoa kauas
evankeliumin tähden.
Vajoaisinko itsesääliin,
kiroisinko vanhempani, kiroisinko työnsä,
murtuisinko toisten nähden?”* (Pörsti 1991, 88.)

Aineistostani nousee esille menetysten, erojen ja koulukiusaamisen aiheuttamaa surua, kipua, vihaa ja katkeruutta, mutta ne tuotiin esille, ymmärrettävää kyllä, yksityiskohtiin menemättä. Eräs tutkimushenkilöistä mainitsi, etteivät *”ihmiset vain puhu vaikeista kokemuksistaan tai ongelmistaan lähetyskentällä, sillä on kiellettyä arvostella. Kaiken kuuluu olla niin siistiä.”* (mies 5).

On totta, että lähetyslapsen ei ole aina helppo tuoda ongelmiaan julki, sillä edustaessaan Jumalaa vieraan kulttuurin keskellä ongelmien esille tuominen voidaan kokea kapinaksi niin vanhempia kuin Jumalaa kohtaan ja leimataan helposti hengelliseksi heikkoudeksi. Voi myös olla, ettei lähetyslapsella ole sellaista ihmistä, kenelle jakaa vaikeita kokemuksiaan. Ongelmat saattavat vaikuttaa vähäpätöisiltä ja niiden muisteleminen turhalta vuosien päästä tapahtuneesta.

”Se oli todella vaikeaa [koulun aloittaminen Suomessa]. En siitäkään ajasta paljoa muista, varsinkaan siksi, kun noin vanhoja asioita ei tule usein muisteltua eikä kyllä ole oikeastaan kenelle tai miksi kertoakaan..” (nainen 11.)

Suru on luonnollinen reaktio menetykseen (Elstad 2002, 84). Menetykset ovat osa jokaisen ihmisen elämää, mutta lähetyslasterien liikkuva elämäntyyli altistaa heidät ikäisiään enemmän lähtöjen aiheuttamalle surulle. Lähetyslapsi voi menettää koko siihen asti kokemansa maailman, statuksen, elämäntyylin, omaisuuden, ystävyysuhteet, roolimallit sekä alakulttuuriyhteisön ilman hautajaisia yhdessä muutossa (Pollock ym. 2001, 167–172). Lapsen kärsimyksistä tulee epäeettistä siinä vaiheessa, kun lapsi joutuu operoimaan ongelmiaan riittämättömän tuen kanssa (Foyle 2001, 195).

Suru on aikaa vievä prosessi, mutta lähetystyöntekijöillä on yleensä niin kova tarve siirtyä maantieteellisesti ja henkisesti seuraavaan kohteeseen heti edellisen jätettyään, ettei lähetyslapselle jää aikaa surra. Lapsen edellytetään olevan reipas ja rohkea eli hänelle ei anneta aina lupaa surra ja olla heikko. Vanhemmat saattavat huomaamattaan mitätöidä lapsen surun lohduttaessaan häntä korostamalla vain etuja, joita muutto tuo tullessaan. Se, etteivät he näe menetyksen merkittävyyttä lapsen näkökulmasta, antavat omalla käyttäytymisellään esimerkin surun kieltämisestä tai hengellistävät asian ”älä itke vaikeuksien tähden, sillä tehtävämme on suuri maailmanpelastus” -asenteella, saa lapsen häpeämään suruaan ja sen ilmaisemista. Vaikka lapsella olisi ihminen, joka oikealla tavalla tukee häntä surussa, voi olla, ettei hän itse uskalla kohdata tilannetta. Hän voi pelätä sitä, että kohdatessaan menneisyyteen sisältyvän kivun hän samalla kieltää siihen liittyvän ilon ja hyvät asiat. Usein ihmisellä on myös tapana uskoa ajan parantavan haavat ja olla siten tunnistamatta surun aikaansaamia käyttäytymismalleja omassa elämässään. (Pollock ym. 2001, 165–182.)

Ongelmat syntyvät siitä, kun lapsella ei ole kykyä, uskallusta, halua tai mahdollisuutta ilmaista ikäviä tunteitaan, jolloin ne tulevat ulos epäterveinä reaktioina. Itkemättömien itkujen ilmenemismuotoja lähetyslapsella on monia. Hän voi kieltää tunteensa pelätessään, ettei kestä tunteiden aikaansaamaa kipua, tai ettei pysty pitämään niitä hallinnassaan. (Elstad

2002, 47–52.) Hän voi masentua, sillä elleivät tunteet pääsee ulospäin, ne kääntyvät sisäänpäin. Hän voi vetäytyä tai piiloutua hengellisyyden taakse tai kostaa vanhemmilleen. Hän voi kapinoida niin sisäisesti kuin ulkoisesti. Hän voi kärsiä surua muiden ihmisten puolesta eli esimerkiksi itkeä nähdessään jätettävän jäähyväisiä. Hän voi ilmaista tukahdutettua surua myös vihalla eli puolustautumalla aggressiivisuuden taakse. Suru voi nousta esille myös vasta vuosien päästä esimerkiksi oman lapsen syntymän yhteydessä, jolloin lähetyslapsi miettii, miten hänen vanhempansa pystyivät lähettämään hänet pois kotoa sisäoppilaitokseen, jos he rakastivat häntä yhtä paljon kuin hän rakastaa omaa lastaan. (Pollock ym. 2001, 176–181.) Myös seuraavat minän puolustuskeinot ovat nähtävissä lähetyslapsen elämässä:

◆ Muurin rakentaminen

Lähetyslapsset vetäytyvät herkästi omiin oloihinsa joko fyysisesti tai konkreettisesti. He voivat olla lähellä, mutta samalla kaukana, mikä johtuu siitä, että he muuraavat ulkopuolelleen kaiken haavoittavan itsenäisyytensä muuttuessa eristäytymiseksi, ”en välitä kenestäkään, enkä tarvitse ketään” -asenteeksi.

◆ Arvosteleminen

Kaktuksella on piikkejä suojelemaan sitä. Samoin myös lähetyslapsi voi kääntyä kriittisenä vanhempiaan, Jumalaa tai lähetysjärjestöä vastaan pyrkiessään pääsemään eroon ahdistavista tunteista.

◆ Torjuminen

Lähetyslapsset osaavat lähestyä ihmisiä nopeasti, mutta myös irtautua nopeasti ja päästää toisen ihmisen ikään kuin liian nopeasti menemään. Se, että torjuu toisen ihmisen ennen, kuin hän ehtii torjua, suojaa minää.

◆ Toiseen ihmiseen kietoutuminen

Lähetyslapsi voi kokea niin suurta turvattomuutta ja menettämisen pelkoa, että takertuu niihin ihmissuhteisiin, jotka hänellä on, uskaltamatta päästää irti.

◆ Kaikille ihmisille mieliksi oleminen

Lähetyslapsset ovat usein ihmisten miellyttäjiä, eivätkä he tahdo murehduttaa vanhempiaan tai ympärillään olevia ihmisiä. Heidän on kuitenkin löydettävä joku, jolle jakaa rehellisesti niin negatiiviset kuin positiiviset tunteensa tietäen, että he ovat hyväksytyjä ja rakastettuja senkin jälkeen.

◆ Toisten auttaminen

Lähetyslapsi on voinut periä vanhemmiltaan ”pala loppuun Kristuksen vuoksi” -ajatustyylin ollen valmiita antamaan muille sen, mitä itselleen kaipaa. Ihminen voi kokea syyllisyyttä, ellei kykene auttamaan hädässä olevaa, mutta myös hylkäämisentunteen, ellei hänen apuaan oteta vastaan.

◆ Heikkona oleminen

Se, että lähetyslapsi asettuu uhrin rooliin, pakottaa muut ihmiset keskittämään huomionsa häneen.

◆ Klovnina oleminen

Huumori on yksi suurimmista auttavista tekijöistä stressitilanteessa, mutta se, että pyrkii nauramaan itselleen aina ennen muita ihmisiä, on naamarin taakse kätkeytymistä ja todellisen minuuden peittämistä. Emotionaalisesti tukahtunut ihminen pitää tunteensa kontrollissa, jolloin hän ei kykene kokemaan kipuakaan. Nauru voi peittää taakseen itkun ja vihan.

◆ Uran tai maineen tavoittelu

Lähetyslapsi voi kokea syyllisyyttä siitä, että ei palaa aikuisena lähetyskentälle tai että hän palaa sinne, vaikka kykenisi toimimaan tehokkaasti kotimaassakin. Tämä saattaa johtaa tavoittelemaan erilaisia asioita ja arvoja vain todistaakseen itselleen ja muille olevansa onnistunut ihminen.

(Elstad 2002, 14–20; Foyle 1992, 86–87; Gordon 1993, 116; Wickstrom 1998, 154–163.)

Suru etenee yleensä kieltämisen, vihan, neuvottelun ja masennuksen kautta hyväksyntään eri vaiheiden ollessa kestoiltaan, vaikutukseltaan ja huomattavuudeltaan erilaisia. Olennaisinta on kuitenkin itkemättömien surujen tiedostaminen, sillä se, mitä yksilö ei tiedosta, tekee jotakin hänelle, kun taas sille, minkä hän tiedostaa, hän voi tehdä jotakin. (Elstad 2002, 8.)

Samanlaisista olosuhteista tulleista lähetyslapsista osa käänsi kohtaamansa kivun voitoksi osan jäädessä kipuun. Kulttuurin muutos voi tuoda mukanaan ahdistusta, mutta se voi myös motivoida sopeutumaan ja lisäämään joustavuutta, mikä puolestaan lisää itseluottamusta ja pätemisen tunnetta (Liebkind 1994a, 34). Elämäkriisit voivat kasvattaa henkisesti, sillä elämänmuutos ei ole vain loppu entiselle, vaan myös alku uudelle (Heiskanen ym. 1997, 118). Tutkimushenkilöiden joukossa oli kaksi ammattimuusikon uraa jo vuosikausia tehnyttä henkilöä, jotka itse sanoivat

”lähetyslapseuden herättäneen heissä luovuuden” (mies 7) tai ”antavan aiheen lauluihinsa” (mies 4).

Samalla henkilöllä saattoi esiintyä täysin päinvastaisia suhtautumistapoja samoihin asioihin. Näen tämän olevan yhteydessä siihen, että lähetyslapseus tuo mukanaan niin iloisia ja helppoja kuin surullisia ja vaikeita tilanteita ja tunteita, jolloin *”aallonpohjassa ollessaan kiroaa lapsuutensa ja vanhempansa”* (mies 4) ja hyvänä päivänä kokee, että on *”syntymälahja olla lähetyslapsi”* (mies 7). Elämässä ei voi aina valita mukavinta vaihtoehtoa, vaan on annettava haasteille ja kivulle mahdollisuus kasvattaa yksilöä (Morris 1998, 181), kuten seuraavat lainaukset tuovat ilmi.

”Lapsuuden kivut ovat kasvattaneet toleranssia - pienet iskut ei enää kaada” (mies 4).

”Vaikeat kokemukset voi kääntää voitoksi” (mies 7).

6.4.9 Persoonallisuus

”Onnettomuudet ovat kuin veitsiä, joista on meille joko hyötyä tai joista saamme haavan riippuen siitä, tartummeko niihin kädensijasta vai terästä” (Miller 1986, 54).

Psykologit ovat havainneet toisten lasten olevan immuunimpia stressille ja joustavampia selviytymän kriisistä kuin toiset (liite 6). Lähetyslapsia käsittelevässä kirjallisuudessa puhutaan joustavista lapsista, joilla on kykyä sopeutua ja palautua helposti vastoinkäymisistä tai muutoksista (Morris 1998, 181). Ongelmat eivät nujerra näitä lapsia, vaan he nujertavat ongelman (Miller 1986, 57). Katson itsetunnon sekä hallinnantunteen olevan vaikuttavimmat osatekijät joustavien lasten persoonallisuudessa.

Itsetunto

Itsetunto on totuudenmukaista tunnetta siitä, että on hyvä. Mikäli ihminen näkee itsessään enemmän hyviä kuin huonoja ominaisuuksia, hänen itsetuntonsa sanotaan olevan hyvä. Itsetunnossa on kuitenkin erilaisia osaluokkia, joiden erilainen arvostaminen saa aikaan sen, että ihmisen itsetunto vaihtelee alueittain sekä myös ajallisesti. (Keltikangas-Järvinen 1994, 26–30.) Itsetunnon katsotaan rakentuvan neljästä tekijästä; muiden kunnioittamisen lähteenä olevasta itsekunnioituksesta, itsetyytyväisyydestä, ihannekuvasta, jonka kaltainen yksilö haluaisi olla sekä itsearvostuksesta. Itsearvostus on itseen luottamista, sitä, että pystyy ottamaan muiden ihmisten arvioinnit rakentavasti vastaan ilman, että ne romuttavat hetkessä omat käsitykset. (Heiskanen ym. 1997, 41.) Se, mitä ihminen ajattelee itsestään ja omasta arvostaan ei ole aina sama kuin se, mitä hän kertoo ja ilmaisee käytöksellään itsestään muille ihmisille. Viimeksi mainittua voidaan pitää julkisena itsetuntona ensiksi mainitun ollessa yksityinen eli varsinainen itsetunto. Tasapainoisella ihmisellä ei ole suurta eroa yksityisen ja julkisen itsetunnon välillä. (Keltikangas-Järvinen 1994, 21.)

Itsetunto ei ole perinnöllinen ominaisuus, vaikka jotkut perinnölliset ominaisuudet, kuten, kypsymis- ja kehitysnopeus tai temperamentti, sekä sukupuoli ja asema sisarusjärjestyksessä vaikuttavat itsetunnon kehitykseen. Lapsi rakentaa syntymästään lähtien itsetuntoaan sosiaalisissa kontakteissa. Tämä tapahtuu sen mallin mukaisesti, miten hänen ympärillään olevat ihmiset hoitavat ja arvostavat häntä, mitä he odottavat häneltä sekä miten he suhtautuvat lapsen suorituksiin ja epäonnistumisiin (Elstad 2002, 114–119; Keltikangas-Järvinen 1994, 176–178.)

Tutkimusten mukaan lapsen hyvä itsetunto liittyy vanhempien käyttämään auktoritatiiviseen kasvatustyyliin. Tämä tarkoittaa vanhempien olevan vaativia ja kontrolloivia, mutta samanaikaisesti rationaalisia, lämpimiä ja avoimesti keskustelevia sekä lapsen mielipiteet huomioonottavia. Vanhempien sallivuus on siis rajallista, mutta lasta ohjataan oikeaan suuntaan kiittämällä ja onnistumista palkitsemalla rankaisemisen sijaan. Perheessä on kiinteät siteet vanhempien ja lasten välillä perhe-elämän ollessa tasa-arvoista. (Keltikangas-Järvinen 1994, 166–169; Mussen 1979, 99–101.)

Vaikka perheenjäsenten suhtautumistapa yksilöön on ratkaisevassa asemassa yksilön itsetunnon kehittymisessä, lähetylapsia koskevassa tutkimuksessa on havaittu positiivinen yhteys lapsen sisäoppilaitoksessa asumisen keston ja itsetunnon vahvuuden välillä (Chester 1988b, 261). Tämän katsotaan olevan yhteydessä siihen, että itsetunnon kehitys vaatii kuulumista johonkin eli vertaisryhmän antamaa sosiaalista hyväksyntää. Sisäoppilaitoksessa lähetyslapsi on jatkuvassa sosiaalisessa kanssakäymisessä ja palautteen sekä arvostuksen antajina hänelle toimivat mahdollisesti useammat tahot kuin silloin jos hän asuisi kotona. Hyvin pieneen rodulliseen, uskonnolliseen tai kielelliseen vähemmistöön kuuluvien itsetunto on yleensä heikompi kuin valtaväestöön kuuluvilla. Sisäoppilaitoksessa lähetyslapsi on vertaistensa parissa ja välttyy näin pahimmalta erilaisuuden aiheuttamalta uhkalta. (Chester 1988b.)

Itsetunnon katsotaan olevan lapsen perhe- ynnä muiden suhteiden laadun lisäksi seurausta hyvästä itsetuntemuksesta (Klemi 1988, 173). Itsetuntemus auttaa hyväksymään erilaisuuden sekä kohtaamaan muutoksia (Wright ym. 1998, 87). Hyvin tunnetun Joharin ikkuna -mallin (liite 7) mukaan yksilön on sitä helpompi tulla toimeen itsensä ja muiden ihmisten kanssa, mitä pienempi hänen salattu ja samalla myös peitelty alueensa on. (Heiskanen ym. 1997, 130.)

Hyvä itsetunto vaikuttaa ihmisen elämässä monilla tavoilla. Itsetunnoltaan vahva ihminen suhtautuu usein optimistisesti elämään, mikä lisää elämäntyytyväisyyttä. Hän uskoo sisäiseen kontrolliin ja sisäiseen vastuuseen ollen itsenäinen ja riippumaton muiden mielipiteistä oman elämänsä ratkaisuisissa. Hän luottaa ja arvostaa itseään uskaltuen asettaa korkeita vaatimuksia ja ottaa haasteita vastaan. Hän sietää myös epäonnistumisia ja pettymyksiä. Hyvän itsetunnon omaava ihminen kykenee arvostamaan muita ihmisiä ja ottamaan heidät huomioon. Se, ettei yksilön tarvitse tukea jatkuvasti erilaisin toimin omaa itsetuntoaan, vapauttaa hänet siirtämään huomion itsestä muihin ihmisiin. Hyvä itsetunto ja itsetuntemus helpottavat myös sosiaalista sopeutumista, mutta eivät ole kuitenkaan sen tae. (Keltikangas-Järvinen 1994, 17–43.)

Hallinnantunne

Yksilö tarvitsee erityisesti siirtymävaiheissa elämänhallinnan taitoa eli tunnetta siitä, että pystyy pitämään elämänsä langat omissa käsissään (Heiskanen ym. 1997, 65). Hallinnantunteen voidaan olevan lähellä saavutusperäistä itsetuntoa (efficacy-based self-esteem). Oppiessaan ympäristön olevan hallittavissa, ihminen omaksuu itsestään käsityksen pystyvänä ja menestyvänä ihmisenä. Rakentavan elämänhallinnan keskeisimmät tekijät liittyvät ihmisen kykyyn tunnistaa ja käsitellä omia tunteitaan. (Maria ym. 2003.) Tätä kutsutaan myös tunneälyksi eli kyvyksi yhdistää rationaalinen ajattelu omien tunteiden tunnistamiseen ja hallitsemiseen sekä vastaavien tunteiden havaitsemiseen muissa. Ihmiset, jotka ovat varmoja tunteistaan ja tunnistavat ne heti niiden herätessä, hallitsevat paremmin elämäänsä kuin muut. Heillä on kyky säädellä mielialaansa eli hyvän ja pahan tuulen tasapainoa. Tunneälyyn kuuluu myös kyky motivoitua. Saadakseen itsensä motivoituksi yksilöllä täytyy olla selkeät tavoitteet elämässä ja optimistinen perusasenne eli vankka luottamus omiin kykyihinsä. Olennaista on lisäksi se, että yksilö kykenee hallitsemaan mielitekonsa päämäärän saavuttamiseksi. (Goleman 1999.)

Sisäiseen kontrolliin uskomisen eli sisäisen hallinnan on katsottu olevan akkulturaatiossa yksilön persoonallisuudenpiirteistä vaikuttavin. Se, että lähetylapsi kokee Jumalan lähettäneen hänet vieraan kulttuurin keskelle ilman lapsen omaa vaikutusmahdollisuutta asiaan, viittaa ulkoiseen kontrolliin. Näin ollen tutkimushenkilöiden usko kontrolliin ja vastuuseen näytti olevan yhteydessä omaamaansa jumalakuvaan. Mikäli lapsella oli ulkoisen kontrollin lisäksi usko omaan valinnanvapauteen eli sisäiseen vastuuseen, hän oli tyytyväinen Jumalan antamiin mahdollisuuksiin ja eli Korkeamman Voiman asettamissa puitteissa. Suurena vaarana on kuitenkin myös ulkoiseen vastuuseen uskomisen, mikä johtaa omasta elämästä irti päästämiseen ja omien vaikutusmahdollisuuksien luovuttamiseen täysin Jumalalle.

6.4.10 Sosiaalinen tuki – perhe

Vaikuttavimpana tekijänä ja pohjan luojana yksilön luonteenpiirteiden kehittymisessä toimii perhe. Terve perhe perustuu nöyriin vanhempiin. Mikäli perheilmapiiri on hyvä ja turvallinen, lapsella on mahdollisuus kohdata elämän negatiiviset tekijät menestyksekkäästi. (Harrell 1986, 192.)

Lähetyslasta tukevan perheen osatekijät voidaan jakaa neljään ryhmään:

1. huolehtiminen

Lähetyslapsen sisäinen turvallisuudentunne on kiinteästi yhteydessä kokemaansa rakkauteen. Lapsen tulee kokea, että häntä rakastetaan ehdottomalla, eikä ehdollisella ”rakastan sinua, jos..” - tai perustellulla ”rakastan sinua, koska...” -rakkaudella (Elstad 2002, 76–80). Rakkaus on myös osoitettava tavalla, jonka lapsi ymmärtää. Rakkauden kieliä katsotaan olevan viittä erilaista: myönteiset sanat, kahdenkeskinen aika, lahjat, palvelukset ja fyysinen kosketus. Lapselle on siis puhuttava sitä rakkauden kieltä, minkä hän kokee omakseen. (Chapman 2001.) Lapsen tulee tietää, että häntä arvostetaan yksilönä ilman vertailua tai odotuksia, ja että hän on vanhempien tekemää työtä tärkeämpi, sillä mikäli lapsi kokee tulleen nähdyksi ja saavansa hyväksyntää ja rakkautta vanhemmiltaan, hänen ei tarvitse etsiä huomiota muualta ja muulla tavoin (Harrel 1986, 192).

Toinen hyvin olennainen asia lapsen turvallisuuden tunteen kannalta on vanhempien välinen suhde (Foyle 2001, 195). Vanhemmat, jotka rakastavat toisiaan, välittävät lapselle turvallisuutta (Chester 1988, 261). Olennaista on myös heidän osoittamansa rehellisyys ja avoimuus lasta kohtaan, sillä se, että lapsi aistii piiloteltavia asioita ja tunnetiloja, aiheuttaa pelkoa (Storti 2001, 116). Tervettä perhettä kuvaavat kommunikaatio ja luottamus, mahdollisuus puhua avoimesti kaikista asioista (Foyle 2001, 195). Merkittävien perherituaalien ja traditioiden ylläpitäminen osoittaa lapselle konkreettisesti jaettua historiaa, vahvistaa kuulumisentunnetta sekä auttaa kulttuurin siirrossa. Tämä tarkoittaa myös sitä, että perheellä tulee olla riittävästi yhteistä aikaa. (Heiskanen ym. 1997, 126.)

Turvallisuudentunteen ja rakkauden lisäksi kodin perustana lähetysperheissä on kristillisuus. Kuten jo aiemmin mainitsin, se, että perheellä on yhteinen varmuus kutsusta eli siitä syystä, miksi he asuvat

ulkomailla, sekä lapsen henkilökohtainen suhde Jumalaan, vaikuttaa paljon sopeutumiseen sekä ongelmien käsittelemiseen.

2. kasvu

Lapsella tulee olla vapaus testata omaa itsenäisyyttään huolella asetetuissa rajoissa (Sharp 1988, 224) vanhempien tukiessa irtautumistaan ilman ylisuojelemista (Elstad 2002, 76–80). Jos vanhemmat ovat optimistisia lapsen mahdollisuuksien suhteen, se antaa lapselle varmuutta ja luo kapasiteettia selviytyä ongelmista. Tähän liittyy myös lapsen sinnikkyuden tukeminen. Ilman sinnikkyyttä lapset lannistuvat ja luovuttavat helposti, koska he kokevat, etteivät voi muuttaa vallitsevaa tilannetta.

3. ymmärtäminen

Lapselle on osoitettava, että on tärkeämpää, kuka hän on, kuin mitä hän saavuttaa (Chapman 2001). Vanhemmat voivat keskittyä lapsen vahvuuksiin heikkouksiensa sijaan, sillä onnistumisen palkitseminen kohentaa itsetuntoa enemmän kuin epäonnistumisen rankaiseminen. Ymmärtäminen pitää sisällään ennen kaikkea lapsen kuuntelemisen ohjeiden ja neuvojen antamisen sijaan.

”Kun pyydän sinua kuuntelemaan minua,

ja alat antamaan neuvoja,

et ole tehnyt, mitä pyysin.

Kun pyydän sinua kuuntelemaan minua,

ja alat kertomaan minulle, miksi minun ei tulisi tuntea, kuten tunnen,

murskaat tunteeni.

Pyydän sinua kuuntelemaan minua,

ja tunnet, että sinun täytyy tehdä jotain ratkaistaksesi ongelmani.

Olet pettänyt minut, niin oudolta kuin se kuulostaakin.

Kuuntele! Kaikki mitä pyysin sinulta, oli kuunteleminen.

Ei puhuminen tai tekeminen – vain minun kuulemiseni.” (Knell 2001, 38.)

4. tarpeellinen koulutus

Lähetyksien suurin paluuseen liittyvä ongelma syntyy epärealistisista odotuksista ja tietämättömydestä. Se, ettei nuori ole saanut kotonaan

riittävää opetusta esimerkiksi seksiin ja turvallisuuteen liittyen, saattaa koitua lapsen vahingoksi, kun hän kohtaa kavereidensa erilaiset arvot, käsitykset ja standardit ja sopeutumishalussaan omaksuu ne. (Foyle 2001, 195.)

Niin kirjallisuudessa kuin asiantuntijoiden ja lähetyslasterien kanssa käymissäni keskusteluissa perhe ja vanhemmat on nostettu selvästi kaikista tärkeimmäksi vaikuttajaksi lähetyslapsen sopeutumisessa sekä siinä, millainen kokemus vieraassa kulttuurissa eläminen hänelle on.

”Me lähdettiin aina perheenä, oltiin perheenä lähetystyössä, eikä vanhempien kutsumus koskaan mennyt meidän edelle. He sanoivat aina että jos eivät voi meitä kasvattaa hyvin ja meille antaa aikaansa niin miten sitten muillekaan. Me kaikki neljä lasta olemme siitä ikikiitollisia, ja sen takia olemme mielestäni kaikki erittäin tasapainoisia.” (nainen 7.)

Vanhempien asenne paikalliseen kulttuuriin ja ihmisiin sekä muihin lähetystyöntekijöihin toimii vahvana mallina lapselle. Perheessä luodaan myös pohja yksilön perusturvallisuudelle ja muiden tarpeiden täyttymiselle, itsetunnolle, etniselle identiteetille, hallinnantunteelle ja uskolle, vain muutamia mainitakseni. Tämä on valtava haaste ja vastuu vanhemmille, jotka itsekin käyvät sopeutumisprosessia läpi. Lohduttavaa on kuitenkin se, että Jumala, joka on perheen maailmalle lähettänyt, pitää jokaisesta perheenjäsenestä huolen.

”Sama Jumala, joka on kutsunut monien vanhemmat vieraan kulttuurin keskelle lähetyskentälle on Jumala niin kaukaa, että vaikka lapset joutuisivat sillä hetkellä käymään jotakin ylivoimaistakin läpi, Hänellä on jo vuosien viiveellä vastaus niiden lastenkin sisäiseen ahdistukseen, ehkä rikki menemiseenkin kaikessa siinä. Jumala, joka sanoo Sanassaan: ’En ole nähnyt vanhurskasta hyljättyä enkä hänen lastensa kerjäävän leipää’ (Ps. 37:25) tietää jo lähetyskutsua vanhemmille antaessa, miten Hän tulee hoitamaan niiden lasten sielut siinä kaikessa.” (mies 3.)

7 POHDINTA

7.1 Yhteenveto ja johtopäätöksiä

Pyrin tässä tutkimuksessa löytämään lähetyslasteren sopeutumiseen vaikuttavia tekijöitä ja selvittämään niiden välisiä suhteita ja merkittävyyttä yksilölle. Lähdin aineiston käsittelyyn Berryn esittämän akkulturaatiomallin pohjalta. Kiinnitin huomiota myös Padillan sekä Suen ja Suen teorioihin etnisen identiteetin muuttumisesta akkulturaatioprosessin aikana.

Aineistoni mukaan lähetyslapsi voi sopeutua kohdemaassa integroituen, marginalisoituen, separoituen tai assimiloituen. Akkulturaatiostrategia vaihtelee ajan ja tilanteen mukaan. Sopeutuminen voi myös tapahtua ”kolmanteen kulttuuriin” kohdemaan kulttuurin lisäksi tai sen asemesta.

Lähetyslapsen kotimaahan sopeutumista leimaa usein erilaisuuden kokeminen, mikä synnyttää tarpeen ja halun pikaiseen samaistumiseen. Assimilaatiota esiintyy herkästi paluumuuton yhteydessä, mutta ajan kuluessa monet lähetyslapseet integroituvat päätyen kaksi- tai monikulttuurisuuteen. Marginalisoituneet lähetyslapseet ovat niitä, joiden vahvimmat siteet ovat ulkomailla oloaikana muodostuneet muihin kolmannen kulttuurin lapsiin, ja näin ollen heidän on vaikeampi löytää tasapainoa ja omaa paikkaansa yhteiskunnassa kolmannen kulttuurin yhteisöstä eroon joutuessaan.

Lähetyslasteren identiteettikriisi ajoittuu usein tavallista myöhempään ikäkauteen. Heidän etninen identiteettinsä ei ole yhtä selvärajainen kuin yhden kulttuurin vaikutuspiirissä kasvaneiden lasten, ja tutkimuksessani nousikin esille kuusi erilaista etnisen identiteetin mallia.

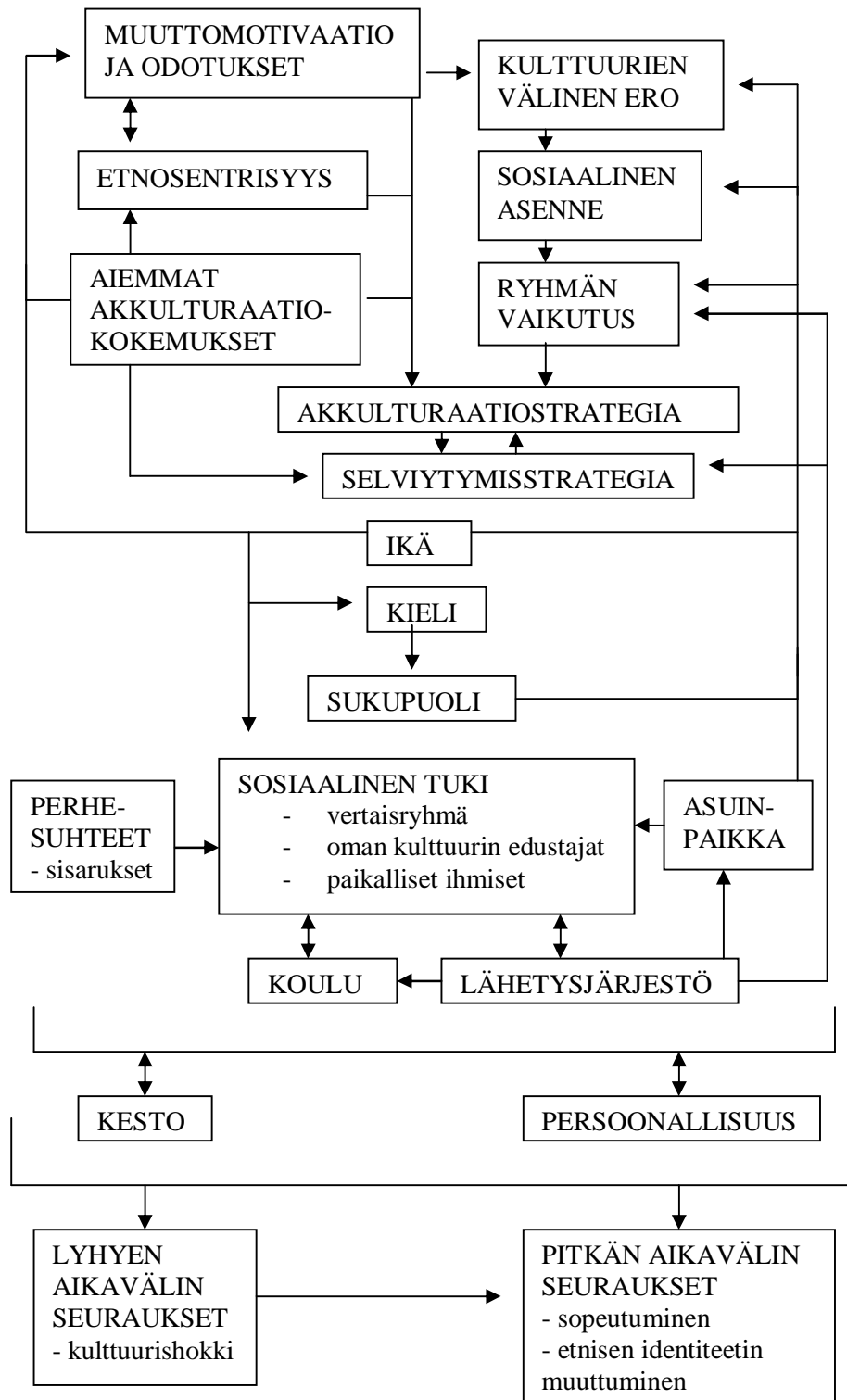
Aineistostani huokuu se, kuinka jokaisella tutkimushenkilöllä, jokaisella lähetyslapsella olisi ”*tuhat tarinaa kätkettynä matkalaukkuunsa*” (nainen 13). Kaikesta yksinäisyydestä, juurettomuudesta, puolikielisydestä ja joukkoon kuulumattomuudesta huolimatta kyseessä ovat sellaiset ”*extreme-elämykset*” (nainen 13), joiden perusteella voi ”*suositella kaikille, jos*

mahdollista asumista jonkin aikaa muualla kuin turvallisessa koto-Suomessa” (nainen 13).

”Ylipäättänsä suurin osa lähetyslapsista kokee positiivisena oman lapsuutensa. He kokevat todella olevansa etuoikeutettuja ja ovat kiitollisia Jumalalle. He tiedostavat, kuinka hieno mahdollisuus heillä on ollut nähdä toisia maita, oppia uusia kieliä ja toisia kulttuureita, saada kansainvälisyyden näkökulmaa eri asioihin.” (P. Ylenius, Henkilökohtainen tiedonanto 25.2.2004.)

Lapset, jotka tarttuvat veitseen kahvasta terän sijaan eli rikastuvat vieraassa kulttuurissa asumisesta kyeten kääntämään vaikeudetkin voitokseen, eivät synny tyhjästä. Kiistämätön tosiasia on se, että lapsen perhe on ensisijaisen tärkeällä sijalla sekä lapsen sopeutumisessa että etnisen identiteetin muuttumisessa. Vanhemmat tarvitsevat siis kaiken mahdollisen ymmärryksen ja tuen kyetäkseen kasvattamaan lapsistaan joustavia kolmannen kulttuurin kansalaisia haastavassa ja erilaisessa elinympäristössä. Lähetyslasterien täyden potentiaalisuuden saavuttaminen vaatii tietoista ja pitkäkestoista panostamista koko lähetysperheeseen. Lähetyslapsi tarvitsee perhettä sekä perheen ulkopuolisia ihmissuhteita ja tahoja, jotka auttavat häntä tarjoten mahdollisuuksia kokemusten käsittelyyn sekä itsen ymmärtämiseen. Useimmiten lähetyskoulutus on suunnattu vain vanhemmille. Mikäli lähetyskutsun ymmärretään kuitenkin koskevan koko perhettä ilman, että se tarkoittaa lasten ”pikkulähettilään” rooliin pakottamista, on annettavan koulutuksen ja tuen käsitettävä myös lapset. Vaikka aineistoni mukaan samoista lähtökohdista ja samanlaisten tekijöiden vaikutuspiirissä kasvaneista lapsista tulee erilaisia ja eri tavalla lähetyslapseuteensa suhtautuvia henkilöitä, on syytä tehdä työtä ymmärryksen ja sitä kautta tarvittavien tukitoimien lisäämiseksi kaiken mahdollisen avun antamiseksi niin lähetyslasta kuin koko lähetysperhettä ajatellen. Lähetysperheen elämän ollessa kiinteässä yhteydessä Jumalaan, myös yksilön jumalasuhte ja lähetystyön merkityksen ymmärtäminen määrittävät pitkälti lähetyslapsen sopeutumista.

7.2 Lähetylapsen sopeutumiseen ja etniseen identiteetin muuttumiseen vaikuttavien tekijöiden malli

KUVIO 4. Lähetylapsen sopeutumiseen ja etnisen identiteetin muuttumiseen vaikuttavat tekijät

Lähetyslasteren sopeutumiseen ja etnisen identiteetin muuttumiseen vaikuttavat tekijät ovat hyvin pitkälti samoja. Tässä tutkimuksessa tekemieni havaintojen perusteella esille nousseet vaikuttavat tekijät ja niiden väliset suhteet ovat nähtävissä kuviossa 4. Berryn akkulturaatiomallissa esitettyjen tekijöiden lisäksi aineistostani korostui koulun, lähetysjärjestön sekä asuinpaikan merkitys. Kaikki nämä yksittäiset tekijät olivat yhteydessä sosiaalisiin suhteisiin, jotka nousivat selviytymisstrategiana käytetyn uskonnon lisäksi huomattavimmiksi tekijöiksi lähetyslasteren sopeutumisessa ja etnisen identiteetin muuttumisessa.

Muuttomotiivaatio ja odotukset vaikuttavat suuresti siihen, millaisen akkulturaatiostrategian lähetyslapsi uudessa kulttuurissa valitsee. Motivaatioon ja odotuksiin vaikuttavat aiemmat akkulturaatiokokemukset ja niiden aikaansaamat muutokset yksilön etnosentrisyydessä. On kuitenkin huomioitava yhteys muuttomotiivaation, etnosentrisyyden ja akkulturaatiostrategian välillä, sillä lähetyslapsi, joka ei ole motivoitunut muuttamaan, voi tietoisesti turvautua stereotypioihin ja rasismiin separaation kautta. Lähetyslapsella on harvoin mahdollisuutta vaikuttaa muuttopäätökseen, mutta aineistossa nousi hyvin olennaiseksi sopeutumista edistäväksi tekijäksi muuton ymmärtäminen ja vanhempien tekemän lähetystyön arvostaminen tai kokeminen olennaiseksi osaksi omaa elämää. Myös realistiset odotukset sekä aikaisemmat kokemukset auttavat tilanteen käsittelemisessä ja selviytymisstrategian valinnassa. Liian monet aikaisemmat muutot ja akkulturoitumisprosessit aiheuttavat kuitenkin juurettomuutta ja vertailua eri kulttuurien välillä. Niin muuttomotiivaatio ja odotukset kuin aikaisemmat kokemuksetkin ovat yhteydessä lähetyslasteren ikään, sillä eri-ikäisillä lapsilla on erilaiset tarpeet, muistot ja kyky käsitellä kokemuksiaan.

Lähetyslasteren akkulturaatiostrategian valintaan vaikuttavat myös kulttuurien välinen ero, uudessa kulttuurissa vallitseva sosiaalinen asenne sekä oman etnisen ryhmän vaikutuksen voimakkuus. Koti- ja kohdemaan kulttuurien välisen eron suuruus on yhteydessä lähetysjärjestöön, joka on mukana lähetystyöntekijäperheen kohdemaan ja asuinpaikan valinnassa. Eri asuinalueilla asuvilla lähetyslasterilla on erilaiset mahdollisuudet olla yhteydessä koti- sekä kohdemaan. Myös heidän saamansa sosiaalinen tuki, koulumuoto ja oman etnisen ryhmän vaikutus ovat erilaiset.

Lähetyslapsen kotimaan kulttuurin edustajien vaikutus yksilöön on asuinpaikan lisäksi yhteydessä ikään ja sukupuoleen, sillä esimerkiksi kolmannen kulttuurin lasten muodostaman alakulttuurin vaikutus ja tarve on erilainen eri-ikäisillä henkilöillä. Eri kulttuureissa asetetaan myös erilaiset roolimallit ja rajat eri sukupuolten edustajille.

Kulttuurien välisten erojen ollessa suuret sopeutuminen saattaa vaatia yksilöltä enemmän ja valtakulttuurin edustajien asenne etnisen vähemmistön edustajaan voi olla negatiivisempi. Joissain tapauksissa huomattava erilaisuus voi olla myös positiivinen ja sopeutumista edistävä tekijä, mikäli se ei aiheuta rasismia vaan asettaa lähetyslapsen kulttuuriset kömmähdykset oikeaan kontekstiin. Sosiaalinen asenne vaihtelee myös lähetyslapsen iän ja sukupuolen mukaan. Pienet lapset hyväksytään usein helpommin. Sukupuolen merkitys on kulttuurista riippuvainen ja esimerkiksi muslimikulttuurissa pojan on tyttöä helpompi sopeutua. On kuitenkin huomioitava, että kulttuurien välisten erojen suuruutta merkittävämmäksi tekijäksi nousi aineistossa yksilön persoonallisuuden kulttuurinen sopivuus. Myös se, ettei lähetyslapsi osannut odottaa erilaisuutta samankaltaiseen maahan muuttaessaan, sai aikaan yhtä lailla ongelmia kuin täysin erilaiseen kulttuuriin muutettaessa.

Lähetyslapsen yhteisön asettamissa rajoissa valitsema akkulturaatio- ja selviytymisstrategia vaikuttavat toisiinsa. Lähetyslasten usko, henkilökohtainen Jumalasuhte, muodostui tässä tutkimuksessa keskeisimmäksi puolustus- ja selviytymiskeinoksi. Usko antaa lähetyslapselle turvaa ja pysyvyyttä sekä auttaa laittamaan asiat tärkeysjärjestykseen merkityksiä luoden. Yksilön Jumalakuva on vaikutusta myös yksilön hallinnantunteeseen. Sisäinen hallinnantunne on merkittävä sopeutumista auttava persoonallisuudenpiirre, mutta jos lähetyslapsi näkee Jumalan olevan sydämetön tyranni, joka ei anna ihmiselle valinnanvapautta, hän uskoo ulkoiseen hallintaan ja vastuuseen, mikä haittaa sopeutumista. Lähetyslapsen akkulturaatiostrategia, se, millaisen asenteen hän ottaa kohde- ja kotimaatansa kohtaan, syntyy ikään kuin selviytymisstrategian aikaansaaman pohdinnan ja tilanteen merkityssuhteiden selvittämisen myötä.

Lähetysjärjestöön yhteydessä olevan uskon lisäksi sopeutumisessa ja etnisen identiteetin muuttumisessa hyvin merkittävä tekijä on yksilön sama

sosiaalinen tuki käsittäen niin vertaisryhmän, oman kulttuurin edustajat kuin paikalliset ihmiset. Eri-ikäiset ja eri sukupuolta olevat lähetyslapsset saavat ja kaipaavat erilaista tukea. Olennaisinta on se, että lähetyslapsella on yksikin sellainen ihmissuhde, joka auttaa häntä selviytymään lähetyslapseuden aikaansaamista vaikeista tai negatiivisista kokemuksista. Vanhempien, mutta myös sisarusten omalla elämällä antama malli vaikuttaa hyvin suuresti yksilön odotuksiin, muuttomotivaatioon, kielen oppimiseen, akkulturaatio- ja selviytymisstrategiaan sekä suhteeseen niin paikallisten ihmisten kuin oman kulttuurin edustajien kanssa. Perheyhteisössä muotoutuu myös yksilön persoonallisuus.

Kielitaito on avaintekijä sosiaalisten suhteiden syntymisessä ja ylläpitämisessä. Kieli myös opitaan sosiaalisten kontaktien kautta lähetyslapsen iän vaikuttaessa oppimisprosessiin. Mitä varhaisemmassa vaiheessa lapsi on uuden kielen vaikutuspiirissä, sitä nopeammin ja helpommin hän sen omaksuu. On kuitenkin pidettävä huoli siitä, että lapsi saa tarvitsemaansa tukea oman äidinkielensä ylläpitämiseen. Lähetyslapsi voi saavuttaa ulkomailla asuessaan joko kaksi- tai puolikielisyysden.

Koulu määrittää lähetyslapsen ystäväpiirin ja siten myös kielen ja ensisijaisen sopeutumisen ja etnisen identiteetin kohteen. Koulukiusaaminen tai sisäoppilaitoksessa opiskelemisesta johtuva perheestä erossa asuminen saattavat aiheuttaa lähetyslapselle sellaisia traumoja, jotka värittävät kaikkea kohde- tai kotimaassa kokemaansa ja vaikuttavat näin akkulturaatiostrategian valintaan ja sopeutumiseen.

Nuoremmille lapsille uuteen kulttuuriin sopeutuminen on yleensä helpompaa ja heidän etninen identiteettinsä muuttuu nopeammin kuin vanhemmilla lapsilla. Paluu vanhempien kotimaahan on kuitenkin vaikea niille, joiden juuret ovat kohdemaassa. Onnistunut paluu vaatii jatkuvaa kaksikulttuurisuuden ylläpitämistä ja kotimaassa tapahtuvista muutoksista ajan tasalla olemista sekä paluun ajoittamista aikaan, jolloin lähetyslapsi itse on valmis ja halukas muutokseen. Myös tyttöjen ja poikien välillä on huomattavissa eroa parasta muuttoikää ajatellen, sillä pojilla on murrosikä yleensä tyttöjä myöhemmin.

Kaikki edellä esitetyt vaikuttavat tekijät suodattavat ulkomailla oloajan keston ja yksilön persoonallisuuden kautta. Mitä pidempään lähetyslapsi asuu kohdemaassa, sitä enemmän hän pääsee sisälle sen kulttuuriin niin

kielen kuin ystävyysuhteet mukaan lukien. Sitä vaikeampaa hänen on myös palata takaisin kotimaahansa. Pitkäkestoinen vieraassa kulttuurissa asuminen saattaa kuitenkin aiheuttaa ongelmia, mikäli esimerkiksi yksilön kohdistettu sosiaalinen asenne on kielteinen. Akkulturaatioprosessissa olennaista on yksilön persoonallisuutta ajatellen se, millainen on hänen hallinnantunteensa ja itsetuntonsa sekä kykynsä käsitellä vaikeita kokemuksia.

Akkulturaatioprosessi synnyttää niin lyhyen kuin pitkän aikavälin seurauksia. Vieraan kulttuurin kohtaaminen saa aikaan kulttuurishokin, joka etenee eri vaiheiden kautta saaden aikaan muutoksia yksilön käyttäytymisessä, kognitioissa ja tunteissa aloittaen sopeutumisen. Pitkällä aikavälillä sopeutuminen on nähtävissä psykologisella, sosiokulttuurisella ja ekonomisella tasolla akkulturaation vaikuttaessa myös lähetyslapsen etniseen identiteettiin.

7.3 Jatkotutkimushaasteet

Tässä tutkimuksessa käsitellyt tutkimusongelmat olivat melko laajoja, eivätkä näin ollen sallineet tarkempaa paneutumista yksittäiseen sopeutumiseen ja etnisen identiteetin muuttumiseen vaikuttavaan tekijään. Olennaisin jatkotutkimushaaste liittyy varmasti siihen, miten lähetyslasta ja koko hänen perhettään tulisi tukea niin ennen ja jälkeen kuin lähetyskentällä oloaikanaanakin kokemuksesta saatavan hyödyn maksimoimiseksi. Tämä edellyttää vaikuttavien tekijöiden tarkempaa ja yksityiskohtaisempaa tutkimista. On tärkeää tehdä tällaisia tutkimuksia, mutta en kuitenkaan näe lähetystyössä olevan kyse laskelmoinnista lähetyskutsun ja Jumalan tahdon toteuttamisen kustannuksella.

Monikulttuuriset lähetyslapsekset ovat arvokas voimavara yhteiskunnassa. Kokemustensa kautta heille on muodostunut laajentunut kulttuurinen ja usein myös kielellinen kompetenssi, joiden avulla he voivat toimia kulttuurienvälittäjinä yhteisöissä sekä auttaa muita ihmisiä saavuttamaan samaa ymmärrystä ja tietotaitoa kuin heillä on. Tämä vaatii lähetyslapsen

potentiaalisuuden huomaamista ja tukemista, mikä alkaa heidän ymmärtämisestään. Viitoitakoon tämä tutkimus ja sen tulokset tietä oikeaan suuntaan.

LÄHTEET

- About, F. E. & Ruble D. N. 1987. Identity constancy in children: developmental processes and implications. Teoksessa Honess, T. & Yardley, K. (toim.) *Self and identity: perspectives across the lifespan*. London: Routledge & Kegan Paul, 95–107.
- Achté, K., Alanen, Y. O. & Tienari, P. 1982. *Psykiatria 1*. 5. painos. Porvoo: WSOY.
- Adler, N. J. 1992. *International dimensions of organizational behavior*. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Aho, S. & Laine, K. 1997. *Minä ja muut. Kasvaminen sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. Helsinki: Otava.
- Alho, O., Raunio, A. & Virtanen, M. 1988. *Ihminen ja kulttuuri. Vientikoulutussäätiö. Vientikoulutussäätiön julkaisu 72*. Helsinki.
- Alitolppa-Niitamo, A. 1993. *Kun kulttuurit kohtaavat: matkaopas maahanmuuttajan kohtaamiseen ja kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen*. Suomen mielenterveysseuran julkaisu. Helsinki: Sairaanhoidajien koulutussäätiö.
- Antikainen. 1998. Teoksessa Antikainen, A., Rinne R. & Koski L. 2000. *Kasvatussosiologia*. Porvoo: WSOY, 35.
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2000. *Kasvatussosiologia*. Porvoo: WSOY.
- Arnold, L. E. 1990. *Stress in children an adolescent: introduction and summary*. Teoksessa Arnold, L. E. *Childhood stress*. New York: John Wiley, 1–19.
- Austin, C. N. (toim.) 1986. *Cross-cultural reentry: A book of readings*. Texas: Abilene Christian University.
- Berry, J. W. 1997. *Immigration, acculturation and adaptation*. *Applied psychology: An international Review* 46, 1–34.
- Berry, J. W., Kim, U., Minde, T & Mok, D. 1987. *Comparative studies of acculturative stress*. *International Migration review* 21, 491–511.
- Bowers, J. M. 1998. *Options for MK education*. Teoksessa Bowers, J. M. (toim.) *Raising resilient MKs: resources for caregivers, parents, and teachers*. USA: ACSI, 263–270.

- Buchanan, S. 1989. Sweeten your homecoming. Teoksessa Williams, D. (toim.) Prepared to serve: a practical guide to Christian service overseas. GB: COX & Wyman Ltd, 199–207.
- Burnett, D. 1989. How to cope with culture shock. Teoksessa Williams, D. (toim.) Prepared to serve: a practical guide to Christian service overseas. GB: COX & Wyman Ltd, 53–61.
- Campus Crusade for Christ. 1986. Teoksessa Cross-cultural re-entry. A book of readings. Texas: Abilene Christian University, 239–250.
- Cantell, M. (toim.) 2000. Monikulttuurisen nuorisotyön käsikirja. Allianssin julkaisu. Helsinki: LK-kirjat.
- Chapman, G. 2001. Rakkauden kieli. Suom. O. Kättö. Keuruu: AIKA OY.
- Chester, R. M. 1988a. Women on the mission field. Teoksessa O'Donnell, K. & O'Donnell M. L. (toim.) Helping missionaries grow: readings in mental health and missions. Pasadena: William Carey Library, 164–175.
- Chester, R. M. 1988b. To send or not to send? Missionary parents ask. Teoksessa Teoksessa O'Donnell, K. & O'Donnell M. L. (toim.) Helping missionaries grow: readings in mental health and missions. Pasadena: William Carey Library, 258–265.
- Cooley, C. H. 1969. Sociological theory and social research. New York: Augustus M. Kelley.
- Cottrell, A. B. & Useem, R. H. 1994. ATCKs maintain global dimensions throughout their lives. Saatavilla www-muodossa: <URL: <http://www.tckworld.com/useem/art5.html>>. Viitattu 30.3.2004.
- Cummins, J. & Swain, M. 1986. Bilingualism in education: aspects of theory, research and practise. London : Longman.
- Dennet, J. A. 1998. Thriving in another culture: a handbook for cross-cultural missions. Melbourne: Acom Press Ltd.
- Dyal, J. A. 1984. Cross-cultural research with the locus of control construct. Teoksessa Lefcourt, H. M. (toim.) Research with the locus of control construct. New York: Academic Press, 209–306.
- Dye, W. T. 1988. Stress-producing factors in cultural adjustment. Teoksessa O'Donnell, K. & O'Donnell M. L. (toim.) Helping missionaries grow: readings in mental health and missions. Pasadena: William Carey Library, 335–351.

- Edlin, R. J. 1998. The Christian school in a missions context. Teoksessa Bowers, J. M. (toim.) Raising resilient MKs: resources for caregivers, parents, and teachers. USA: ACSI, 249–262.
- Elstad, G. 2002. Tunne itsesi – tunnista tunteesi! Suom. R. Mäkelä. Hämeenlinna: Karisto.
- Erikson, E. H. 1983. Identity: youth and crisis. 3. painos. London: Faber & Faber.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Foyle, M. F. 1987. Overcoming missionary stress. Wheaton: Evangelical Missions Information Service.
- Foyle, M. 1992. Identifying and handling stress-related problems amongst MKs. Teoksessa Euro-Comet '92 compendium. European conference 27.3.-2.3.1992. London: Evangelical missionary alliance, 86–88.
- Foyle, M. F. 2001. Honourably wounded – stress among Christian workers. Uudistettu ja korjattu painos. London: Monarch books.
- Freedman, A. 1986. A strategy for managing cultural transitions: re-entry from training. Teoksessa Austin, C. N. (toim.) Cross-cultural reentry: A book of readings. Texas: Abilene Christian University, 19–27.
- Gecas, V. & Burke, P. J. 1995. Self and identity. Teoksessa Cook, K. S., Fine, G. A. & House, J. (toim.) Sociological perspectives on social psychology. Boston: Alyyn and Bacon, 41–67.
- Gecas, V. & Schwalbe, M. L. 1983. Beyond the looking-glass self: Social structure and efficacy-based self-esteem. Soc.Psychol.Quarterly 1983 vol no 2, 77–83.
- Goleman, D. 1999. Tunneäly työelämässä. Suom. J. Kankaanpää. Helsinki: Otava.
- Goodstein, L. D. & Lanyon, R. I. 1979. Adjustment, behavior and personality. Canada: Addison-Wesley.
- Gordon, A. D. 1993. Don't pig out on junk food: the MK's guide to survival in the U.S. Wheaton: Evangelical missions information service.
- Griffiths, M. 2001. Lambs dancing with wolves: a manual for Christian workers overseas. London: Monarch books.
- Hall, S. 1999. Identiteetti. Suom. ja toim. M. Lehtonen & J. Herkman. Tampere: Vastapaino.

- Harley, B. 1986. Age in second language acquisition. Clevedon: Multilingual Matters.
- Harrell, B. 1986. Practical guidelines in the positive adjustment of missionary children. Teoksessa Austin, C. N. (toim.) Cross-cultural reentry: A book of readings. Texas: Abilene Christian University, 191–201.
- Heiskanen, T. & Salonen, K. 1997. Miten hoidan mielenterveyttäni. Helsinki: SMS-julkaisut.
- Helander, E. 2001. Kutsumus kantaa: naislähetit Suomen lähetysseuran työssä toisen maailmansodan jälkeen. Helsinki: Suomen lähetysseura.
- Herrmann 1977. Artikkelissa Sharp, L. W. 1988. Toward a greater understanding of the real MK: a review of recent research, 224. Teoksessa O'Donnell, K. & O'Donnell M. L. (toim.) Helping missionaries grow: readings in mental health and missions. Pasadena: William Carey Library, 219–227.
- Hill, B. V. 1994. Identifying issues and defining terms. Teoksessa Bowers, J. M. (toim.) Raising resilient MKs: resources for caregivers, parents, and teachers. USA: ACSI, 243–248.
- Hirsjärvi, S. 1983. Kasvatustieteen käsitteistö. Keuruu: Otava.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1988. Teemahaastattelu. 4. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2003. Tutki ja kirjoita. 8. painos. Helsinki: Tammi.
- Hoffmann, C. 1991. An introduction to bilingualism. London: Longman.
- Hofstede, G. H. 1997. Cultures and organizations: software of the mind. New York: McGraw-Hill.
- Holzmann, J. A. 1988. What about the kids? MK education symposium. Teoksessa O'Donnell, K. & O'Donnell M. L. (toim.) Helping missionaries grow: readings in mental health and missions. Pasadena: William Carey Library, 265–275.
- Hurme, H. 1978. Muuttaminen perheen ongelmana. Jyväskylän yliopisto. Reports from the department of psychology 209.
- Hutnik, N. 1991. Ethnic minority identity. A social psychological perspective. Oxford: Clarendon Press.

- Hymes, D. 1972. Models of the interaction of language and social life. Teoksessa Gumberz, J. J. & Hymes, D. (toim). Directions in sociolinguistics. The ethnography of communication. Oxford: Blackwell.
- Häkkinen, K. 1996. Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 21.
- Ilmonen, K. 2000. Sosiaalinen pääoma ja luottamus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Iso tietosanakirja 3. 1995. Porvoo: WSOY.
- James, W. 1890. Principles of psychology. New York: Holt.
- Jarvis, P. 1997. Ethics and education for adults in a late modern society. Leicester: NIACE.
- Kalb, R. & Welch, P. 1992. Moving your family overseas. Yarmouth: Intercultural Press.
- Kalliopuska, M. 1990. Itsetunto. 3. painos. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kane, H. 1980. Life and work on the mission field. Michigan: Baker Book House.
- Kantor-Vuorinen, I. (toim.) 1996. Avara maailma: monikulttuurisuus – kouluttajakansio. Helsinki: Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry.
- Keltikangas-Järvinen, L. 1994. Hyvä itsetunto. 3. painos. Porvoo: WSOY.
- Kennedy, B. J. 1983. The missionary family. California: William Carey Library.
- Killham, N. 1994. World-wise kids: special qualities mark these global nomads. Teoksessa: McCluskey, K. C. (toim.) Notes from a travelling childhood: readings for internationally mobile parents and children. Washington: Foreign Service Youth Foundation, 56–60.
- Kimschi, J. & Schaffner B. 1990. Teoksessa Arnold, L. E. Childhood stress. New York: John Wiley, 475–495.
- Klemi, M. 1988. Sanaton kieli. Espoo: Weilin+Göös.
- Knell, M. 2001. Families on the move: growing up overseas – and loving it! London: Monarch Books.

Kulttuuriguru. Saatavilla www-muodossa: <URL:

<http://www.rekry.tkk.fi/kulttuuriguru/kulttuuri1f.html>>. Viitattu 30.3.2004.

Lande, B. & Lande, S. 1992. Some pitfalls associated with re-entry.

Teoksessa Euro-Comet '92 compendium. European conference 27.3.-2.3.1992. London: Evangelical missionary alliance, 80–83.

Lazarus, R. S. 1982. Persoonallisuus. Suom. L. Toropainen. 6. painos.

Espoo: Weilin+Göös.

Lehtonen, J. 1997. Kansallinen identiteetti ja yhteisöidentiteetti. Teoksessa

Virtapohja, K. (toim.) Puheenvuoroja identiteetistä. Jyväskylä: Atena, 23–36.

Leiwo, M. 1986. Lapsen kielen kehitys. Helsinki: Gaudeamus.

Lewis, R. D. 1996. Kulttuurikolareita. Suom. E. Salminen. Helsinki: Otava.

Lewter, B. J. 1989. Cross-cultural implications of an MK's self-concept.

Teoksessa Echerd, P. & Arathoon, A. (toim.) Planning for MK nurture. Compendium of the international conference on missionary kids, Quito, Ecuador, January 4–8, 1987. Pasadena: William Carey Library, 26–31.

Liebkind, K. 1994a. Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen.

Teoksessa Liebkind, K. (toim.) 1994. Maahanmuuttajat: kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 21–49.

Liebkind, K. 1994b. Vietnamilaisena pakolaisena Suomessa. Teoksessa

Liebkind, K. (toim.) Maahanmuuttajat: kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 162–191.

Liebkind, K. 1988. Me ja muukalaiset: ryhmäraajat ihmisten suhteissa.

Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind, K. 2000. Kun kulttuurit kohtaavat. Teoksessa Liebkind, K.

(toim.) Monikulttuurinen Suomi: etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus, 13–27.

Liimatainen, K. & Luoma, S. 1999. Matkalaukkulapsen maailma: lasten

sopeutuminen vieraaseen kulttuuriin. Jyväskylän yliopisto.

Kasvatustieteen laitos. Pro gradu –tutkielma.

Loss, M. 1983. Culture shock: dealing with stress in cross-cultural living.

Winona Lake: Light & Life Press.

- Lysgaard, S. 1955. Adjustment in a foreign society: Norwegian fulbright grantess visiting the Unites States. *International Social Science Bulletin* 7, 45–51.
- Lähde, M. 1995. Nainen turvapaikkaprosessissa: Kosovon-albaaninaisten elämänhallinta ja selviytyminen turvapaikanhakijana kulttuuristen arvojen näkökulmasta. Teoksessa Åström, A-M. (toim.) *Meikäläisiä muukalaisia: kulttuurien kohtaaminen käytännössä*. Ethnos-toimite 9. Helsinki: Ethnos ry, 53–64.
- Mahler, M., Pine, F. & Bergman, A. 1975. *The psychological birth of the human infant. Symbiosis and individuation*. London: Hutchinson.
- Maria, J. & Junkkari, L. 2003. *Nykyajan paimentolaiset: työ ja koti maailmalla*. Helsinki: Otava.
- Markkanen, T. & Nurminen, J. 2001. *Learning the culture is a kind of working tool: the acculturation and adaptation of Finnish development co-operation workers and missionaries in East-Africa*. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu –tutkielma.
- Marttinen, A-C. 1992. *Matkalaukkulapset*. Suomen lähetysseuran julkaisu. Pieksämäki: Kirjaneliö.
- Marttinen, A-C. & van der Laak, A. 1992. *Nurturing the mother tongue/culture*. Teoksessa Euro-Comet '92 compendium. European conference 27.3.-2.3.1992. London: Evangelical missionary alliance, 67–68.
- Maugham. Teoksessa Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi. 2000. *Kulttuurienvälinen kasvatus: ideoita, harjoituksia, leikkejä ja roolipelejä*. Suom. K. Alasaari. Helsinki: Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry, 30.
- McCluskey, K. C. 1994. *The expatriate parent: issues and options for internationally mobile parents*. Teoksessa McCluskey, K. C. (toim.) *Notes from a travelling childhood: readings for internationally mobile parents and children*. Washington: Foreign Service Youth Foundation, 3–35.
- Merrit, L. 1989. *So you are going home*. Teoksessa Austin, C. N. (toim.) *Cross-cultural reentry: A book of readings*. Texas: Abilene Christian University, 173–177.

- Mikkola, P. 2001. Kahden kulttuurin taitajaksi: maahanmuuttajaoppilaan monikulttuurinen identiteetti, tavoitteet ja toiminta. Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisusarja C. Scripta lingua Fennica edita 171.
- Mikluha, A. 1998. Kommunikointi eri maissa. Helsinki: Yrityksen tietokirjat.
- Miller, D. R. 1983. Self, symptom and social control. Teoksessa Sarbin, T. R. & Scheibe, K. E. (toim.) Studies in social identity. New York: Praeger, 319–337.
- Miller, S. M. 1986. Lapsi ja stressi. Suom. I. Malinen. Hämeenlinna: Karisto.
- Morris, D. 1998. Teoksessa Bowers, J. M. (toim.) Raising resilient MKs: resources for caregivers, parents, and teachers. USA: ACSI, 181–189.
- Mussen, P. H. 1979. Lapsen psykologinen kehitys. Suom. K. Appelqvist & O. Appelqvist. 6. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Mustonen, A. 1997. Media ja identiteetti. Teoksessa Virtapohja, K. (toim.) Puheenvuoroja identiteetistä. Jyväskylä: Atena, 147–159.
- Norton, S. J. 1998. Adventurer, Observer, Member: helping MKs appreciate local culture. Teoksessa Bowers, J. M. (toim.) Raising resilient MKs: resources for caregivers, parents, and teachers. USA: ACSI, 94–101.
- Nykysuomen tietosanakirja 3. 1993. Porvoo: WSOY.
- Padilla, A. M. (toim.) 1980. Acculturation. Theory, models and some new findings. Colorado: Westview Press.
- Peters, D. B. 1989. MK identity in formation: cultural influences. Teoksessa Echerd, P. & Arathoon, A. (toim.) Understanding and nurturing the missionary family. Pasadena: William Carey Library, 271–279.
- Phinney, J. S. & Rotheram, M. J. (toim.) 1987. Children's ethnic socialization. Pluralism and development. Newbury Park: Sage.
- Piet-Pelon, N. J. & Hornby, B. 1986. Women overseas: a practical guide. Wimbledon: Institute of Personnel Management.
- Pitkänen, P. 1997. Kun kulttuurit kohtaavat – etiikan näkökulma. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Näkökulmia monikulttuuriseen Suomeen. Helsinki: Edita, 68–77.
- Pollock, D. 1992. God's view of the family. Teoksessa Euro-Comet '92 compendium. European conference 27.3.-2.3.1992. London: Evangelical missionary alliance, 22–28.

- Pollock, D. C. 1998. Being a third culture kid: a profile. Teoksessa Bowers, J. M. (toim.) Raising resilient MKs: resources for caregivers, parents, and teachers. USA: ACSI, 45–53.
- Pollock, D. C. & van Reken, R. 2001. Third Culture Kids: the experience of growing up among worlds. Maine: Intercultural Press.
- Powell, J. 1989. Personal integration. Teoksessa Echerd, P. & Arathoon, A. (toim.) Planning for MK nurture. Compendium of the international conference on missionary kids, Quito, Ecuador, January 4–8, 1987. Pasadena: William Carey Library, 38–45.
- Powell, J. R. 1998. MK research: notes and observations. Teoksessa Bowers, J. M. (toim.) Raising resilient MKs: resources for caregivers, parents, and teachers. USA: ACSI, 433–444.
- Pulkkinen, L. 1984. Nuoret ja kotikasvatus. Helsinki: Otava.
- Pörsti, S. 1991. Samulin laulu. Teoksessa Kolehmainen, T. (toim.) Elämäni laulu. Helsinki: Karas-sana, 86–90.
- Raamattu.
- Rabe, M. 2000. Culture shock! A practical guide. Living and working abroad. Portland: Graphic Arts Center Publishing Company.
- Roembke, L. 1998. Building credible multicultural teams. Bonn: Culture and science publ.
- Rutherford, J. 1990. A place called home: identity and the cultural politics of difference. Teoksessa Rutherford (toim.) Identity. Community, culture, difference. London: Lawrence & Wishart, 9–27.
- Rönholm, R. 1999. Identiteetin lähteillä: kulttuurijuuret minuuden ja opiskelun osana. Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisusarja C. Scripta lingua Fennica edita 152.
- Saarinen, E. 1994. Filosofia. Porvoo: WSOY.
- Salakka, M. 2000. Lähetystyöntekijät kulttuurivälittäjiksi ja sillanrakentajiksi. Teoksessa Pöntinen, M. (toim.) Kohtaamisen haaste: näkökulmia kulttuurienväliseen vuoropuheluun. Helsinki: Suomen lähetysseura, 265–284.
- Salminen, K. & Poutanen, P. 1996. Kulttuurikompassi. Helsinki: Edita.
- Salo-Lee, L., Malmberg, R. & Halinoja, R. 1996. Me ja muut: kulttuurienväläinen viestintä. Helsinki: Yle-opetuspalvelut.
- Sarmavuori, K. 1982. Lasten kielen oppiminen. Helsinki: Gaudeamus.

- Seipel, M. M. O. 1988. Locus of control as related to life experience of Korean immigrants. *International Journal of Intercultural relations* 12, 61–71.
- Sharp, L. W. 1988. Toward a greater understanding of the real MK: a review of recent research. Teoksessa O'Donnell, K. & O'Donnell M. L. (toim.) *Helping missionaries grow: readings in mental health and missions*. Pasadena: William Carey Library, 219–227.
- Singleton, D. 1989. *Language Acquisition. The age factor*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Skutnabb-Kangas, T & Toukomaa, P. 1977. The intensive teaching of the mother tongue to migrant children at pre-school age. *Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia* 26.
- Storti, C. 2001. *The art of coming home*. London: Intercultural Press.
- Storti, C. 2002. *The art of crossing cultures*. 2. painos. London: Intercultural Press.
- Sue, D. W. & Sue, D. *Counselling the culturally different. Theory and practice*. New York: John Wiley & Sons.
- Suojanen, P. & Suojanen, M. 1993. *Kulttuurin kaleidoskoopista: kirjoituksia kielestä ja kulttuurista*. Kangasala: Antrokirjat.
- Suomen kielen perussanakirja* 2. 1992. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Suoranta, J. & Ylä-Kotola, M. 2000. *Mediakasvatus simulaatiokulttuurissa*. Porvoo: WSOY.
- Syrjälä, L. & Numminen, M. 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. *Oulun yliopisto. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia* 51.
- Sörensen, P. 1978. *Tunne itsesi – tunne muut*. Psykologian perustietoa. Suom. H. Lindroos. 3. painos. Espoo: Weilin+Göös.
- Tanner, K. 2002. *Ulkomaille muuttajan opas*. Helsinki: Gummerus.
- Torbion, I. 1982. *Living abroad*. Chichester: Wiley.
- Towrisend, D. 1996. *Stop, check, go. A short-term overseas projects checklist: a practical guide for cross-cultural teamwork*. UK: OM Publishing.
- Valsiner, J. 2000. *Culture and human development: an introduction*. London: Sage.

- van Reken, R. 1989. MK: A person in process. Teoksessa Echerd, P. & Arathoon, A. (toim.) Understanding and nurturing the missionary family. Pasadena: William Carey Library, 27–34.
- Veenkivi, L. 1998. Ihminen tehtävänä: Pohdiskelua kasvatuksesta. Jyväskylä: Atena.
- Vikman, J-P. 1982. Perheen muutto lapsen ongelmatilanteena. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis A:143.
- Vikman, J-P. 1987. Vanhempien paluumuutto kouluikäisten lasten elämänmuutoksena. Tampereen yliopisto. Psykologian laitoksen tutkimuksia 144.
- Vikman, J-P. 1989. Paluuoppilas koulunvaihtajana. Tampereen yliopisto. Psykologian laitoksen tutkimuksia 146.
- Vuorinen, R. 1990. Persoonallisuus & minuus. Porvoo: WSOY.
- Vuorinen, R. 1998. Minän synty ja kehitys: ihmisen psyykkinen kehitys yli elämänkaaren. 2. uusittu painos. Porvoo: WSOY.
- Wahlroos, S. 1981. Perheen psykologia: tie terveeseen tunne-elämään. Suom. H. Eskelinen. 4. painos. Helsinki: Otava.
- Ward, C., Bochner, S. & Furnham, A. 2001. The psychology of culture shock. 2. painos. London: Routledge.
- Ward, C. & Kennedy, A. 1993. Psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transitions: a comparison of secondary students at home and abroad. International Journal of Psychology 28, 129–147.
- WEC International – International Office. 2002. United we serve: a manual to encourage the growth of cultural awareness within WEC. UK: WEC Publications.
- Wells, R. 2000. My rights - My God. UK: Monarch Books.
- Werkman, S. L. 1986. Coming home: adjustment of Americans to the United States after living abroad. Teoksessa Austin, C. N. (toim.) Cross-cultural reentry: A book of readings. Texas: Abilene Christian University, 5–17.
- Westermayer, J. 1987. Prevention of mental disorder among Hmong refugees in the U.S. Lessons from the period 1976–1986. Social Science and Medicine 25:8, 941–947.

- Wickstrom, D. L. 1998. Emotional and behavioral patterns of adult MKs. Teoksessa Bowers, J. M. (toim.) Raising resilient MKs: resources for caregivers, parents, and teachers. USA: ACSI, 154–163.
- Wilder. 1986. Teoksessa Liebkind, K. 1988. Me ja muukalaiset: ryhmäraajat ihmisten suhteissa. Helsinki: Gaudeamus, 74.
- Wolff, S. 1989. Childhood & human nature: the development of personality. London, Routledge.
- Wright, S. D. & Nelson, P. E. 1998. Preparing children for missionary life. Teoksessa: Bowers, J. M. (toim.) Raising resilient MKs: resources for caregivers, parents, and teachers. USA: ACSI, 85–93.
- Yhteiset lapsemme ry. 1997. Maahanmuuttajat kulttuurien risteyksessä. Tampereella 25.4.1996 sekä Helsingissä 22.11.1996 pidettyjen seminaarien aineistoa. Yhteiset lapsemme – All Our Children ry julkaisuja n:o 9. Helsinki.
- Yule, G. 1990. The study of language: an introduction. Cambridge : Cambridge University Press.

Liite 1: Tutkimushenkilöille sähköpostitse ja postitse lähetty kirjoitelmapyyntö

Hei!

Olen Tiinamari Niskanen ja opiskelen Lapin yliopistossa luokanopettajaksi. Teen tällä hetkellä päättötyötäni lähetyslasterien kokemuksista vieraiden kulttuurien kohtaamiseen ja niihin sopeutumiseen liittyen. Voisitko sinä auttaa minua jakamalla oman kokemuksesi ulkomailla asumisesta kanssani?

Lähetän sinulle liitteenä tarkemman ohjeen kirjoitelmasta (kirjoittaa voi suomeksi tai englanniksi). Lyhyestäkin muistojen jakamisesta olisi korvaamaton apu minulle.

Mikäli et halua osallistua tutkimukseeni, ole hyvä ja ilmoita siitä minulle.

Kiitos.

Tiinamari

Liite 2: Tutkimushenkilöiden vanhemmille sähköpostitse ja postitse lähetty kirjoitelmapyyntö

Hei!

Olen Tiinamari Niskanen ja opiskelen Lapin yliopistossa luokanopettajaksi. Teen tällä hetkellä päättötyötäni lähetyslasterien kokemuksista vieraiden kulttuurien kohtaamiseen ja niihin sopeutumiseen liittyen.

Lähetän teille liitteenä kirjoitelmapyyntöni, joka koskee siis lapsi- / nuori- / vanhuksien. Lyhyestäkin muistojen jakamisesta olisi korvaamaton apu minulle. Kirjoittaa voi suomeksi tai englanniksi.

Mikäli ette halua osallistua tutkimukseeni, olkaa hyvät ja ilmoittakaa siitä minulle. Kiitos.

Tiinamari

Hi!

My name is Tiina Niskanen and I'm studying education at the university of Lapland. I'm writing my master's thesis about MKs' experiences about adapting new cultures. The attached form is related to that. If your children could write down something about their experiences living abroad, it would be much appreciated.

Tiina Niskanen

Liite 3: Kirjoitelmapyyntö ja teemahaastattelun runko

Hei!

Tiedät olevasi lähetyslapsi, kun

- *et osaa vastata kysymykseen, mistä olet kotoisin*
- *uneksit vieraalla kielellä*
- *ihmiset kyselevät sinulta, osaatko puhua sitä ja sitä kieltä*
- *pakkaaminen on toinen luontosi*
- *voisit matkustaa maailman ympäri joutumatta yöpymään hotellissa*
- *löydät 7 vuotta vanhan kuvan itsestäsi tuntemattoman ihmisen jääkaapin ovesta*

Mikäli yksikin yllä olevista lauseista kuvaa sinua, olet kaipaamani henkilö.

Opiskelen Lapin yliopistossa ja teen tutkimusta lähetyslasten kokemuksista vieraassa maassa. Voisitko sinä auttaa minua jakamalla oman kokemuksesi ulkomailla asumisesta kanssani?

Kirjoita vapaamuotoinen kirjoitelma

(tai kirje lähetystyöhön lähtevälle lapselle.

Voit myös koota otteita päiväkirjastasi, kirjeistäsi tai sähköposteistasi.), jossa käyt läpi kokemuksiasi ja tunteitasi seuraaviin elämänvaiheisiin liittyen:

- ◆ Lähtö Suomesta
- ◆ Saapuminen uuteen maahan, lähetyskentälle
- ◆ Lähtö lähetyskentältä (koskee niin kotimaanlomia kuin lopullista paluutakin)
- ◆ Saapuminen Suomeen

Seuraavista kysymyksistä voi olla apua kirjoitelmasi kirjoittamisessa:

- ♥ Miltä tuntui?
- ♥ Mikä oli vaikeaa?
- ♥ Mikä oli mukavaa?
- ♥ Mikä auttoi sinua?

(jatkuu)

(Liite 3 jatkuu)

♥ Kannattiko?

Muista myös mainita seuraavat perustiedot kirjoitelmasasi:

- ° Oletko tyttö vai poika?
- ° Kuinka vanha olet nyt?
- ° Missä maassa / maissa olet asunut?
- ° Kuinka kauan asuit kyseisessä maassa / maissa?
- ° Minkä ikäisenä asuit kyseisessä maassa / maissa?

Tulen käsittelemään kaikkia tietoja luottamuksellisesti.

Lähetä kirjoitelmasi minulle mennessä sähköpostilla
osoitteeseen tai postitse osoitteeseen

.

Kirjoittamisen iloa!

Sinua suuresti avustasi kiittäen, Tiinamari

(jatkuu)

(Liite 3 jatkuu)

Hi!

You know that you are an MK, if:

- *you can't tell someone where you're from*
- *you dream in a foreign language*
- *you are used to people asking if you speak Asian or African*
- *you could travel the world and never have to stay in a hotel*
- *you find a seven year old picture of yourself on a stranger's refrigerator*

If even one of those sentences described you, you are the person I'm looking for!

I'm studying at the university in Finland and I'm doing a research of the experiences MKs have in foreign countries. Could you help me by sharing your experiences with me?

Write a composition

(or a letter to the kid who is just moving abroad.

You can also write down some essential parts of your diaries, letters or e-mails.).

In your composition go through the experiences and feelings you have had / have relating to the following periods of your life:

- ◆ leaving from your home country
- ◆ arriving to the new country, host country
- ◆ leaving from the host country (including the holidays "at home")
- ◆ arriving back to your home country

These questions might help you in your writing:

- How did you feel?
- What was nice?
- What was difficult?
- What kind of things helped you?
- Was it worth it?

(jatkuu)

(Liite 3 jatkuu)

Remember to include the following details to your composition:

- ♥ Are you a girl or a boy?
- ♥ How old are you now?
- ♥ In which countries have you lived?
- ♥ How old were you then?
- ♥ For how long did you live in those countries?

I'm not going to use the information you give to me in a way that somebody could recognize you from my research. Send your composition till to the following address:

Thank you for your help!

Tiina

Liite 4: Jyväskylän helluntaiseurakunnan nuorten sähköpostilistan kautta
3.1.2004 lähetetty kirjoitelmapyyntö

Hei!

Olen Tiinamari Niskanen ja opiskelen Lapin yliopistossa luokanopettajaksi. Teen tällä hetkellä pro gradu -tutkielmaa lähetyslasterien kokemuksista vieraiden kulttuurien kohtaamiseen ja niihin sopeutumiseen liittyen. Voitko sinä auttaa minua jakamalla oman kokemuksesi ulkomailla asumisesta kanssani?

Mikäli olet lähetyslapsi, pyydän sinua kirjoittamaan vapaamuotoisen kirjoitelman, jossa käyt läpi kokemuksiasi ja tunteitasi seuraaviin elämänvaiheisiin liittyen:

- lähtö Suomesta
- saapuminen lähetyskentälle
- lähtö kentältä
- paluu Suomeen (koskee niin kotimaanlomia kuin lopullista paluutakin).

Muistathan myös mainita seuraavat perustiedot kirjoitelmassasi:

- sukupuolesi
- ikäsi
- missä maassa/maissa olet asunut
- kuinka kauan asuit ko. maassa/maissa
- minkä ikäisenä asuit ko. maassa/maissa.

Tulen käsittelemään kaikkia tietoja luottamuksellisesti. Lähetä kirjoitelmasi minulle 8.2. mennessä sähköpostilla osoitteeseen _____ tai postitse osoitteeseen _____. Mikäli sinulla on kysyttävää, tavoitat minut yllä olevista osoitteista tai numerosta _____.

Sinua suuresti avustasi kiittäen ja kevääseesi siunausta toivottaen, Tiinamari

Liite 5: Lapsille sovellettu elämäntapahtumien arviointiasteikko

Elämäntapahtuma	Pistemäärä
1. Vanhemman kuolema	100
2. Vanhempien avioero	73
3. Vanhempien asumusero	65
4. Vanhempien vankilatuomio	63
5. Läheisen perheenjäsenen kuolema (so. isovanhemman)	63
6. Oma sairaus tai itselle sattunut onnettomuus	53
7. Vanhemman solmima uusi avioliitto	50
8. Erottaminen tai määräaikainen erottaminen koulusta	47
9. Vanhempien aviollisten erimielisyyksien sovittelu	45
10. Pitkä loma (joulu, kesä, jne.)	45
11. Vanhemman tai sisaruksen sairaus	44
12. Äidin raskaus	40
13. Sukupuolisuuden aiheuttama ahdistus	39
14. Uuden lapsen syntymä (tai adoptoiminen)	39
15. Uusi koulu tai uusi luokka tai uusi opettaja	39
16. Rahaongelmat kotona	38
17. Läheisen ystävän kuolema tai muuttaminen pois	37
18. Opinto-ohjelman muutos	36
19. Enemmän riitoja vanhempien kanssa tai vanhempien välillä	35
20. Vastuualueiden muuttuminen koulussa	29
21. Sisarus aloittaa koulunkäynnin	29
22. Perheriitoja isovanhempien kanssa	29
23. Palkitseminen koulussa tai yhteisössä	28
	(jatkuu)

(liite 5 jatkuu)

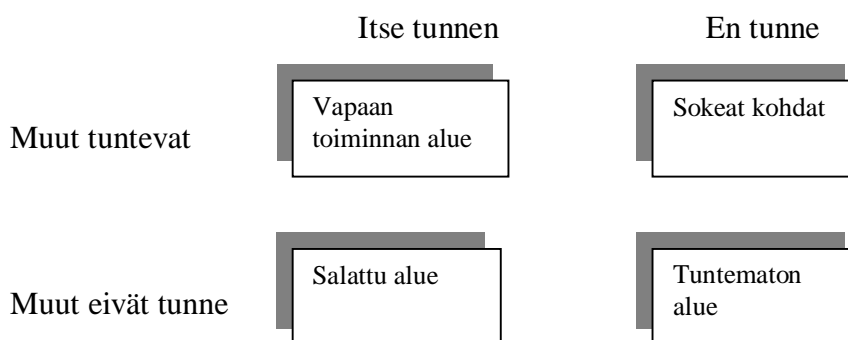
24. Äiti aloittaa tai lopettaa työnteon	26
25. Koulun alkaminen tai päättyminen	26
26. Perheen elintason muuttuminen	25
26. Omien tapojen muuttaminen	24
(so. nukkumaanmeno-aika, läksyt, jne.)	
27. Ongelmia vanhempien kanssa: puutteellinen kommunikointi, vihan tunteet	23
28. Muutokset koulunkäyntiajoissa, lukujärjestyksessä tai lukujärjestyksen aineissa	20
29. Perheen muuttaminen	20
30. Uusi koulu	20
31. Uudet urheilulajit, harrastukset tai muutokset perheen yhteisessä vapaa-ajan käytössä	19
32. Muutos kirkossa käynnin määrässä tai seurakunnallisessa toiminnassa	19
33. Muutos sosiaalisessa kanssakäymisessä: uusia ystäviä, vanhojen menettäminen, ryhmäpaineet	18
34. Muutos nukkumistottumuksissa: valvominen myöhään, päiväunista luopuminen, jne.	16
35. Perheen yhteisten hetkien määrän muutos	15
36. Muutos ruokailutottumuksissa: dieetin aloittaminen tai lopettaminen, ruuanvalmistuksen muuttuminen kotona	15
37. Loma	13
38. Joulukuukausi	12
39. Sääntöjen rikkominen kotona, koulussa tai yhteisössä	11
(Miller 1986, 31–33.)	

Liite 6: Selviytyjän persoonallisuudenpiirteitä

- Realismin taju
 - kyky elää tässä ja nyt
- itsensä hyväksyminen
 - oman ainutlaatuisuuden ymmärtäminen
 - oman arvon saaminen muusta kuin suorituksista
- oikea velvollisuudentunne
 - vastuunottaminen omasta hyvinvoinnista ja elämästä
- itsenäisyys
 - oikeus omien mielipiteiden puolustamiseen
 - ymmärrys oman reviirin tarvitsemiseen
- tuoreus, ihmettely
 - omiin tunteisiin kosketuksissa oleminen
- luovuus, vaihtoehtojen näkeminen
 - lannistumattomuus
 - ”pysyviä umpikujia ei ole, tilapäisiä kylläkin” -asenne
- ihmissuhteet, rakkaus
 - suurin tarve rakastaa ja olla rakastettu
- tasa-arvon tunnustaminen
 - ihmisten erilaisuuden näkeminen rikkautena
- kyky käyttää huumoria
 - kyky suhteellistaa asioita ja nauraa itselle
- perimmäiset arvot
 - elämän perusrakenteiden tarkasteleminen
- kommunikointi
 - tehokas kommunikointi emotionaalisella tasolla ja uskallus käsitellä negatiivisia tunteita

(Maria ym. 2003, 57–58.)

Liite 7: Joharin ikkuna

KUVIO 3. Joharin ikkuna (Heiskanen ym. 1997, 130)

Salatulle alueelle kuuluvat yksilön sellaiset tunteet ja kokemukset, joita hän salaa muilta. Salatun alueen näkee vain yksilö itse, kun taas sokean alueen näkevät vain muut ihmiset. Siihen kuuluvat kaikki sellaiset asenteet, tunteet ja kokemukset, joista yksilö ei ole täysin tietoinen. Sitä voidaan kutsua myös torjutuksi omakuvaksi. Tuntematon alue, joka käsittää yksilön unohdetut kokemukset, torjutut muistikuvat, tiedostamattomat motiivit ja tuntemattomat voimavarat, on sekä yksilön itsensä että muiden ihmisten tavoittamattomissa. Sen sijaan vapaan toiminnan alueen näkevät kaikki osapuolet. Kyseessä on yksilön julkisivu, näyteikkuna, jossa voi esiintyä turvallisesti, ja jossa yksilö voi ilmaista vapaasti tunteensa ja ajatuksensa. (Heiskanen ym. 1997, 130.)